

อัตลักษณ์ชุมชน : แนวคิดและการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดย
หลักพุทธสันติวิธีของเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย
IDENTITY OF COMMUNITY: CONCEPT AND MANAGEMENT
FOR SUSTAINABLE TOURISM BY BUDDHIST PEACEFUL
MEANS OF CHAIINGKHAN MUNICIPALITY,
LEI PROVINCE

นางวิไลวรรณ ทวีศรี

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

อัตลักษณ์ชุมชน : แนวคิดและการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดย
หลักพุทธสันติวิธีของเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย

นางวิไลวรรณ ทวีศรี

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Identity of Community: Concept and Management for Sustainable
Tourism by Buddhist Peaceful Means of
Chaingkhan Municipality, Lei Province

Mrs. Vilaiwan Twichasri

A Thematic Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirement of the Degree of
Master of Arts
(Peace Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์ เรื่อง “อัตลักษณ์ชุมชน : แนวคิดและการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยหลักพุทธสันติวิธี ของเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(พระมหาหรรษา ฐมมหาโส, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร. อุทัย สติมัน)

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย

พระมหาหรรษา ฐมมหาโส, รศ.ดร.

(นางวิไลวรรณ ทวิชศรี)

ชื่อสารนิพนธ์	: อัตลักษณ์ชุมชน : แนวคิดและการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยหลักพุทธสันติวิธีของเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย
ผู้วิจัย	: นางวิไลวรรณ ทวีศรี
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สันติศึกษา)
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์	: พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร., ป.ธ.๖, พธ.บ., ศศ.ม., พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๑/มีนาคม/๒๕๕๘

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interview) โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวชุมชน (๒) เพื่อศึกษาปัญหาและการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยอัตลักษณ์ชุมชนและหลักพุทธสันติวิธี

ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเมืองท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งชุมชนควรจะช่วยกันรักษาวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของท้องถิ่นด้วยให้ได้ การควบคุมรักษาวัฒนธรรมชุมชนหรืออัตลักษณ์ชุมชน ต้องบริหารจัดการควบคุมด้วยชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมหนทางในการปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันด้วยหลักสาราณียธรรม ซึ่งนับว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งทางพุทธสันติวิธีที่จะช่วยเชื่อมประสานสมาชิกชุมชนให้มีทิศทางและแนวคิดจะรักษาอัตลักษณ์ชุมชนเป็นหนึ่งเดียวกันอันจะส่งผลให้การจัดการท่องเที่ยวชุมชนมีความยั่งยืน

ปัญหาและของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนเชียงคาน จากการศึกษาพบว่า เชียงคานเริ่มมีปัญหาในเรื่องคนนอกพื้นที่ซึ่งส่งผลต่ออัตลักษณ์ของชุมชนที่เริ่มเปลี่ยนไป ทำให้ต้องมีการวางแผนในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชนจนเกิดธรรมนุญชุมชนเชียงคานอย่างเป็นรูปธรรม

แนวทางในการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยอัตลักษณ์ชุมชนเชียงคานพบว่า ชุมชนได้มีการจัดการปัญหาความขัดแย้งตามหลักพุทธสันติ กล่าวคือ หลักสาราณียธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน มีการแบ่งปันผลประโยชน์กัน มีการยอมรับซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนเชียงคานสามารถคงอัตลักษณ์ของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนสืบต่อไป

Thematic Paper Title : Identity of Community: Concept and Management for Sustainable Tourism by Buddhist Peaceful Means of Chiangkhan Municipality, Lei Province

Researcher : Mrs.Vilaiwan Twichasri

Degree : Master of Arts (Peace Studies)

Thematic Paper Supervisory
: Assoc. Prof. Dr. Phramahā Hansā Dhammahāso, Pāli vi,
B.A., M.A., Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : 21/March/2015

ABSTRACT

This thematic paper is of qualitative research by an in-depth interview, with 3 objectives, i.e. (1) to study the concepts of community identity and management for community tourism; (2) to study the problem and management for tourism in the community of Chiangkhan Municipality; and (3) to present the ways to manage for sustainable tourism by the identity of Community and Buddhist peaceful means.

The study is found that the identity of community is a part of managing sustainable tourism that the people in the community should cooperate in preserving their cultures, traditions and ways of lives or it could be said that the cultures or identity of the community should be well preserved. In doing so, there must be a mutual community management for living together with the practice of Sarānīyadhamma, one of Buddhist peaceful means that will help community members join the same direction and concept for one identity of the community. This will lead to such sustainable Community Tourism.

In view of the problem and management for tourism in the community of Chiangkhan Municipality, it is found that Chiangkhan starts to have problem with the people from the outside community causing changes of the identity of community. This forces every department in the community to take part in making management plans for sustainable community tourism until there is a concrete community charter or practice of Chiangkhan Municipality.

For the 'how to' in managing for sustainable tourism by the identity of Chiangkhan Community, it is found that the Community has managed by Buddhist peaceful means of Sarānīyadhamma which is the based Dhamma of remembrance, sharing benefits, and acceptance to one another. By this Buddhist peaceful means, the identity of the Community can be preserved as the source of sustainable tourism.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความเมตตาและความอนุเคราะห์จากคณาจารย์หลายท่าน คือ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร., ดร.อุทัย สติมัน, ดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์, พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ, ดร. ที่กรุณาเสียสละเวลาในการให้ความรู้ คำแนะนำ และข้อเสนอแนะ ตลอดจนตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องในการทำสารนิพนธ์ฉบับนี้ ทำให้สารนิพนธ์นี้มีความสมบูรณ์และถูกต้องมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยเป็นรูปเล่ม

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน รวมทั้งสหธรรมิกผู้เป็นกัลยาณมิตรทุกท่านที่คอยช่วยเหลือในการให้ข้อมูลการวิจัย ตลอดจนผู้เป็นเจ้าของผลงานทางวิชาการทุกท่าน ที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงประกอบในการจัดทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลยทุกท่าน รวมทั้งพนักงานสำนักงาน ททท. ในการอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอน้อมจิตอุทิศประโยชน์อันพึงบังเกิดจากงานสารนิพนธ์นี้ ขอน้อมถวาย พุทธบูชา ตลอดจน พ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติธรรม และมิตรสหาย ทั้งที่มีชีวิตและล่วงลับไปแล้วทุกท่าน ขออานิสงส์แห่งความดีนี้จงส่งผลให้ทุกท่านประสบแต่ความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

นางวิไลวรรณ ทวีศรี

๒๑ มีนาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญแผนภูมิ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๔
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๐
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ แนวคิดอัตลักษณ์ชุมชน และการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนตามพุทธสันติวิธี	๑๑
๒.๑ แนวคิดอัตลักษณ์ชุมชน	๑๑
๒.๑.๑ ความหมายของอัตลักษณ์	๑๑
๒.๑.๒ ความสำคัญของอัตลักษณ์	๑๓
๒.๑.๓ ประเภทของอัตลักษณ์	๑๔
๒.๑.๔ พัฒนาการแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์	๑๕
๒.๑.๕ อัตลักษณ์ชุมชนกับการท่องเที่ยวชุมชน	๑๖
๒.๒ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๑๗
๒.๒.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๑๗
๒.๒.๒ ความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	๑๙
๒.๒.๓ หลักการและลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๒๐
๒.๒.๔ องค์ประกอบของแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๒๑
๒.๒.๕ แนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๒๒

๒.๒.๖ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักสากล	๒๔
๒.๓ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยพุทธสันติวิธี	๒๗
๒.๓.๑ ความหมายและความสำคัญของหลักสสารณียธรรม	๒๗
๒.๓.๒ หลักสสารณียธรรมกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๒๘
๒.๔ สรุป	๒๙
บทที่ ๓ สภาพปัญหาและอุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวของ	๓๑
 ชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย	
๓.๑ บริบททั่วไปของเชียงคาน	๓๑
๓.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของเชียงคาน	๓๑
๓.๑.๒ ลักษณะทางกายภาพ	๓๒
๓.๑.๓ ลักษณะเด่นของเชียงคาน	๓๓
๓.๑.๔ สภาพปัญหาทั่วไปของเชียงคาน	๓๔
๓.๑.๕ แนวทางการแก้ปัญหาที่ผ่านมา	๓๔
๓.๒ สภาพปัญหาและการจัดการท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลเชียงคาน	๓๕
๓.๒.๑ จุดเด่นด้านอัตลักษณ์ของชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคาน	๓๖
(๑) ผ้าห่มนวม: อัตลักษณ์ที่เป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์	๓๖
(๒) การใส่บาตรข้าวเหนียว: อัตลักษณ์ที่เป็นวัฒนธรรมประเพณี	๓๘
(๓) วิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่: อัตลักษณ์ด้านการดำเนินชีวิต	๔๐
๓.๒.๒ สภาพปัญหาอัตลักษณ์ชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวของเชียงคาน	๔๒
(๑) สภาพปัญหาของอัตลักษณ์ชุมชนด้านผลิตภัณฑ์	๔๒
(๒) สภาพปัญหาของอัตลักษณ์ชุมชนด้านวัฒนธรรมประเพณี:	
การใส่บาตรข้าวเหนียว	๔๓
(๓) สภาพปัญหาอัตลักษณ์ชุมชน ด้านของวิถีชีวิตและ	๔๔
ความเป็นอยู่ของเชียงคาน	
๓.๓ สรุป	๔๕
บทที่ ๔ แนวทางการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยอัตลักษณ์ชุมชนและ	๔๗
 หลักพุทธสันติวิธี	
๔.๑ หลักสสารณียธรรม ๖ ในฐานะพุทธสันติวิธีที่ใช้ในการรักษาอัตลักษณ์ชุมชน๔๗	
เพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	
๔.๑.๑ ทิฎฐิสามัญญตา: การรักษาอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยว	๔๘
อย่างยั่งยืน	
๔.๑.๒ สีสสามัญญตา: การจัดตั้งธรรมนุญชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยว	๕๒
อย่างยั่งยืน	

๔.๑.๓ เมตตามโนกรรม เมตตากายกรรม และเมตตาวจีกรรม หลักปฏิบัติ ของการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติสุขเพื่อการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน	๕๕
๔.๑.๔ สาธารณโภคี: การจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมเพื่อการท่องเที่ยว อย่าง	๕๕
๔.๒ สรุป	๕๖
บทที่ ๕ สรุปผลและข้อเสนอแนะ	๕๗
๕.๑ สรุปผลการศึกษา	๕๗
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๕๙
บรรณานุกรม	๖๑
ประวัติผู้วิจัย	๖๔

สารบัญแผนภูมิ

เรื่อง	หน้า
แผนภูมิที่ ๓.๑ แสดงภาพการผลิตผ้าหม่นวมของเชียงคาน	๓๘
แผนภูมิที่ ๓.๒ แสดงภาพการใส่บาตรข้าวเหนียวของเชียงคาน	๔๐
แผนภูมิที่ ๓.๓ แสดงภาพวิถีบ้านเรือนและสภาพความเป็นอยู่ของเชียงคาน	๔๒
แผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงภาพการรณรงค์ข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวในการใส่บาตร ข้าวเหนียว	๕๔
แผนภูมิที่ ๔.๒ แสดงภาพร้านขายชุดตัดบาตร	๕๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในสารนิพนธ์นี้ใช้การอ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๗. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๗.

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป็นนาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริป็นนาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยกำลังอยู่ท่ามกลางของกระแสโลกาภิวัตน์พร้อมกับกระแสระบบทุนนิยมที่วัฒนธรรมอันหลากหลายกำลังถูกหล่อหลอมให้เป็นหนึ่งเดียว ทำให้เกิดกระแสความสนใจและให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมรัฐบาลจึงมีนโยบายส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นหรือพื้น และอนุรักษ์วัฒนธรรมของตน อันเนื่องมาจากผลกระทบด้านวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ และระบบทุนนิยมที่เข้ามาพร้อมกับกระแสดังกล่าว ประกอบกับกระแสโลกาภิวัตน์ได้นำพานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยในรูปแบบต่างๆ เช่น การเยี่ยมชมความแตกต่างที่หลากหลายทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม การแสวงหาผลกำไร การลงทุนทางธุรกิจ หรือด้วยเหตุผลอื่นๆ ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยเติบโตมากขึ้น ซึ่งรัฐก็ได้ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งนับวันก็ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น วัฒนธรรมตามท้องถิ่นต่าง ๆ จึงถูกใช้เป็นจุดขาย กลายเป็นสินค้าเพื่อดึงดูดความสนใจและเงินตราจากการท่องเที่ยว รัฐจึงได้เริ่มเข้ามาส่งเสริมการอนุรักษ์ และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างจริงจัง ส่วนหนึ่งก็เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันก็เพื่อรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งนับวันจะถูกกลืนอันเนื่องมาจากผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยม รัฐจึงมีนโยบายให้ชุมชนท้องถิ่นมีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน^๑ ส่งเสริมให้มีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามลักษณะของพื้นที่ เช่น การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนาที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^๒ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวไปบูรณาการกับการศึกษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือเรียกว่าอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมในการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน

เชียงคานเดิมตั้งอยู่ที่เมืองชะนะคาม ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งสร้างโดยขุนคาน โอรสของขุนควแห่งอาณาจักรล้านช้าง เมื่อประมาณ พ.ศ.๑๔๐๐ ต่อมาประมาณ พ.ศ.๒๒๕๐ อาณาจักรล้านช้างแยกออกเป็นสองอาณาจักรคือ อาณาจักรหลวงพระบางซึ่งมีพระเจ้ากสิราชเป็นกษัตริย์ และอาณาจักรเวียงจันทน์ซึ่งมีพระเจ้าไชยองค์เว้เป็นกษัตริย์ โดยกำหนดอาณาเขตให้ดินแดนทางทิศเหนือของแม่น้ำเหืองขึ้นไปเป็นอาณาเขตหลวงพระบาง และได้แม่น้ำเหืองลงมา

^๑ดวงกมล เวชวงศ์, “กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านหอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ : ศึกษากรณีชุมชนยวนตำบลต้นตาล อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี”, วารสารวิทยบริการ, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๔): ๑๓๓.

^๒พจนาน สนวนศรี, การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๘-๑๗๙.

เป็นอาณาจักรเวียงจันทน์ ต่อมาอาณาจักรหลวงพระบางได้สร้างเมืองปากเหืองซึ่งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเพื่อเป็นเมืองหน้าด่าน และอาณาจักรเวียงจันทน์ได้ตั้งเมืองเชียงคานเดิมเป็นเมืองหน้าด่านเช่นกัน ต่อมาใน พ.ศ.๒๓๒๐ พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับพระสุรสีห์ ๓ ยกทัพไปตีกรุงเวียงจันทน์สำเร็จ รวมอาณาจักรล้านช้างเข้าด้วยกันโดยให้เป็นประเทศราชของไทย แล้วได้อันเชิญพระแก้วมรกตมายังกรุงธนบุรี และกวาดต้อนผู้คนพลเมืองมาอยู่เมืองปากเหืองมากขึ้น แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เมืองปากเหืองไปขึ้นกับเมืองพิชัย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้าอนุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทน์คิดกบฏเอกราชเพื่อแยกเป็นอิสระจากไทย โดยยกกำลังจากเวียงจันทน์มายึดเมืองนครราชสีมา แต่ในที่สุดเจ้าอนุวงศ์ก็ถูกจับขังจนสิ้นชีวิตในเวลาต่อมา กองทัพไทยที่ยกมาปราบเจ้าอนุวงศ์ที่นครราชสีมาได้ยกทัพไปกวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายของลำน้ำโขงมายังเมืองปากเหืองมากขึ้นและโปรดเกล้าฯ ให้พระอนุพิณาศ (กิ่ง ต้นสกุลเครือทองศรี) เป็นเจ้าเมืองปากเหืองคนแรก และพระราชทานชื่อเมืองใหม่ว่า เมืองเชียงคาน ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกจีนฮ่อได้ยกทัพมาตีเมืองเวียงจันทน์ เมืองหลวงพระบาง และได้เข้าปล้นสะดมเมืองเชียงคานเดิมที่อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ชาวเชียงคานเดิมจึงอพยพไปอยู่เมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) เป็นจำนวนมาก ต่อมาเห็นว่าชัยภูมิเมืองเชียงคานใหม่ไม่เหมาะสม ผู้คนส่วนใหญ่จึงอพยพไปอยู่ที่บ้านท่านาจันทร์ซึ่งใกล้กับที่ตั้งของอำเภอเชียงคานปัจจุบัน และตั้งชื่อใหม่ว่าเมืองใหม่เชียงคาน ต่อมาไทยได้เสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส ทำให้เมืองปากเหืองตกเป็นของฝรั่งเศส ประชาชนที่อยู่ที่เมืองปากเหืองจึงอพยพมาอยู่ที่เมืองใหม่เชียงคานหรืออำเภอเชียงคานปัจจุบัน แล้วได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็น “เมืองเชียงคานใหม่” ตั้งอยู่บริเวณวัดธาตุ เรียกว่าศาลาเมืองเชียงคาน ต่อมาได้ย้ายไปอยู่บริเวณวัดโพธิ์ชัย จนกระทั่ง พ.ศ.๒๔๕๒ เมืองเชียงคานซึ่งมีพระยาศรีอรุณคชาด (ทองดี ศรีประเสริฐ) ได้รับตำแหน่งนายอำเภอเชียงคานคนแรก ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๔๘ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอเชียงคานมาอยู่ ณ ที่อยู่ปัจจุบันนี้

อำเภอเชียงคาน มีปัจจัยที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก มีความโดดเด่นทางภูมิศาสตร์ มีเขตติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นอำเภอที่มีความสำคัญและมีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี มีการสืบเชื้อชาติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน มีความโดดเด่นพิเศษของสภาพธรรมชาติ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน ภูมิอากาศหนาวเย็น มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว จึงมีความเหมาะสมทางด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี^๓ ปัจจุบันเชียงคานได้เปลี่ยนมาเป็นเมืองท่องเที่ยวตามกระแสการท่องเที่ยวทั่วไป การเปลี่ยนแปลงมีให้เห็นหลายอย่าง เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น บ้านเก่าแบบดั้งเดิมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป นักธุรกิจจากภายนอกเข้าไปลงทุน เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด สำหรับผู้ที่เกิดและเติบโตที่เชียงคานรับรู้การเปลี่ยนแปลงไปมากจากเดิมถนนที่เคยว่างเปล่าขรุขระได้ไปมาอย่างสะดวก แต่ขณะนี้เริ่มมีรถวิ่งไปมาอย่างแออัด ความเปลี่ยนแปลงแรกคือ การสร้างเขื่อนที่มีลักษณะคล้ายท่าทรายเพื่อกั้นน้ำกักเซาะตลิ่งริมแม่น้ำโขง ความเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งคือ นักท่องเที่ยวมีจำนวนมากขึ้นซึ่งผลที่ตามมาคือ ความวุ่นวาย

^๓สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ และคณะ, โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจังหวัดเลย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

แต่ในความวุ่นวายก็ทำให้เชียงคานคึกคัก โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญ ๆ ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นเรื่อยๆ และมีสิ่งอื่นตามมาอีกมากเหมือนเมืองท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น มีร้านอาหารไทยและอาหารฝรั่ง ที่พักแบบโฮมสเตย์เปลี่ยนเป็นโรงแรมทันสมัย นักลงทุนต่างถิ่นสร้างที่พักหรูหรา เกิดเปลี่ยนแปลงของบ้านไม้ เช่น มีการรื้อบ้านเก่าทิ้งและสร้างใหม่เป็นบ้านที่ทันสมัย พร้อมปรับเปลี่ยนรูปทรงบ้านเก่าๆ เป็นแบบทันสมัย บางบ้านมีคนต่างถิ่นมาเช่าในราคาถูกและปรับแต่งใหม่เป็นร้านกาแฟ เครื่องดื่มสมัยใหม่ ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกทันสมัย บ้านบางหลังพยายามทำอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เปลี่ยนแนวคิดใหม่เพื่อแสวงหาความแตกต่างเพื่อหวังผลทางธุรกิจ ไม่หลงเหลือความดั้งเดิม เชียงคานที่เคยเป็นเมืองที่สงบเงียบ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เมืองที่มีเสน่ห์ที่ได้เปลี่ยนไป อาจจะทำให้ความเป็นตัวตนหรือความเป็นอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมสูญหายไป อันเนื่องจากกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ชอบความสะดวกสบาย ตลอดจนการเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีที่ทันสมัย กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชุมชนเองก็มีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เชียงคานในวันนี้จึงอยู่ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ ปรับตัวจากกระแสความต้องการท่องเที่ยว กอปรกับการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มมากขึ้นอย่างหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเกิดจากการรับฟังข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ หรือการบอกต่อ ทำให้เชียงคานที่เป็นเมืองท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมอาจจะทำลายวัฒนธรรมที่เรียบง่ายเลือนหายไป^๔

จากการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในท้องถิ่นต่าง ๆ ของรัฐ โดยสนับสนุนให้นำวัฒนธรรมท้องถิ่นอันหลากหลายเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว ประกอบกับการเข้ามาของการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งในสังคมไทยเกิดการตื่นตัว ลูกขึ้นมาฟื้นฟู ประดิษฐ์ และสร้างสรรค์วัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาใหม่ แสดงถึงความรู้สึกของกลุ่มหรือความเจริญงอกงามที่แสดงออกมาในรูปแบบของภาษา คติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะที่มีการสืบทอดปฏิบัติ และมีการยอมรับในระดับบุคคลและสังคม^๕ เพื่อใช้เป็นสินค้ารองรับการเข้ามาเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวและมีการปรับเปลี่ยน อัตลักษณ์ไปตามบริบท สถานการณ์ และเงื่อนไขต่าง ๆ ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงดำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ดั้งเดิมของตน แต่ในทางตรงกันข้ามก็มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่ถูกกลืนวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เดิมของตนไปเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่สังคมไทยเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ที่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีได้กระจายเข้าสู่ทุกพื้นที่ในประเทศไทย^๖

^๔ วันทกาญจน์ สิวาโรฤทธิ์ และสุวิชา ศรีถาน การค้นหาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเชียงคาน จังหวัดเลย, รายงานวิจัย, (คณะกรรมการท่องเที่ยวและการโรงแรม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔), หน้า ๒-๓.

^๕ ทรงคุณ จันทจร พิสิฐภู บุญไชย และไพรัช ถิตย์ผาด, “คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^๖ ยศ สันตสมบัติ, อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔-๔๕.

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ได้ส่งสัญญาณถึงผลกระทบที่ตามมาต่อวิถีชีวิตชุมชน ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของชุมชนแห่งนั้นอย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ตาม หากคนในชุมชนสร้างเกราะกำบังที่เข้มแข็งและยืนหยัดกับความเป็นอัตลักษณ์ รักรักษ์และหวงแหนทรัพยากรทางธรรมชาติ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันทรงคุณค่าที่สืบทอดกันมาจากยุคบรรพบุรุษ รวมถึงการมุ่งเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเกิดมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน ก็จะสามารถสร้างความภาคภูมิใจในบ้านเกิดเมืองนอน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข พร้อม ๆ กับธำรงค์ไว้ซึ่งวิถีปฏิบัติที่เป็นหลักที่สังคมพุทธยึดเหนี่ยว

ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีพุทธสันติวิธีเป็นฐานคิดในการศึกษา โดยพื้นที่ที่ทำการศึกษาลำดับงานวิจัยนี้ คือ พื้นที่ท่องเที่ยวในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย ทั้งนี้เพื่อถอดบทเรียนและเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนให้มีความยั่งยืนสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวชุมชน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาและการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย
- ๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยอัตลักษณ์ชุมชนตามหลักพุทธสันติวิธี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ อัตลักษณ์ของชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวชุมชนด้วยพุทธสันติวิธีควรเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ แนวคิดด้านและหลักการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่ออัตลักษณ์ของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลยมีลักษณะอย่างไร
- ๑.๓.๓ อัตลักษณ์ชุมชนตามหลักพุทธสันติวิธี สามารถนำมาเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้ยั่งยืนได้หรือไม่ และควรมีลักษณะอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาทฤษฎีด้านการท่องเที่ยวชุมชนและอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ในเบื้องต้น รวมทั้งศึกษาบริบทสภาพปัญหาการท่องเที่ยวของชุมชนในเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย หลังจากนั้นจะนำเสนอตามหลักพุทธสันติวิธีที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ ชุมชนในเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ใช้การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องผู้มีส่วนได้เสีย ได้แก่ เทศบาลตำบลเชียงคาน สมาชิกชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว ในพื้นที่เทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย จำนวน ๖ รูป/คน ดังนี้

- ๑) ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ผอ.กศน. อ.ด่านซ้าย จ.เลย
- ๒) นางอมร ณรงค์ศักดิ์ ประธานวัฒนธรรมไทย สายใยชุมชน
- ๓) นางอุไรรัตน์ มั่งมีศรี ประธานชมรมใส่บาตรข้าวเหนียว
- ๔) นายยงยุทธ ทิพรส ผู้อำนวยการโรงเรียนเชียงคาน อำเภอเชียงคาน
- ๕) นางไพรินทร์ แก้วกัญญา นักพัฒนาชุมชน เทศบาลตำบลเชียงคาน
- ๖) พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง ตำบลเชียงคาน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านเวลา ใช้ระยะเวลา ๑๒ เดือน ในการศึกษา โดยเริ่มจากเดือน มีนาคม ๒๕๕๗ ถึง เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

อัตลักษณ์ชุมชน คือคุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของบุคคล สังคม ชุมชน หรือประเทศ ได้แก่ เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเชียงคานอัตลักษณ์ชุมชนในที่นี้ เน้นเฉพาะเทศบาลตำบลเชียงคาน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวของกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพราะสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้ได้ผลกำไรอย่างเป็นธรรม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมออย่างพอเพียง แต่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด อย่างยั่งยืนยาวของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือนของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน

พุทธสันติวิธี คือวิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง ซึ่งเป็นวิธีที่สูญเสียน้อยที่สุดทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม โดยเป็นทางเลือกหลักเมื่อเผชิญกับความขัดแย้ง ปฏิเสธการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาตามหลักจริยธรรมหรือศาสนธรรมในพระพุทธศาสนา สำหรับงานวิจัยนี้ใช้หลักธรรมสาราณียธรรม ๖ เป็นเครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้งตามหลักพุทธสันติวิธี เป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน หลักสาราณียธรรม ๖ ได้แก่ ๑) ความแสดงออกหรือกระทำต่อกันด้วยความเมตตาในชุมชน ๒) การใช้วาจาด้วยความเมตตาของคนในชุมชน ๓) ความเมตตาทางใจต่อกันของคนในชุมชน ๔) การมีศีลหรือกฎกติการ่วมกันของคนในชุมชน ๕) การแบ่งปันประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน ๖) การมีความคิดเห็นเป็นไปในทางเดียวกันของคนในชุมชน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ สิริกร ไชยมา^๗ นำเสนอไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดค้นจากสติปัญญา ความสามารถของชาวบ้านเอง เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีกระบวนการสั่งสม สืบทอด และกลั่นกรองกันมาเป็นเวลายาวนานจนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

๑.๖.๒ กาญจนา แก้วเทพ^๘ นำเสนอไว้ว่า “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (cultural identity) ก่อตัวจากการใช้วาทกรรม (discourse) และปฏิบัติการต่าง ๆ ในสังคม (social practice) ที่ดำเนินอยู่ในชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การสนทนา การทักทาย การประกอบพิธีกรรม ฯลฯ บุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดียวกันก็จะถูกยอมรับจากสมาชิกภายในชุมชนเดียวกันว่า “เป็นคนวงใน เป็นคนในวัฒนธรรมเดียวกัน” (us) ในด้านบทบาทของอัตลักษณ์ต่อบุคคลและสังคม นักวัฒนธรรมนิยมบางสำนักมีแนวคิดพื้นฐานว่า เรื่องของวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “อำนาจ” (power) เนื่องจากวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของบุคคลหรือของสังคม เป็นแหล่งที่มาของอำนาจบางชนิด เช่น ความมั่นใจในตนเอง (self-confidence) ความภาคภูมิใจ และความรู้สึกมีศักดิ์ศรีในตนเอง หากบุคคลหรือสังคมใดขาดอัตลักษณ์เฉพาะตัวหรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแล้ว ก็จะทำให้ขาดความมั่นใจ หหมดความภาคภูมิใจในตัวเอง ในขณะที่เดียวกันอัตลักษณ์คือการต่อสู้ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งภายในสังคมที่เต็มไปด้วยผู้คนที่หลากหลาย

๑.๖.๓ ประสิทธิ์ ลิปรีชา^๙ นำเสนอไว้ว่า อัตลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม บ่งบอกถึงตัวตนของปัจเจกหรือกลุ่มคนว่า มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เช่นไรบ้าง มีความแตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่นอย่างไร อัตลักษณ์มีลักษณะที่เลื่อนไหล ปรับเปลี่ยนไปตามบริบท และกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป และประการสำคัญคืออัตลักษณ์สามารถถูกสร้างหรือนิยามขึ้นได้โดยทั้งคนในและคนนอก

๑.๖.๔ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว^{๑๐} นำเสนอไว้ว่า การท่องเที่ยวชุมชนคือ รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีการจัดการโดยคนในชุมชนและอยู่บนพื้นฐานของความเข้มแข็งของชุมชน โดยการผสมผสานสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อเสริมการดำเนินงานท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน และระหว่างคนใน

^๗ สิริกร ไชยมา, ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตชาวล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนร่องวางอนุสรณ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

^๘ กาญจนา แก้วเทพ, ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๓.

^๙ ประสิทธิ์ ลิปรีชา, “การค้า พื้นที่ และอัตลักษณ์มั่งคั่งอยู่”, ใน อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมือง วัฒนธรรมของประเทศไทยในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๓.

^{๑๐} สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, โครงการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวด้าน Hospitality Management, (ปทุมธานี: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

ชุมชนด้วยตนเอง นำไปสู่การพัฒนาชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพิ่มความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของคนในชุมชน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์หรือพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่อกลุ่มในชุมชนหรือทั้งชุมชน

๑.๖.๕ ครรชิต พุทธโกษา^{๑๑} นำเสนอไว้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของชุมชน ต้องคำนึงถึงพื้นฐานดั้งเดิม หรือมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเฉพาะในส่วนที่ต้องการจะพัฒนาให้ดีขึ้น ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงอาชีพหรือวิถีปฏิบัติทั้งหมดในคราวเดียว หากต้องการจะเปลี่ยนต้องให้แน่ใจว่าจะจะเป็นผลดีต่อชุมชนจริง ๆ ที่สำคัญคือควรต้องเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่นอกจากจะเพิ่มพูนสติปัญญาให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ แล้ว ยังควรต้องส่งผลต่อการพัฒนาโดยรวมทั้งที่มีเป้าหมายเป็นผลิตภัณฑ์มวลรวม หรือการสร้างความคิด ได้แก่ การสร้างรายได้ การลดรายจ่าย และที่มีเป้าหมายเป็นความพึงพอใจมวลรวม หรือการสร้างความสุข ซึ่งได้แก่ความสุขทางจิตใจ เช่น การมีครอบครัวที่อบอุ่น พร้อมหน้า ได้รับการยอมรับในสังคม การมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ธำรงอยู่อย่างยั่งยืน การมีสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณภาพ มีความอุดมสมบูรณ์ ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ละเลยกิจกรรมที่สร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม เพื่อให้สมาชิกชุมชนมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความรู้สึกรักหวงแหนผืนแผ่นดินเกิด และมีจิตมุ่งมั่นที่จะพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้น

๑.๖.๖ ภัทรพงศ์ อินทรกำเนต และคณะ^{๑๒} วิจัยเรื่อง “ระบบนวัตกรรมรายสาขาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” ผลการวิจัยได้นำเสนอว่า การเตรียมความพร้อมของสถานที่ท่องเที่ยวให้มีรูปแบบเฉพาะเจาะจง ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องมีความคิดสร้างสรรค์ในการค้นหาและนำเสนอทรัพย์สินหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้มีความน่าสนใจต่อนักท่องเที่ยว ด้วยการเชื่อมโยงสู่วัฒนธรรมหรือเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ และเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมและสัมผัสกับวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของสถานที่ หรือชุมชนที่ไปเยือนโดยตรง จนทำให้นักท่องเที่ยวมีประสบการณ์และความประทับใจติดตัวกลับไปด้วย

๑.๖.๗ อรุณสวัสดิ์พัชร ภูริทัตพงศ์^{๑๓} วิจัยเรื่อง “การพัฒนาบนพื้นฐานของคุณค่าทางวัฒนธรรมของอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” ผลการวิจัยพบว่า อำเภอเชียงคานมีคุณค่าทางวัฒนธรรม ๕ ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านสุนทรียศาสตร์ และด้านเศรษฐกิจ สิ่งที่นักท่องเที่ยวเห็นว่าเป็นจุดเด่นของเชียงคานคือ ความเงียบ วิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนพื้นถิ่น และต้องการให้สภาวะดังกล่าวคงอยู่สืบไป สถาปัตยกรรมที่ควรอนุรักษ์

^{๑๑} ครรชิต พุทธโกษา, *คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

^{๑๒} ภัทรพงศ์ อินทรกำเนต และคณะ, *รายงานผลการวิจัยเรื่องระบบนวัตกรรมรายสาขาเพื่อพัฒนาระบบ เศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์*, (สำนักนโยบายด้านการศึกษามหาภาค: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗-๒9.

^{๑๓} อรุณสวัสดิ์พัชร ภูริทัตพงศ์, “การพัฒนาบนพื้นฐานของคุณค่าทางวัฒนธรรมของอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ได้แก่ บ้านเรือนไม้เก่าริมแม่น้ำโขงและแหล่งโบราณสถาน ด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ควรปรับปรุงในเรื่องป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว และป้ายข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจคุณค่าของเมืองเชียงคาน หลังจากวิเคราะห์ผลที่ได้จากการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้เสนอแผนการพัฒนาอำเภอเชียงคาน ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้วยแนวคิด “เมืองเดินช้า” เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานคุณค่าของเมืองเชียงคานอย่างแท้จริง

๑.๖.๘ วันใหม่ แดงแก้ว^{๑๔} วิจัยเรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเชียงคานมี การดำเนินงานร่วมกันระหว่างคุ้มวัด เทศบาล และกลุ่มผู้ประกอบการ มี ๕ ขั้นตอน คือ การวางแผนกลยุทธ์การจัดการผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การดำเนินงาน การประสานงาน และการจัดการความรู้ด้านต่าง ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเชียงคานคือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละภาคส่วนขาดการบูรณาการในเรื่องแผนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งการบริหารงานของแต่ละภาคส่วนยังไม่ชัดเจน และขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเชียงคานที่เหมาะสมคือ แนวทางการพัฒนาโดยใช้โมเดลการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีพัฒนาการมาจากการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วมของประชาชน และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยมีชุมชนเป็นฐาน และมีการจัดทำโครงการการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น อันสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนและผู้คนเจ้าของพื้นที่ โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ ทำให้สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างจิตสำนึกของชุมชนร่วมกัน ในการรักษาสมดุลและสร้างฐานความรู้สำหรับการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

สรุปความว่า การท่องเที่ยวชุมชนคือ รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีการจัดการโดยคนในชุมชน และอยู่บนพื้นฐานของความเข้มแข็งของชุมชน โดยการผสมผสานสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อเสริมการดำเนินงานท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด โดยยึดแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม บ่งบอกถึงตัวตนของปัจเจกหรือกลุ่ม ซึ่งแนวคิดอัตลักษณ์มีลักษณะที่เลื่อนไหล ปรับเปลี่ยนไปตามบริบท และกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป และประการสำคัญคืออัตลักษณ์สามารถถูกสร้างหรือนิยามขึ้นได้โดยทั้งคนในและคนนอก เมื่ออัตลักษณ์ชุมชนมีความเข้มแข็งย่อมสามารถสร้างการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ อย่างไรก็ตามจากการศึกษายังพบประเด็นที่ควรนำหลักการทางพระพุทธศาสนาไปขับเคลื่อนแนวคิดดังกล่าวประสบความสำเร็จได้

^{๑๔} วันใหม่ แดงแก้ว, “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา วิธีการศึกษา รวมทั้งข้อมูลจากงานวิจัย เอกสารวิชาการ และบทความที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารต่างๆ และเว็บไซต์ และสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มประชากรตัวอย่าง

๑.๗.๒ การวิเคราะห์ และสรุปผลการศึกษา นำทฤษฎีวิชาการต่างๆ มานำเสนอเป็นการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยคงอัตลักษณ์ของชุมชนเชียงคาน จังหวัดเลย

ขั้นที่ ๑ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน การจัดการท่องเที่ยวชุมชน การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และหลักพุทธสันติวิธีตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา โดยงานวิจัยนี้ มุ่งเน้นหลักสาราณียธรรมเป็นกรอบคิดในการศึกษา โดยผู้วิจัยได้รวบรวมทั้งข้อมูลจากงานวิจัย เอกสารวิชาการ และบทความที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารต่างๆ และเว็บไซต์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วย วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแนวคิด อัตลักษณ์ชุมชน การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หลักสาราณียธรรมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักพุทธสันติ เพื่อเป็นฐานคิดในการนำไป วิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ศึกษา ในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน

ขั้นที่ ๒ ศึกษาภาคสนาม

ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการนำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบคิดสำหรับการออกแบบคำถามที่จะทำการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและความสอดคล้องของเนื้อหา จำนวน ๔ ท่าน เมื่อได้ประเด็นคำถามแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการ สัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างตามที่ระบุไว้ในขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๖ ท่าน โดยใช้การบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และผู้ช่วยวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทำการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม เพื่อประกอบการวิเคราะห์

ขั้นที่ ๓ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

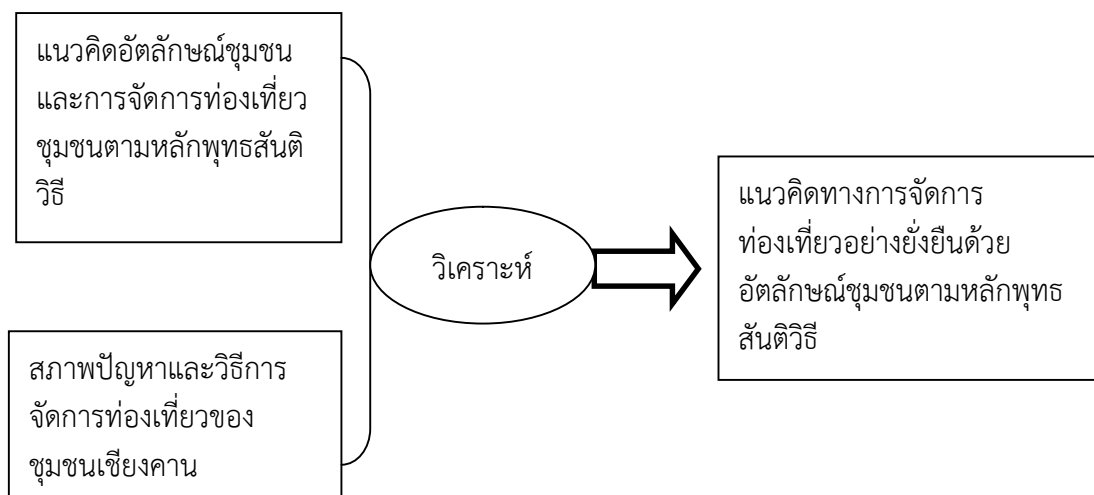
ผู้วิจัยได้นำเทปบันทึกเสียงสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างมาถอดเทป และสกัดประเด็นที่ผู้ให้ สัมภาษณ์ได้ตอบไว้ตรงกัน และคัดแยกประเด็นที่ให้ไว้ไม่เหมือนกัน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการ สังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ในโอกาสต่าง ๆ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านั้น มาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อจัดทำและนำเสนอเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ในโอกาส ต่อไปจากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาวิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลแนวคิดทฤษฎีตามที่ปรากฏใน ขั้นตอนที่ ๑ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของแนวคิดทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ศึกษา และได้แนะนำเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยอัตลักษณ์ชุมชนและหลักพุทธสันติวิธี

ขั้นที่ ๔ สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย ในเชิงพรรณนา โดยนำเสนอ แนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วยอัตลักษณ์ชุมชนและหลักพุทธสันติ รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี เพื่อให้ผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาอัตลักษณ์

ชุมชนในท้องถิ่น และการนำหลักสราณียธรรมมาใช้ในการดำเนินการให้ชุมชนเกิดความรักและหวง
แหนมรดกทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน ให้สืบต่อเป็นสมบัติของคนรุ่นหลังสืบไป

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๙.๑ ได้ทราบแนวคิดด้านอัตลักษณ์ของชุมชนด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- ๑.๙.๒ ได้ทราบแนวคิดและหลักการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่ออัตลักษณ์ของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย
- ๑.๙.๓ ได้แนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลยอย่างยั่งยืนตามแนวทางพุทธสันติวิธี

บทที่ ๒

แนวคิดอัตลักษณ์ชุมชน และการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ตามพุทธสันติวิธี

อัตลักษณ์ชุมชนนับว่าปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อแนวคิดและหลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในบทนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษา แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนที่มีอิทธิพลต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชน แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน และการนำพุทธสันติวิธีมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ แนวคิดอัตลักษณ์ชุมชน

๒.๑.๑ ความหมายของอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ แปลตรงตัวจะมาจาก อัต+ลักษณะ หมายถึง ลักษณะเฉพาะ คำนี้ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมาย คำว่า อัตลักษณ์ (อ่านว่า อัต-ตะ-ลัก) ประกอบด้วยคำว่า อัต (อัต-ตะ) ซึ่งหมายถึง ตน หรือ ตัวเอง กับ ลักษณะ ซึ่งหมายถึง สมบัติเฉพาะตัว คำว่า อัตลักษณ์ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Identity (อ่านว่า ไอ-เด็น-ตี-ตี้) หมายถึง ผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ยึดหรือจำได้ เช่น นักร้องกลุ่มนี้มีอัตลักษณ์ทางด้านเสียงที่เด่นมาก ใครได้ยินก็จำได้ทันที สังคมแต่ละสังคมมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง โลกาวัดันทำให้อัตลักษณ์ของสังคมไทยเปลี่ยนไป

อัตลักษณ์ หมายถึง คุณสมบัติของบุคคลหรือสิ่งของที่แสดงออกถึงความเป็นตัวตนเป็นสำนึกที่บุคคลรับรู้ และรู้ว่าตัวเขาคือใคร มีลักษณะเป็นอย่างไร มีวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อแบบแผน พฤติกรรม และลักษณะนิสัยอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่น กลุ่มอื่น สิ่งอื่นอย่างไร บุคคลอาจจะมีอัตลักษณ์หลาย ๆ อย่างในตัวตนก็ได้ การจะรับรู้ว่ามีอัตลักษณ์อย่างไรพิจารณาจากการแสดงออกผ่านทางตัวแทนความมีตัวตนในรูปของสถานะของบุคคล เพศ สภาพ ตำแหน่ง หน้าที่ บทบาททางสังคม ฯลฯ ซึ่งเรียกสิ่งเหล่านี้ ว่าเป็น อัตลักษณ์ของปัจเจก หรือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล ส่วนการแสดงออกผ่านสัญลักษณ์อะไรบางอย่างที่มีความหมายเป็นที่เข้าใจร่วมกันและการแสดงออกผ่านพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม ตำนาน เรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ และปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นส่วนที่เรียกว่า “อัตลักษณ์ทางสังคม” หรือ “อัตลักษณ์ที่คนในสังคมมีร่วมกัน ”

อัตลักษณ์ เป็นผลรวมของโครงสร้างแห่งตน (Self-Structure) เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลที่เกิดขึ้นภายในตน มีพัฒนาการเกิดขึ้นตามช่วงวัยการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์จึงขึ้นอยู่กับ การปรับตัวตามบทบาท หน้าที่ ความเชื่อ และค่านิยมส่วนบุคคล ถ้าพัฒนาการของโครงสร้างแห่งตนดี จะมีความเป็นตัวของตัวเอง รู้ถึงความเหมือนและความแตกต่างกับผู้อื่น ถ้าพัฒนาการของโครงสร้างแห่งตนไม่ดี จะทำให้เกิดความสับสนในตัวเองและอาศัยสิ่งภายนอกมาช่วยประเมินตน ดังเช่น

สายฝน ควรผดุง กล่าวว่่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแรงขับความสามารถความเชื่อ และการปรับตัวของบุคคล^๑ สอดคล้องกับ จันทร เพ็ญ ทศนียสกุลชัย กล่าวว่่า อัตลักษณ์ คือ ผลรวมของการรับรู้ว่่าตนเป็นอย่างไร มีบทบาททางสังคมอย่างไร และอัตลักษณ์เกิดจากการพัฒนาทางด้านร่างกาย เพศ สังคม อาชีพ จริยธรรม อุดมคติ และบุคลิกภาพ ฉะนั้นบุคคลที่มีความสำเร็จในการพัฒนาอัตลักษณ์จะมีการยอมรับตนเองสูง^๒

อัตลักษณ์ เป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างของสังคม แยกไม่ออกระหว่างปัจเจกกับสังคม เพราะมีความทับซ้อนกันอยู่ สังคมเป็นสิ่งที่หล่อหลอมความเป็นตัวตน ขณะเดียวกันตัวตนก็หลอมรวมกันเป็นสังคม ตัวอย่างเช่น ค่านิยมรักความสงบ ความโอบอ้อมอารี ของคนไทยเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ความเป็นไทยที่ชาวโลกยอมรับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่่าความหมายของอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่นิยามมาจาก อัตลักษณ์โดยรวมของปัจเจกดังที่ อภิญา เพ็ญพสุกุล ใช้ คำว่่า “อัตลักษณ์” แทน “เอกลักษณ์” ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่มีความต่อระหว่างความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อกับสัมพันธ์กับสังคม (Social Aspect) เช่น สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดตัวมา เช่น ความเป็น พ่อ - แม่ ความเป็นลูกศิษย์ - อาจารย์ เป็นต้น อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับค่านิยมตัวเราในช่วงเวลานั้น เมื่อบริบทของสังคมวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปความหมายของ อัตลักษณ์ก็เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคมเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ประการสำคัญค่านิยมตัวตนมิได้อาศัยชาติพันธุ์เพียงอย่างเดียว หากอาศัยเกณฑ์อื่น เช่น วัฒนธรรม ศาสนา การประกอบอาชีพ การเมือง และการยอมรับอำนาจของรัฐบาลเป็นเครื่องตัดสินด้วย^๓ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงว่่าความหมายของตัวตนไม่เคยหยุดนิ่ง เพราะความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ มีอยู่เสมอเนื่องตลอดเวลา^๔

อัตลักษณ์ (Identity) คือ ความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองว่่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่น มองเราในขณะนั้น และในขณะเดียวกันมันที่อัตลักษณ์จะถูกกล่าวว่่าควบคู่ไปกับเรื่องของอำนาจ นิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทนความจริง (Representation) เมื่ออัตลักษณ์ไปสัมพันธ์กับแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว จะมีความหมายที่แตกต่างจากความหมายที่เข้าใจกันโดยสามัญสำนึกมาก^๕

อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นมามีได้ โดยผ่านกระบวนการปฏิสังสรรค์ระหว่างบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ก็จะมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย และเมื่อบุคคลยอมรับในอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งในขณะเวลานั้นจะมีกระบวนการที่แตกต่างกันในการแทนที่ ในขณะที่บุคคลทำการกำหนดตำแหน่ง

^๑สายฝน ควรผดุง, “การศึกษาเอกลักษณ์ของวัยรุ่นตอนปลายในสถาบันอุดมศึกษา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

^๒จันทร เพ็ญ ทศนียสกุลชัย, การศึกษาและพัฒนาอัตลักษณ์ของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนหญิงบ้านปราณี, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^๓อภิญา เพ็ญพสุกุล, “แนวคิดหลักทางสังคมวิทยาเรื่องอัตลักษณ์”, เอกสารประกอบการประชุมระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๕-๑๖ ธันวาคม ๒๕๔๓, หน้า ๔ (อัคราเนา).

^๔นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๔๘, หน้า ๘๓)

^๕อภิญา เพ็ญพสุกุล, “แนวคิดหลักทางสังคมวิทยาเรื่องอัตลักษณ์”, หน้า ๔ (อัคราเนา).

ของตนเอง และถูกกำหนดตำแหน่งในทางสังคม กระบวนการที่เกิดขึ้นนี้ได้คำนึงถึงจุดเน้นที่ ความแตกต่าง ความหลากหลายในการสร้างอัตลักษณ์ที่เท่าเทียมกับการตั้งคำถามว่าอัตลักษณ์ ทั้งหลายนี้ได้ เชื่อมโยงกับสังคมได้อย่างไร การมุ่งเป้าหมายไปที่ความสำคัญต่อมุมมองทางสังคม ของอัตลักษณ์จะนำเราไปสำรวจโครงสร้างต่าง ๆ โดยผ่านชีวิตของเราที่ถูกจัดการ อัตลักษณ์ต่าง ๆ ของเราซึ่งถูกจัดเก็บไว้เข้าที่ด้วยโครงสร้างต่าง ๆ ทางสังคมและเราก็มีส่วนร่วมในการก่อตัวของ อัตลักษณ์ของตัวเองเราเองด้วยไปด้วยเช่นกัน

คำว่า “อัตลักษณ์องค์กร” หรือ Corporate Identity (CI) หมายถึง การแสดงออกให้เห็น ถึงภาพลักษณ์ (Image) ที่ปรากฏต่อสายตาผู้อื่นพร้อม ๆ กับแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ขององค์กรนั้น หรืออาจกล่าวให้ เข้าใจง่าย ๆ คือ การสื่อสารภาพลักษณ์ขององค์กรอย่างเป็นระบบ และเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียว กันรวมทั้ง สร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดแก่องค์กร บุคลากร ตลอด จนบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรนั้น ๆ จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์องค์กรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กรโดยเฉพาะในโลกที่มีการแข่งขัน กันอย่างมากเช่นปัจจุบัน^๖

๒.๑.๒ ความสำคัญของอัตลักษณ์

การสร้างอัตลักษณ์ของผู้คนมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะอัตลักษณ์เป็น ลักษณะร่วมกันที่ช่วยเสริมสร้างการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข หากสังคมมีความแตกต่างทาง อัตลักษณ์อย่างมากจะเกิดความขัดแย้งทางอัตลักษณ์เกิดขึ้น นำไปสู่ความรุนแรง ซึ่งในบางแห่งบางที่ ในโลกนี้นำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เพราะถือว่าเผ่าพันธุ์ของตนเองมีความเป็นอารยะมากกว่าแม้ แต่ใน ปัจจุบันนี้ความขัดแย้งเกิดขึ้นในทุกมุมโลก หากพิจารณาถึงเบื้องลึกแล้วจะพบว่าเกิดจากความขัดแย้ง เชิงอัตลักษณ์ทั้งสิ้นโดยเป็นสิ่งที่เรียกว่า “วาทกรรมอัตลักษณ์”

การสร้างอัตลักษณ์มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอำนาจซึ่งไม่ใช่อำนาจแบบใช้กำลังบังคับ แต่เป็นกระบวนการครอบงำตัวตนที่แยบยล จากตัวตนดั้งเดิมเป็นตัวตนชนิดใหม่เช่นเดียวกับ อัตลักษณ์ความเป็นไทยได้ ถูกสร้างขึ้นจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่มีความแตกต่างหลากหลายของคนใน ชาติ ด้วยการหยิบยกรัสนิยมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งขึ้นมาเป็นวัฒนธรรมหลัก และใช้เป็นเครื่องมือ หล่อหลอมอัตลักษณ์ความเป็นไทย ฉะนั้นการทำความเข้าใจอัตลักษณ์จึงช่วยให้มองเห็นกระบวนการ สร้างอัตลักษณ์ที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่มองเห็นในปรากฏการณ์ทางสังคม

ลักษณะสำคัญของอัตลักษณ์ คือ ยังเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (symbol) เพราะการ แสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ จะกระทำโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ที่หลากหลายรูปแบบ ในอีกด้าน หนึ่งอัตลักษณ์ก็ยังเกี่ยวข้องกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวมนุษย์อย่างมากทั้งในด้านของอารมณ์ ความรู้สึกมนุษย์ เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายที่เกี่ยวกับตนเอง ใน กระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกและปริณิณทลของอัตลักษณ์ และตัวตนที่มันซ้อนทับ การที่สังคม กำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดตัวมาให้กับมนุษย์ เช่น ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน

^๖ สุมิตรรา ศรีวิบูลย์, การออกแบบอัตลักษณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คอร์ฟงชั่น, ๒๕๔๗).

ความเป็นสามีมักรรยา ตราประจำโรงเรียน เข็มกลัดรุ่น ผ้าที่พันคอทิม ภาษาหรือเสื้อผ้าที่ใส่ เป็นการ
ใช้สัญลักษณ์ และการสร้างภาพแทนความจริง (representation) เป็นสิ่งสำคัญในการแสดงให้เห็น
แนวทางหรือที่มนุษย์มีอัตลักษณ์ร่วมกับบุคคลบางคนบางกลุ่ม และแสดงการแยกแยะตนเองด้วยการ
สร้างความต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่นในขณะเดียวกัน แม้ว่าในฐานะของบุคคลมนุษย์ควรจะยอมรับ
ในอัตลักษณ์ต่าง ๆ อย่างตั้งใจ อัตลักษณ์เหล่านั้นยังเป็นผลผลิตที่สำคัญของสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่
และยังเป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวมนุษย์กับคนอื่น อัตลักษณ์จึงได้จัดเตรียมการเชื่อมโยงระหว่าง
บุคคลกับโลกที่เขาอาศัยอยู่ นอกจากนี้อัตลักษณ์ยังรวมถึงเรื่องราว “ฉันมองตัวเองอย่างไร และคนอื่น
มองฉันอย่างไร” มันเข้าไปเกี่ยวกับตัวตน (self) และสิ่งที่อยู่ภายในมันเป็นการกำหนดตำแหน่งที่
ระลึกรู้จากสังคม ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่คนอื่นรับรู้ด้วยไม่ใช่แค่มนุษย์รับรู้เท่านั้น อย่างไรก็ตามการที่
มนุษย์มองตัวเราอย่างไรและคนอื่นมองเราอย่างไรมันอาจจะมาสอดคล้องกันเสมอไป

๒.๑.๓ ประเภทของอัตลักษณ์

มีนักวิชาการที่มีความเห็นเหมือนและต่างกันบ้างเกี่ยวกับประเภทของอัตลักษณ์ ซึ่งบาง
ท่านแบ่งเป็น ๒ ประเภท และบางท่านแบ่งเป็น ๓ ประเภท เพราะผลการศึกษาทำให้ ได้เกณฑ์การ
จำแนกแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วพบว่า อัตลักษณ์แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท โดยพิจารณา
จากสิ่งที่ใช้ในการแสดงออกของบุคคล ได้แก่ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) เป็นสิ่งที่
แสดงออกถึงการรู้จักตนเอง การรับรู้ตนเอง การยอมรับตนเอง ความมั่นใจในตนเอง และความ
ภาคภูมิใจในตนเองที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทาง
วัฒนธรรมซึ่งอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงผลของการขัดเกลาทาง
สังคม กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและระบบการศึกษาทั้งนี้ สิ่งที่แสดงออกมาจะปรากฏ
ในรูปวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และแบบแผนพฤติกรรม

กล่าวโดยสรุป เมื่อใช้เกณฑ์การมองจากภายนอก และการมองจากภายในพบว่า
อัตลักษณ์มี ๒ ประเภท คือ อัตลักษณ์ที่เกิดจากการนิยามตนเอง และอัตลักษณ์ที่สังคมนิยามให้ตั้ง
แนวคิดของ Golfman นักสังคมวิทยาในสายสัญลักษณ์สัมพันธ์ได้ จำแนกแยกแยะความแตกต่าง
ระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคล และอัตลักษณ์ทางสังคม โดยอัตลักษณ์ของปัจเจก (Individual
Identity) ประกอบด้วย ๒ ส่วน เขานิยามว่าความคิดความรู้สึกที่ปัจเจกมีต่อตัวเองว่า Ego Identity
ส่วนภาพปัจเจกในสายตาคนอื่นในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เขาเรียกว่า “Personal
Identity” ส่วน “Social Identity” ของบุคคล คือ สถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพ ชนชั้น เพศ ชาติ
พันธุ์ หรือศาสนาที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่ สังคมคาดหวังและเรียกร้องว่าปัจเจกบุคคลควรจะทำ
อย่างไร นั่นคือจุดที่อัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ปัจเจกซ้อนทับกันอยู่ อัตลักษณ์ทางสังคมจึงมี
สองส่วน คือ ส่วนแรก เป็นมาตรฐาน ที่สังคมเรียกร้องจากปัจเจกบุคคล (Virtual Identity) และส่วน
ที่สอง คือ อัตลักษณ์ที่เป็นจริงของคนนั้น (Actual Identity)^๗

^๗ Golfman (1963, pp. 118-121)

๒.๑.๔ พัฒนาการแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์พอสรุเป็นพัฒนาการของแนวคิดตามลำดับตามยุคสมัย ดังนี้

๑. ในยุคของสังคมเริ่มแรก เป็นพัฒนาการของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่วางอยู่บนพื้นฐานของลักษณะทางกายภาพ มีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มการสร้างคามเหมือน และความต่างกับพวกอื่น หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น โดยการนิยามตนเองผ่านเครื่องแต่งกาย ภาษา พิธีกรรม ตำนาน เรื่องเล่า และประวัติศาสตร์

๒. ในยุคของการกำเนิดรัฐชาติ เป็นยุคของการสร้างอัตลักษณ์ชาติโดยการหลอมรวมเอาความแตกต่างหลากหลายของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นให้ เกิดเป็นอัตลักษณ์ร่วมกันของคนในชาติ และสำหรับประเทศไทยเริ่มการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่อย่างเป็นระบบในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยอาศัยเทคโนโลยีการทำแผนที่ของชาวยุโรปกำหนด อาณาเขตขึ้นให้ชัดเจนเพื่อแบ่งแยก “พวกเขา” “พวกเรา” ก่อให้เกิดชุมชนในจินตนาการแบบใหม่ที่เรียกว่า “รัฐชาติ” (nation) ที่วางอยู่บนพื้นฐานทางภูมิศาสตร์

๓. ยุคของการพัฒนา เป็นการสร้างอัตลักษณ์ความทันสมัยจากการนิยามความหมายของ “การพัฒนา” ขึ้นในประเทศตะวันตกช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และได้แผ่ขยายแนวคิดการพัฒนาจากตะวันตกสู่ตะวันออกอย่างรวดเร็วด้วยอาศัยเทคโนโลยีแห่งอำนาจที่ Micheal Foucault เรียกว่า “ความรู้” ผ่านตัวแทนสถาบันต่าง ๆ ในระดับโลก เช่น องค์การสหประชาชาติ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ และอีกหลายองค์กรที่มีการจัดตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ ให้หลุดพ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา วาทกรรม ดังกล่าว ได้สร้างตัวตนชนิดหนึ่งขึ้นมาเรียกว่า “ความด้อยพัฒนา” ในฐานะที่เป็นคู่ตรงข้ามของ “การพัฒนา” โดยอาศัยภาคปฏิบัติต่าง ๆ (Discourse Practice) ทำหน้าที่เก็บกด ปิดกั้น กดทับ แทนที่ สวมรอยวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ภายใต้ อัตลักษณ์ความด้อยพัฒนา หรือสิ่งที่ไม่ทันสมัย

๔. ยุคโลกาภิวัตน์ ก็ได้ก่อให้เกิดอัตลักษณ์โลกไร้พรมแดนขึ้น ด้วยความเร็วของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ผู้คนสามารถสื่อสารกันข้ามพรมแดนรัฐชาติ และด้วยความแรงของชุดความรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้นมากมายยากแก่การจำแนกสาขา อีกทั้งมีความลึก และความกว้างขวางที่สุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน จนเกินความสามารถของสมองมนุษย์จะจดจำได้ ถึงกับต้องอาศัยสมองอิเล็กทรอนิกส์หรือคอมพิวเตอร์ ในการจดจำและการประมวลผล อันส่งผลให้มนุษย์ก้าวข้ามยุคแห่งอารยธรรมอย่างรวดเร็วจากเมื่อก่อนนับเป็นพันปีแต่บัดนี้นับได้เพียงแค่ข้ามทศวรรษอารยธรรมโลกก็เปลี่ยนแล้ว แต่แนวคิดของไฮร์ตัน เจริญสินโอฬาร มองว่า “โลกาภิวัตน์” เป็นสำนวนล่าสุดของวาทกรรม การพัฒนาที่สามารถช่วงชิงความเป็นเจ้าในการนำเสนอมุมมองรวมตลอดถึงวิถีคิดหรือวิถีพูดเกี่ยวกับโลกแบบเดี่ยวและยังคงตอกย้ำ^๕

วาทกรรมการพัฒนาในอดีตได้อย่างครบครัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปของภาษาและนัยยะของการเปลี่ยนแปลงที่คงไว้ซึ่ง ชุ่มเสียง และสำเนียงแบบเผด็จการ ผูกขาดรวมศูนย์ว่าหากประเทศ

^๕ไฮร์ตัน เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๕๒), หน้า ๓๑๒-๓๑๓.

โต สังคมโตไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ ทนกับโลกยุคไร้พรมแดนก็กลายเป็นประเทศล้าหลัง เนื่องจากโลกาภิวัตน์เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เลือกลงไม่ได้ หยุดไม่ได้ และไม่มีใครควบคุมบงการ

๒.๑.๕ อัตลักษณ์ชุมชนกับการท่องเที่ยวชุมชน

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ที่ปรากฏขึ้นมาจะมีความสัมพันธ์อย่างมากกับการทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในปัจจุบัน และบริบทของโลกาภิวัตน์ มิติเวลาที่เร่งเร็วขึ้น แลมิติพื้นที่ที่คูดหดแคบเข้ามา เพราะการปฏิวัติ เทคโนโลยีการสื่อสารทำให้ การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลาย ซับซ้อน และรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เกี่ยวกับเวลา พื้นที่ และแบบแผนการให้ คุณค่า การใช้ชีวิตประจำวันมีผลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกที่มนุษย์ที่มีเกี่ยวกับตนเอง สิ่งที่เคยเป็นมาตรฐานของระบบคุณค่า และการนิยามอัตลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางศาสนา ค่านิยมเรื่องเพศ คุณค่า ประเพณี วัฒนธรรมเก่า ๆ หรือค่านิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ ล้วนแล้วแต่กระทบกระทั่งในรูปแบบต่าง ๆ จากพลังของโลกาภิวัตน์ การปรับเปลี่ยนนี้แสดงออกได้ หลายลักษณะ ทั้งในระดับจุลภาคในแง่แบบแผนชีวิตประจำวันของปัจเจกชนในแง่การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น จนถึงระดับที่กลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม มนุษย์จะเห็นได้ จากขบวนการทางศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมใหม่ได้ เกิดขึ้นมาราวกับดอกเห็ดในประเทศต่าง ๆ มันเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำให้ต้องมีการทบทวน คำว่า “วัฒนธรรม” หรือ “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” กันใหม่ขบวนการเหล่านี้ต้องการเสนอความหมาย และทิศทางใหม่ในเชิงสังคมวัฒนธรรม กระบวนการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ของกลุ่มเกิดจากการผสมผสาน องค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อน สัมพันธ์ภาพของตัวตนทำให้ ความแตกต่าง และความขัดแย้งกับวาทกรรมหลักในสังคมที่มีผลทำให้ อัตลักษณ์ที่แสดงออกมามีความแตกต่างกันออกไปทั้งนี้เพราะลักษณะเด่นของแต่ละสังคม คือ เงื่อนไข และความทรงจำบางอย่างที่เกิดร่วมกัน ทำให้เกิดรูปแบบทางการเมือง และอัตลักษณ์ที่แสดงออกมีความซับซ้อนหรือทับซ้อนโดยเฉพาะอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นจากจิตสำนึกร่วมของเชื้อชาติที่แตกต่างกันที่ถูกแสดงออกในลักษณะของการช่วงชิงความหมาย และองค์ประกอบของการเมืองใหม่ของตัวตนนั้นคือ อัตลักษณ์ใหม่ได้ ถูกสร้างขึ้นในบริบทของวัฒนธรรมหลัก ๆ พร้อมกับการตีความใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม และปฏิบัติการทางวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ผ่านประสบการณ์ของพวกสีผิว ผ่านกระบวนการผสมผสานการตัด และผสมผสานการประดิษฐ์ใหม่ และการตั้งถิ่นฐานใหม่ของบริบทต่าง ๆ ในสังคม

ในยุคโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิด อัตลักษณ์ชนิดใหม่ขึ้น เป็นอัตลักษณ์ของความทันสมัยเป็นอัตลักษณ์ของบริโศกนิยม เป็นอัตลักษณ์ของระบบทุนนิยม ซึ่งพยายามครอบงำสังคมโลกให้มีลักษณะเดียวกัน มีอัตลักษณ์ที่คล้ายคลึงกัน โดยการหลอมละลายอัตลักษณ์ดั้งเดิมของผู้คนด้วยกระบวนการที่เรียกว่า “ขบวนการโลกาภิวัตน์” แต่สังคมโลกเป็นสังคมที่มีองค์ประกอบของความแตกต่างหลากหลายจากความเจริญก้าวหน้าของลัทธิการปกครองแบบประชาธิปไตยก่อให้เกิดการยอมรับในสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์มากขึ้น ทำให้เกิดการยอมรับในความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น นักวิชาการเรียกสังคมลักษณะเหล่านี้ว่า “สังคมพหุลักษณะ” นอกจากนี้ อัตลักษณ์ชุมชนยังกลายเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของ “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งแฝงตัวอยู่ในชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การสนทนา การทักทาย การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของท้องถิ่น บุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดียวกันก็จะถูกยอมรับว่าเป็นสมาชิกชุมชน เป็นคนวงในที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน ที่เรียกว่า

เป็นอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งหากชุมชนใดรักษาอัตลักษณ์ให้เข้มแข็งได้จะเป็นการสร้างอำนาจในตนเองของชุมชน ส่งผลให้สมาชิกชุมชนมีความมั่นใจในตนเอง (Self Confidence) เกิดความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดและวิถีดำเนินชีวิตและสร้างความรู้สึกรักความมีศักดิ์ศรีในตนเอง ดังนั้นหากชุมชนใดขาดอัตลักษณ์ของตนเองแล้ว ก็จะทำให้ชุมชนนั้นขาดความมั่นใจ หดความภาคภูมิใจในตนเอง ทำให้ชุมชนไม่เข้มแข็งและไม่สามารถรับมือกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ถาโถมเข้ามาผ่านการท่องเที่ยวชุมชน อันจะเป็นเหตุให้การท่องเที่ยวชุมชนถูกบั่นทอนความเป็นอัตลักษณ์ชุมชนและไม่สามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรมไว้ให้สืบทอดถึงอนุชนรุ่นหลัง

ดังนั้น แนวคิดอัตลักษณ์ชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีลักษณะ องค์ประกอบ และแนวคิดการบริหารจัดการอย่างไรนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป ขณะที่พลัง ของโลกาภิวัตน์เอง ได้ มอก่อให้เกิดกระแสที่ต่อต้านขึ้นหลายลักษณะ เกิดกระแสท้องถิ่นนิยมเด่นชัดขึ้นแม้จะเกิดการหลอมละลายอัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ใหม่ขึ้น แต่ยังคงผูกโยงกับระบบคุณค่าหรือความเป็นชุมชนแบบใดแบบหนึ่ง ซึ่งนำไปสู่การรื้อฟื้นอัตลักษณ์ชุมชนในอดีตในแง่นี้ทำให้อัตลักษณ์ชุมชนมีลักษณะเป็น “กระบวนกร” มากกว่าคำนิยามแทนตัวตนหรือการใช้สัญลักษณ์ตัวสื่อความหมาย

๒.๒ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๒.๒.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๑. ความยั่งยืน (Sustainable) หมายถึง ความ สามารถที่จะดำรงอยู่ได้ หรือการรักษาให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ มักใช้คำนี้ควบคู่กับคำว่า “การพัฒนา” (Development) อยู่เสมอ ซึ่งคำว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” หมายถึง การพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยมุ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาดถูกต้องตามหลักวิชาการ มีการบำรุงรักษาและใช้ในอัตราที่จะก่อให้เกิดการทดแทนกันได้ทันอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้มีทรัพยากรใช้ต่อไปในอนาคต รวมทั้งการเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน การพัฒนาต้องคำนึงถึงการเสียหายของสิ่งแวดล้อมและการป้องกันปัญหาความเสื่อมโทรมที่จะเกิดกับสิ่งแวดล้อมด้วย

๒. องค์การท่องเที่ยวนานาชาติ (WTO) ได้กำหนดหลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑ ว่า ลักษณะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน “ ได้รับการคาดหวังให้นำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งหมด ด้วยวิถีทางที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียะ ในขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งบูรณภาพทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศ วิทยาที่จำเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อชีวิต ” เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

๓. แนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้รับความนิยมแบบแพร่หลายค่อนข้างมาก ในการประชุม Globe'90 ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนหมายถึง “การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้มีความหมายถึงการ

จัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย”

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) นั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ” โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยว รวมถึงการจัดบริการอื่น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต” โดย

๑. ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
๒. ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชน คำนึงถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว
๓. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
๔. ต้องชี้้นำภายใต้ความต้องการของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ

สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า หมายถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นการจัดการทรัพยากร เพื่อตอบสนองความจำเป็นทาง เศรษฐกิจ สังคมและความงามทางสุนทรียภาพ ขณะเดียวกันก็รักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วยความสำคัญของหลักการพัฒนาและการจัดการสิ่งแวดล้อม คือความยั่งยืนยาวนาน (Sustainability) โดยการพัฒนาแบบยั่งยืนนั้นจะอยู่ภายใต้การนำเอาทรัพยากรทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ มนุษย์ การเงิน และกายภาพ มาจัดการเพื่อก่อให้เกิดความมั่งคั่ง ความกินดีอยู่ดี และความสุขสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้น^๙ การพัฒนาแบบยั่งยืนจึงขึ้นอยู่กับการจัดการทางสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสม หรือการพัฒนาที่อยู่ภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศซึ่งครอบคลุมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วย สำหรับความหมายอย่างละเอียดนั้นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นแนวโน้มที่ผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์ ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการเดินทางท่องเที่ยวโดยมีแนวโน้มว่าต้องการท่องเที่ยวแบบผจญภัยเข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง ต้องการที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่จะไปเยือน สำหรับแนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์ เกิดจากการที่ประชาชนเพิ่มขึ้น และภาวะเศรษฐกิจถดถอย กิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ เกิดขึ้นในบริเวณรอบ ๆ พื้นที่ส่วนใหญ่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศจึงได้มีการพยายามผสมผสานเรื่องการอนุรักษ์ เข้ากับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์ที่จัดตั้งขึ้นมาให้เป็นแหล่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการสงวนรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติเช่นเดียวกับที่ มานิตา ว่าการวางแผนทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น ในปัจจุบันให้ได้ โดยที่มีการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ในขณะที่ยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศไว้ด้วย^{๑๐}

^๙ สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อม, ๒๕๕๗.

^{๑๐} มานิตา มัตนาวิอนุสาร, วารสาร อ.ส.ท ปีที่ ๗, ฉบับที่ ๔๑ (ก.พ.๕๕): ๓๔-๓๗.

อนุรักษ์ ปัญญานูวัตน์ กล่าวไว้ว่าการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นคำศัพท์ของการพัฒนาที่เกิดขึ้นมาด้วยสาเหตุของความกดดันที่เกิดจากความไม่สมดุลระหว่างการเร่งรัดพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการเร่งรัดการลงทุนและใช้วัสดุจากทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร้ขอบเขตจึงเป็นผลให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอย่างรวดเร็ว สภาพสังคมเสื่อมโทรม ช่องว่างของรายได้ระหว่างคนจนกับคนรวยกว้างขึ้น คนยากจนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ กับความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ^{๑๑}

ปรีชา มณีรัตน์ ได้ให้ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการผสมผสานลักษณะที่ทำให้เศรษฐกิจทั้งระบบผสมผสานกลมกลืนกันอย่างเหมาะสม เช่น ไม่นั่นเรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจล้นเรื่องการรักษาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น^{๑๒}

ภราเดช พยัฆวิเชียร ได้กล่าวถึงการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่าจำเป็นต้องมีการพัฒนาทั้งในมิติด้านเศรษฐศาสตร์ สังคมและสิ่งแวดล้อม ควบคู่กันไปโดยตลอดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยหมายถึงความหมายทั่ว ๆ ไปนั่นหมายถึง การพัฒนาที่จะใช้ประโยชน์ในปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ที่พึงมีในอนาคต หรืออีกความหมายหนึ่งคือ การใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ จากวัฒนธรรม หรือธรรมชาติในระดับที่ให้อุณหภูมิหรือธรรมชาติยังคงสภาพอยู่ได้อย่างถาวร^{๑๓}

กล่าวโดยสรุป การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวและพัฒนาสีงแวดล้อมควบคู่กันไป โดยใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง เหมาะสม ด้วยการศึกษาและวางแผนเพื่อส่งเสริมและสร้างสรรค์ให้เกินประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างคุ้มค่าและยาวนานที่สุดในขณะเดียวกันต้องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ หรือเสื่อมสภาพน้อยที่สุด

๒.๒.๒ ความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสามารถนำมาเป็นกลยุทธ์สำคัญในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศได้เนื่องจาก

๑. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากต่างประเทศ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาได้จาก ทำให้มีรายได้หมุนเวียนในประเทศอย่างมากมาย ซึ่งถือเป็นการแก้ปัญหาดุลการค้าระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพมากวิธีหนึ่ง

^{๑๑}อนุรักษ์ ปัญญานูวัตน์ , ชุมชน ทรัพยากร และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม, เอกสารประกอบการสอน กระบวนวิชา 072732 สาขาวิชาการจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

^{๑๒}ปรีชา มณีรัตน์, การศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นที่สูง: กรณีศึกษากระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ความเชื่อของชาวเผ่าม้ง บ้านร่มเกล้า อำเภอลำปาง จังหวัดพิจิตร, (พิษณุโลก: ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน, ๒๕๓๘), หน้า ๙๐-๑๐๙.

^{๑๓}ภราเดช พยัฆวิเชียร, พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยป่าไม้, ๒๕๓๙), หน้า ๔-๗.

๒. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทำให้เกิดการจ้างงานและก่อให้เกิดกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจขึ้นมาหลาย เช่น การให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว การบริการขนส่ง การประกันภัย บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร ธุรกิจโรงแรมที่พัก งานดูแลบำรุงรักษา งานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

๓. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะได้รับการปรับปรุงดูแลให้สะอาดและสวยงามอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวกันมากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการสร้างรายได้ของคนในท้องถิ่น

๔. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องแก่คนท้องถิ่น เช่น การผลิตผลผลิตทางการเกษตร การขายอาหาร การขายของที่ระลึก การบริการที่พัก การนำเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนท้องถิ่น

๕. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทำให้มนุษย์มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเหลือเก็บไว้ใช้ได้อย่างยาวนาน เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม จึงไม่ทำลายธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติจึงยังคงความเป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง และชุมชนในท้องถิ่นก็ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไว้ได้

๒.๒.๓ หลักการและลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว โดยปกป้องและรักษาโอกาสให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไปในอนาคต ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งหมดที่จะสนองความต้องการด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในขณะที่จะสามารถดำรงรักษาเนื้อหาทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเกื้อหนุนและระบบต่าง ๆ ที่เกื้อหนุนชีวิต พืช สัตว์ และมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งจะกรอบแนวคิดดังกล่าวสามารถเป็นหลักการได้ ๕ ข้อ คือ

๑. ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทรัพยากรอื่น ๆ ในการท่องเที่ยว จะต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องในอนาคต โดยจะยังสามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่สังคมปัจจุบันได้

๒. จะต้องมีการวางแผนและจัดการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมและสังคม วัฒนธรรมในพื้นที่แห่งท่องเที่ยว

๓. คุณภาพของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว โดยภาพรวมจะยังคงได้รับการรักษาไว้ได้และปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ เมื่อจำเป็นที่จะต้องจัดทำ

๔. จะต้องรักษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเอาไว้เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวนี้ จะยังคงสามารถรักษาความเป็นที่นิยมอยู่ได้และสามารถทำการตลาดต่อไปได้

๕. ผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวจะต้องแผ่หรือกระจายไปในทุกภาคส่วนของสังคม^{๑๔}

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีลักษณะสำคัญ 6 ประการ เน้นการปรับสภาพการจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ขอบเขตการพัฒนาจึงครอบคลุมทุกส่วนของการ

^{๑๔}World Tourism Organization, *Tourism Economic Report*, 1998, pp. 21-22.

ท่องเที่ยว คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องดำรงอยู่ได้ นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนอย่างสม่ำเสมอ ทรัพยากร การท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย กิจกรรมบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ และผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมต้องไม่มีหรือมีน้อยที่สุด

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเน้นความสำคัญของการควบคุมคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว การเอาใจใส่ดูแลจำนวนและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ลักษณะสำคัญ ๖ ประการที่ประกอบขึ้นเป็นแนวคิดของการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ

๑. การจัดการการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น และระดับภูมิภาค

ควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจังก่อนการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวระหว่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันถึงความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวกับระบบสาธารณูปโภคที่มีอยู่

๒. การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น (Local Participation)

ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

๓. ขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยว (Scale of Tourism Development)

ควรพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ทั้งนี้ควรพยายามผลักดันให้การท่องเที่ยวได้รวบรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ

๔. การใช้วัสดุและผลผลิตจากท้องถิ่น (Local Product)

ควรสนับสนุนการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นในการก่อสร้าง ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากผลผลิตต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยลดดุลการค้ากับต่างประเทศได้ทางหนึ่งและเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ด้วย

๕. การกระจายรายได้ (Income Distribution)

การพัฒนาการท่องเที่ยวควรเป็นรูปแบบที่จะนำรายได้เข้าท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุดเพื่อประโยชน์ระยะยาวของชุมชน

๖. การจ้างงาน (Employment)

คุณภาพของงานสำหรับคนในท้องถิ่นควรเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กล่าวคือ มุ่งเสริมรูปแบบของงานที่มีความน่าสนใจและได้รับผลตอบแทนสูง^{๑๕}

๒.๒.๔ องค์ประกอบของแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) มีหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นกระแสความคิดหลักของโลกในช่วง ๒ ทศวรรษที่ผ่านมา และได้รับความสนับสนุนจากคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission

^{๑๕} World Tourism Organization 1998 : pp. 21-22.

on Sustainable Development)ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งหลักการโดยทั่วไปของการพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ จะต้องมีการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนาน และมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ รวมทั้งมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อนำหลักการนี้มาปรับใช้กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงมีหลักการสำคัญอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๑. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องทำให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างเพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องสามารถจัดความยากจนและความเน้นการกระจายโอกาสในการใช้ทรัพยากร เพื่อลดความไม่เทียมกันในสังคม และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถรวมเอาค่าใช้จ่ายด้านสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ในต้นทุนการผลิตด้วย เช่น การจัดการด้านการโรงแรมจะต้องรวมค่าใช้จ่ายในการบำบัดน้ำเสีย และการลดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในบริเวณข้างเคียงด้วย

๒. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสังคม กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องสนับสนุนค่านิยมให้ประชาชนมีมาตรฐานการบริโภคทรัพยากรที่ไม่ฟุ่มเฟือยและอยู่ในขีดความสามารถของระบบนิเวศนั้น ๆ ที่จะรองรับได้ รวมทั้งมีการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบในการที่จะนำของเสียมากลับมาใช้ใหม่ให้เหมาะสมกับความต้องการทางสังคมและศักยภาพที่จะอำนวยประโยชน์ได้ และต้องนำไปสู่การกระจายผลประโยชน์ในสังคมอย่างเป็นธรรม

๓. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรม กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องสนับสนุนการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเพื่อสร้างความภาคภูมิใจอย่างยั่งยืนยาวนาน และไม่ก่อให้เกิดเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต่อวัฒนธรรมอันดีของชุมชน รวมทั้งเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีกับคนรุ่นหลังต่อไป

๔. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างชาญฉลาด (Wise Use) มีการบำรุงรักษา และมีอัตราการใช้ทรัพยากรที่อยู่ในขอบเขตของการฟื้นฟูกลับมาใหม่ได้ หากใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวจนหมดสิ้นไป หรือใช้จนเสื่อมโทรมอาจทำให้คนรุ่นหลังขาดโอกาสในการใช้ประโยชน์ต่อไป นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังต้องมีการพิทักษ์และสงวนรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) เพราะสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ รวมทั้งมนุษย์มีวิวัฒนาการร่วมกัน การสูญหายไปของสิ่งมีชีวิตชนิดใดชนิดหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่เหลือรอด จนอาจเป็นสาเหตุให้มีการสูญหายของสิ่งมีชีวิตหลายชนิดตามมา

๒.๒.๕ แนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบของการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากงานวิจัย การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างยั่งยืน โดย สุรียพร ธรรมิกพงษ์ พวกภกา แก้วกรม และ สุรางค์รัตน์ พันแสง ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ ดังนี้

๑. การกำหนดขีดจำกัด และมาตรฐานเชิงนิเวศวิทยาที่สมเหตุสมผล จำเป็นต้องมีการส่งเสริมค่านิยมที่สนับสนุนให้มีการบริโภคอย่างคำนึงถึงขีดความจำกัดเชิงนิเวศวิทยา และตอบสนองความต้องการของทุกคนอย่างสมเหตุสมผล

๒. การกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการจัดสรรทรัพยากรใหม่ ความสำเร็จของการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการบรรลุถึงศักยภาพสูงสุด ในที่ที่ยังไม่สามารถตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานได้ การพัฒนาอย่างยั่งยืนก็ยังคงพึ่งพาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย

๓. การควบคุมจำนวนประชากร แม้ว่า ประเด็นสำคัญจะมีได้อยู่แค่เพียงขนาดของประชากร แต่ยักรวมถึงการกระจายทรัพยากรด้วย อย่างไรก็ตาม การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะดำเนินไปยังมีประสิทธิภาพได้ต่อเมื่อความเจริญเติบโตด้านประชากรมีความสอดคล้องกับศักยภาพระบบนิเวศที่กำลังจะมีการเปลี่ยนแปลง

๔. การอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นฐาน การพัฒนาอย่างยั่งยืน จะต้องไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ระบบธรรมชาติซึ่งจำเป็นต่อชีวิตบนโลก บรรยากาศ น้ำ ดิน และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ

๕. การเข้าถึงแหล่งทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอ และการเพิ่มความพยายามในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ความเจริญเติบโต มิได้มีขีดเพดานสูงสุดด้านจำนวนประชากร หรือการใช้ทรัพยากร ซึ่งหากเกินขีดนี้แล้วจะนำไปสู่ความหายนะทางนิเวศวิทยา แต่ขีดเพดานสูงสุดนี้ทุกฝ่ายควรจะสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรอย่างเสมอภาค และเพิ่มความพยายามในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อลดแรงกดดันดังนี้

๖. ขีดความสามารถในการรองรับ และผลลัพธ์อย่างยั่งยืน โดยส่วนใหญ่ทรัพยากรที่เกิดขึ้นใหม่ทดแทนได้ เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศวิทยาที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงถึงกัน และผลลัพธ์แบบยั่งยืนที่จะเกิดขึ้นสูงสุดจะต้องกำหนดโดยคำนึงถึงผลกระทบของการใช้ผลประโยชน์อย่างเห็นแก่ตัวทั้งระบบ

๗. การธำรงรักษาทรัพยากร การพัฒนาอย่างยั่งยืนกำหนดว่า อัตราการเสื่อมสลายของทรัพยากรที่ไม่อาจจะเกิดขึ้นใหม่ทดแทนได้ จะต้องทำลายทางเลือกในอนาคตให้น้อยที่สุด

๘. ความหลากหลายทางชีวภาพ การพัฒนาอย่างยั่งยืนกำหนดให้มีการอนุรักษ์สายพันธุ์พืชและสัตว์

๙. ลดผลกระทบทางลบให้เหลือน้อยที่สุด การพัฒนาอย่างยั่งยืนกำหนดว่า ผลกระทบทางลบที่มีต่อคุณภาพของ อากาศ น้ำ และองค์ประกอบอื่น ๆ ทางธรรมชาติจะต้องมีน้อยที่สุดเพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาเอาไว้

๑๐. การควบคุมโดยชุมชน ชุมชนจะต้องมีอำนาจควบคุมการตัดสินใจ เกี่ยวกับการพัฒนาใด ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาของท้องถิ่น

๑๑. กรอบความคิดเชิงนโยบายระดับชาติและนานาชาติ โลกชีวภาพ (Biosphere) คือ บ้านของมวลมนุษยชาติ การมีการจัดการร่วมกันเกี่ยวกับโลกชีวภาพ จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความมั่นคงทางการเมืองของโลก

๑๒. ความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ ชุมชนจะต้องพัฒนาสวัสดิภาพทางเศรษฐกิจของตนเองในขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับว่า นโยบายรัฐบาลอาจจำกัดขอบเขตความเจริญเติบโตด้านวัตถุ

๑๓. คุณภาพเชิงสิ่งแวดล้อม นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมขององค์กรต่าง ๆ คือส่วนที่ต้องขยายเพิ่มเติมลงไปในการจัดการคุณภาพทั่วทั้งระบบ

๑๔. การตรวจสอบเชิงสิ่งแวดล้อม ระบบการตรวจสอบเชิงสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ คือ หัวใจสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี^{๑๖}

๒.๒.๖ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักสากล

ส่วนหลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ของ เชอร์ลี อีเบอร์ (Shirley Eber)^{๑๗} นั้นมี ดังนี้

๑. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainably) หมายถึง ผู้รับผิดชอบการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิมทั้งมรดกทางธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างดั้งเดิมอย่างเพียงพอหรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัด ต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่าและคุณภาพของธรรมชาติ ต้นทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งปัจจัยสำคัญประกอบอยู่ด้วย

การพัฒนาต้องยังคงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด อย่างเหมาะสมนั้นสามารถดำเนินธุรกิจไว้อย่างยาวนาน

๒. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับลดการก่อของเสีย (Reducing Over-Consumption and Waste) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมกันวางแผนกับผู้เกี่ยวข้องจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ หรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก เช่น ลดการนำไม้มาก่อสร้างอาคาร ให้ใช้วัสดุอื่นแทน เป็นต้น

ส่วนการลดการก่อของเสีย เช่น ขยะ ต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ

- ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนมาใช้ การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่

- ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์ และน้ำหมักปุ๋ยสามารถนำไปใช้เป็นปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

๓. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining Diversity) ผู้รับผิดชอบการพัฒนา การท่องเที่ยวต้องวางแผนการขยายฐานการท่องเที่ยวโดยการรักษา และส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมโดย

^{๑๖} สุรีย์พร ธรรมิกพงษ์ พวกผกา แก้วกรม และ สุรางค์รัตน์ พันแสง, การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างยั่งยืน, **รายงานวิจัย**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๓).

^{๑๗} เชอร์ลี อีเบอร์ (Shirley Eber).

(๑) การเพิ่มคุณค่า เช่น แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก ฝึเสื้อ หรือ ปีนหน้าผา หรือหมู่บ้านวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดี อาจเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียนเทียมวัว การทำ เส้นทางจักรยานให้นักท่องเที่ยวขี่ชมรอบหมู่บ้าน เป็นต้น

(๒) การเพิ่มมาตรฐานการบริการ เช่น การส่งบุคลากรไปอบรมด้านต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ มัคคุเทศก์ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือ กลับไปเที่ยวซ้ำอีก

๔. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism in to Planning) ผู้รับผิดชอบการพัฒนา การท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำงานตามแผนที่วางไว้ จะต้องประสานแผนการพัฒนา กับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้การพัฒนาและการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

๕. ต้องใช้การท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่น (Supporting Local Economy) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการกระจายรายได้สู่ประชาชนที่ประกอบการใน ท้องถิ่น เช่น การหาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมใหม่ ๆ ในแต่ละตำบล ตามนโยบาย “๑ ผลิตภัณฑ์ ๑ ตำบล” ทั้งนี้เพื่อขยายฐานทางเศรษฐกิจและสร้างรายได้เสริมให้กับท้องถิ่น

๖. การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving Local Communities) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์ รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วม ทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมแก้ไขปัญหาด้วยกัน หรือเป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริม การขายการท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้นนอกจากนั้นยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

๗. หมั่นประชุม หรือปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting Stakeholders and the Public) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับ พหุภาคี ได้แก่

- (๑) ชุมชนในพื้นที่
- (๒) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- (๓) กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว
- (๔) สถาบันการศึกษา
- (๕) สถาบันการศาสนา

(๖) หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ร่วมประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่ม ศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจาก ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติใน

ทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกัน เช่น การกำหนดราคาค่าบริการรถโดยสาร หรือค่าเช่าเรือ ควรเป็นมาตรฐานเดียวกัน

๘. การพัฒนาบุคลากร (Training Staff) การให้ความรู้ การฝึกอบรม หรือการส่งพนักงานไปดูงานอย่างสม่ำเสมอทำให้มีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร เป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการท่องเที่ยว เช่น การอบรมนักท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

๙. จัดเตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม (Marketing Tourism Responsibility) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว หรือข่าวสารการบริการการขายให้พร้อม และเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจทำในรูปสื่อที่สนูปกรณ์รูปแบบต่าง ๆ เช่น คู่มือท่องเที่ยว วิดีโอแนะนำ แผ่นพับ เป็นต้น

๑๐. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking Research) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบ การจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดย

- (๑) การสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง
- (๒) การสอบถามความเห็นด้วยใบประเมินผล
- (๓) การวิจัยตลาดการท่องเที่ยว

ทั้งนี้เพื่อให้ทราบผลของการบริการ และนำมาปรับปรุงแก้ไขการจัดการ และการบริการให้มีประสิทธิภาพเพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

กล่าวโดยสรุป การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวและพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง เหมาะสม ด้วยการศึกษาและวางแผนเพื่อส่งเสริมและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างคุ้มค่าและยาวนานที่สุดในขณะเดียวกันต้องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ หรือเสื่อมสภาพน้อยที่สุด ผู้วิจัยเห็นว่าการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้นั้นต้อง อาศัยการช่วยกันรักษาและเห็นคุณค่าของความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นใดก็ต้องรักและหวงแหนไว้เพื่อส่งต่อไปให้กับคนรุ่นหลัง ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความรักใคร่สามัคคีปรองดอง และมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน มีอัตลักษณ์ หรือวิถีชีวิตปฏิบัติที่สอดคล้องกัน รวมถึงการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับคนในชุมชนโดยความเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เรียกว่า หลักสาราณียธรรม ๖ ที่นับได้ว่าเป็นหนึ่งในพุทธวิธีของการอยู่ร่วมกันด้วยความสันติ และทำให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน อันจะส่งผลให้ชุมชนมีความเหนียวแน่นในการธำรงค์ไว้ซึ่ง อัตลักษณ์ชุมชน และจะทำให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวพร้อมกับการรักษาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน ดังนั้น ลำดับต่อไปผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวคิดเรื่องหลักสาราณียธรรมในฐานะพุทธวิธีที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน

๒.๓ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยพุทธสันติวิธี

๒.๓.๑ ความหมายและความสำคัญของหลักสาราณียธรรม

ความหมายของ สาราณียธรรม ในคัมภีร์พระไตรปิฎก หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน^{๑๘} ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ ได้ขยายความหมายครอบคลุมถึง ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี, หลักการอยู่ร่วมกัน^{๑๙}

จะเห็นได้ว่า หลักสาราณียธรรม มีความสำคัญในฐานะหลักพื้นฐานของการปฏิบัติต่อกันในหมู่ชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนาหมู่ชนให้เกิดความรักและความสามัคคี อีกทั้งการที่หมู่ชนมีความเคารพและให้ความช่วยเหลือกัน จะทำให้หมู่ชนนั้นบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ในสมัยพุทธกาลเมื่อหมู่สงฆ์เกิดความทะเลาะเบาะแว้ง ความเห็นที่ไม่ลงรอยกัน ทำร้ายกันด้วยกายวาจา พระพุทธองค์จะทรงนำหลักสาราณียธรรมมาแสดงให้เห็นและชี้ประโยชน์ของความรักสามัคคีของผู้ที่อยู่ร่วมกัน ดังตัวอย่างกรณีของภิกษุโกสัมพี^{๒๐} พระพุทธเจ้าจึงชี้ให้เห็นว่า ก็เพราะเหตุที่ภิกษุไม่ตั้งมั่นในเมตตาต่อกันทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง จึงเป็นเหตุให้ทะเลาะ เบาะแว้งกัน ทำร้ายกันด้วยวาจา เป็นการกระทำที่ไม่ก่อเกิดประโยชน์ ทำให้เกิดความทุกข์ จากนั้นจึงทรงนำหลักสาราณียธรรม แสดงให้ภิกษุได้เห็น แนวทางปฏิบัติต่อกันของหมู่คณะ อันจะเกิดอานิสงส์ ๖ ประการ ได้แก่

๑. เมตตาทายกรรมตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจแสดงกิริยาอาการสุภาพเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาตวจีกรรมตั้งเมตตาตวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดีกล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาตามโนกรรมตั้งเมตตาตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือตั้งจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคีได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกันคือเมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็ให้แบ่งปันให้ผู้เดียวนำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกันข้อนี้ข้อปฏิบัติวัดโภคีก็ได้

๕. สีลสามัญญตามีสีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังคือมีความประพฤติสุจริตดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัยไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตามีทิฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังคือมีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา

ดังนั้น หากผู้ใดหรือหมู่ใดปฏิบัติต่อกันและกันด้วยหลักสาราณียธรรม ๖ แล้วอานิสงส์จะเกิดขึ้นทั้งในระดับสังคมและในระดับบุคคล

^{๑๘}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๖๕, อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๐/๑๐๖

^{๑๙}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๐.

^{๒๐}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๐/๕๒๙.

อานิสงส์ในระดับบุคคล

อานิสงส์ของสาราณียธรรม นอกจากทำให้หมู่คณะเกิดความสามัคคีปรองดองแล้ว ยังส่งผลให้ผู้ปฏิบัติเป็นที่รักใคร่ ต่อผู้พบเห็น ก่อให้เกิดลาภสักการะ เดินทางไปในทิศทางแห่งหนใด ก็ไม่ลำบาก ซึ่งเรื่องนี้ปรากฏให้เห็นในกรณีของ พระติสสเถระ

อานิสงส์ในระดับสังคม

- ๑) ทำให้เป็นที่รัก
- ๒) ทำให้เป็นที่เคารพ
- ๓) เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน
- ๔) เพื่อความไม่วิวาทกัน
- ๕) เพื่อความสามัคคีกัน
- ๖) เพื่อความเป็นอันเดียวกัน (เป็นเอกภาพ ไม่แตกแยก)^{๒๑}

การแสดงความจริงใจด้วยการกระทำต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลังนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของพุทธวิธี ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีที่ควรนำมาปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดผลที่ดีแก่ชุมชนและเพื่อนร่วมงานธรรมทั้ง ๖ อย่างนี้เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของเราให้เกิดความสามัคคีปรองดอง เกิดความรักใคร่กลมเกลียว ซึ่งจะเป็นสิ่งที่น่าพาความผาสุกมาสู่สังคม ในโลกใบนี้ มีผู้คนอยู่ร่วมกันมากมาย ต่างคนต่างความคิด ต่างคนต่างอุดมการณ์ มีความเห็นไม่ตรงกัน แต่ทั้งนี้หากทุกคนมีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และให้อภัยต่อกันแล้วไซ้ร้ ความสุข ความสงบ ความสามัคคี ก็จะเกิดขึ้นในสังคม

๒.๓.๒ สาราณียธรรมการการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

จากแนวคิดและองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนแบบยั่งยืนนั้น นอกจากในฐานะนักท่องเที่ยวที่ต้องตระหนักถึงคุณค่าและการร่วมอนุรักษ์ ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและวิถีความเป็นอยู่แล้ว แต่หัวใจสำคัญคือการรักษาวัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน วิถีดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะร่วมรักษาวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของชุมชนให้คงจำเป็นอย่างยั่งยืนที่จะต้องอาศัยธรรมะเป็นเครื่องยึดโยงผูกผันสร้างสรรค์วัฒนธรรม โดยมีแนวทางปฏิบัติดังนี้

๑) การแสดงออกต่อกันด้วยความรักความเมตตา ในฐานะเจ้าของสถานที่แหล่งท่องเที่ยว พฤติกรรมการแสดงออกจะเป็นตัวสะท้อนความสุขของคนในชุมชน การปราศจากการเบียดเบียนทำร้ายกัน ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวมีความปลอดภัยและน่าอยู่

๒) การแสดงออกทางวาจาด้วยความรักความเมตตา ใช้วาจาที่สื่อถึงความปรารถนาดี ไม่ประหัตประหารกันด้วยวาจา และใช้วาจาต่อนักท่องเที่ยวด้วยความสุภาพ น่ารัก เป็นภาษาธรรมชาติ และวาจาสามารถสื่อสารถ่ายทอดผ่านทางกายด้วยรอยยิ้ม เพราะจุดเด่นของคนไทยคือ รอยยิ้มสยาม ซึ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

๓) การมีความเมตตาต่อกัน มองเห็นความทุกข์ของเพื่อนชุมชน แม้ว่าตนเองจะไม่เดือดร้อนหรือได้รับผลกระทบต่อการท่องเที่ยว แต่ในทางตรงข้ามต้องมีความเห็นอกเห็นใจต่อกัน

^{๒๑}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๒.

เข้าใจกัน รักและหวังให้เพื่อนชุมชนมีความสุข สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างไม่ลำบากหรือโดนเบียดเบียน

๔) การมีกฎกติการ่วมกัน เป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่ชุมชนสามารถกำหนด สะท้อนเป็นหลักปฏิบัติให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชุมชน การไม่ละเมิดกฎกติกาของส่วนร่วมจะช่วยลดความเบียดเบียน การเอาใจเอาเปรียบและเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น มีอำนาจในการต่อรองและรักษาผลประโยชน์ของชุมชน

๕) การร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม แม้ว่าการท่องเที่ยวชุมชนจะนำพาซึ่งรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น และการพัฒนาในด้านต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม トラบใดที่มนุษย์ยังเป็นปุถุชนคนเดินดิน ปัญหาเรื่องปากท้องเป็นปัญหาสำคัญและเป็นเรื่องที่น่าไปสู่ความขัดแย้งและความแตกแยกในชุมชนได้ หากชุมชนนั้นไม่มีการจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างเป็นธรรม ทั้งนี้ชุมชนต้องหมั่นหาหรือปรึกษาพูดคุยสะท้อนปัญหาของตน เพื่อให้ชุมชนได้มองเห็นปัญหาและสามารถช่วยกันคิดหาทางช่วยเหลือกันและกัน ให้สามารถดำรงชีพได้อย่างไม่ถูกเอาเปรียบทั้งจากนักท่องเที่ยว นักลงทุน และกับเพื่อนชุมชนเดียวกัน

๖) การมีความเห็นพ้องตรงกัน นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการจะรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรม วิถีชีวิตท้องถิ่นให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน เพราะหากสมาชิกชุมชนไม่ใส่ใจ ไม่ระลึกถึงความ เป็นอัตลักษณ์ ความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิด แต่มุ่งไปที่การกอบโกยผลประโยชน์ใส่ตนจนหลงลืมและทำลายวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวในฐานะมาจากเมืองที่เจริญ ก็อยากจะมาหาประสบการณ์ชีวิตที่เป็นธรรมชาติ เรียบง่าย ก็จะทำให้กลิ่นอายของความเป็นท้องถิ่นนั้นเลือนหายและถูกกลืนจากสังคมนิยม ดั่งนั้นชุมชนต้องหมั่นกำลังความคิดที่จะช่วยกันอนุรักษ์ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของท้องถิ่นไว้เป็นมรดกหลากหลาย ซึ่งจะนำพาและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยากกลับมาท่องเที่ยวอีกครั้ง

๒.๔ สรุป

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องรักษาซึ่งทรัพยากร นอกจากทางกายภาพ อันได้แก่ สมาชิกชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน และวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้คงอยู่ต่อเนื่องได้ในอนาคตและสามารถสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน แนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนหรืออัตลักษณ์ชุมชน จึงเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้มีความยั่งยืน ซึ่งชุมชนควรจะช่วยกันรักษาวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของท้องถิ่นด้วยให้ได้

ทั้งนี้ การควบคุมรักษาวัฒนธรรมชุมชนหรืออัตลักษณ์ชุมชน ต้องบริหารจัดการควบคุมด้วยชุมชนเอง หมายถึงสมาชิกชุมชนต้องมีส่วนร่วมกับแนวคิดดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักสากลที่เห็นว่าการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมให้คงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมเอาไว้ให้ได้มากที่สุด ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อชุมชนมีความประสานสามัคคี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่มีจุดยืนในการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนไว้ เพื่อเป็นมรดกสู่คนรุ่นหลัง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อคนในชุมชนต่างระลึกถึงกัน ผูกใจเชื่อมโยงกัน พร้อมใจกันเพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมไว้ อันเป็นหนทางในการปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าสาราณียธรรม ซึ่งนับว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งทางพุทธสันติวิธีที่จะ

ช่วยเชื่อมประสานสมาชิกชุมชนให้มีทิศทางและแนวคิดจะรักษาอัตลักษณ์ชุมชนเป็นหนึ่งเดียวกันอัน
จะส่งผลให้การจัดการท่องเที่ยวชุมชนมีความยั่งยืนอย่างแท้จริง

บทที่ ๓

สภาพปัญหาและบริบทของการจัดการท่องเที่ยวของ ชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย

๓.๑ บริบททั่วไปของเชียงคาน

๓.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของเชียงคาน

เมืองเชียงคานเดิมสร้างขึ้นโดยขุนคาน โอรสของขุนคว่ำแห่งอาณาจักรล้านช้าง ในราวปี พ.ศ. ๑๔๐๐ พื้นที่แต่เดิมตั้งอยู่ที่เมืองชะนะคาม ประเทศลาว ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๒๕๐ อาณาจักรล้านช้างแยกออกเป็นสองอาณาจักรคือ อาณาจักรหลวงพระบาง ซึ่งมีพระเจ้ากสิราชเป็นกษัตริย์และอาณาจักรเวียงจันทน์ ซึ่งมีพระเจ้าไชยองค์เว้เป็นกษัตริย์ ได้กำหนดอาณาเขตให้ดินแดนเหนือแม่น้ำโขงขึ้นไปเป็นอาณาเขตหลวงพระบางและได้แม่น้ำโขงลงมาเป็นอาณาเขตเวียงจันทน์^๑

ต่อมาภายหลัง ทางหลวงพระบางได้สร้างเมืองปากเหืองซึ่งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเป็นเมืองหน้าด่าน ในขณะที่ทางเวียงจันทน์ก็ได้ตั้งเมืองเชียงคานเดิมเป็นเมืองหน้าด่านเช่นกัน ราวพ.ศ. ๒๓๒๐ พระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับพระสุรสีห์ ยกทัพไปตีกรุงเวียงจันทน์ เมืองทรวงชนะศึกจึงได้อันเชิญพระแก้วมรกต กลับมายังกรุงธนบุรีแล้วได้รวมอาณาจักรล้านช้างเข้าด้วยกันและให้เป็นประเทศราชของไทย โดยได้กวาดต้อนผู้คนพลเมืองมาอยู่เมืองปากเหืองมากขึ้น แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เมืองปากเหืองไปขึ้นกับเมืองพิชัย เมื่อมาถึงในยุคสมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้านุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทน์คิดกบฏเอกราชเพื่อแยกเป็นอิสระจากไทยโดยยกกำลังจากเวียงจันทน์มายึดเมืองนครราชสีมา กองทัพไทยที่ยกมาปราบเจ้าอนุวงศ์ที่นครราชสีมา จนในที่สุดเจ้าอนุวงศ์ถูกจับขังจนสิ้นชีวิต ไทยได้กวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายของลำน้ำโขงมายังเมืองปากเหืองมากขึ้น และทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระอนุพินาศ (กิ่ง ต้นสกุลเครือทองศรี) เป็นเจ้าเมืองปากเหืองคนแรกแล้วพระราชทานชื่อเมืองใหม่ว่า “เมืองเชียงคาน” ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกจีนฮ่อได้ยกทัพมาตีเมืองเวียงจันทน์ เมืองหลวงพระบาง และได้ทำการปล้นสะดมเมืองเชียงคานเดิมที่อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ชาวเชียงคานเดิมจึงอพยพผู้คนไปอยู่เมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) เป็นจำนวนมาก^๒

ครั้งต่อมา เห็นว่าชัยภูมิเมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) ไม่เหมาะสมผู้คนส่วนใหญ่จึงอพยพไปอยู่ที่บ้านท่านาจันทร์ซึ่งใกล้กับที่ตั้งของอำเภอเชียงคานปัจจุบัน แล้วตั้งชื่อใหม่ว่าเมืองใหม่เชียงคาน ในช่วงสงครามฝรั่งเศสไทยได้เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทำให้เมืองปากเหืองตกเป็น

^๑ดูรายละเอียดใน วันทกัญจน์ สีมารุทธิ์ และสุวิชา ศรีถาน, การค้นหาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเชียงคาน จังหวัดเลย, **รายงานวิจัย**, (คณะกรรมการท่องเที่ยวและการโรงแรม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, หน้า ๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.la.ubu.ac.th/uboncult>. [๒ ม.ค. ๒๕๕๘].

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

ของฝรั่งเศส คนไทยที่อยู่เมืองปากเหืองจึงอพยพมาอยู่เมืองใหม่เชียงคานหรืออำเภอเชียงคานปัจจุบัน แล้วได้ทำการเปลี่ยนชื่อเมืองเป็นเมืองเชียงคานใหม่ โดยตั้งที่ทำการอยู่บริเวณวัดธาตุ เรียกว่าศาลาเมืองเชียงคาน ภายหลังได้ย้ายไปอยู่บริเวณวัดโพธิ์ชัย จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เมืองเชียงคานได้มีพระยาศรีธรรมราช (ทองดี ศรีประเสริฐ) เป็นผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอเชียงคานคนแรก ปี ๒๔๘๔ ได้มีการย้ายที่ว่าการอำเภอเชียงคานมาอยู่ ณ ที่อยู่ปัจจุบันตราบเท่าทุกวันนี้^๓

ประวัติเทศบาลตำบลเชียงคาน เทศบาลตำบลเชียงคาน เป็นหน่วยงานปกครองท้องถิ่นซึ่งเดิมที่ฐานะเป็นสุขาภิบาลได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาลตำบล เชียงคานตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะ จากสุขาภิบาลเป็นเทศบาล เมื่อวันที่ ๒๕ พ.ค. ๒๕๔๒ มีพื้นที่ความรับผิดชอบ ๒.๗ ตร.กม. หรือ ๑๖๘๗ ไร่

สีประจำเทศบาลตำบลเชียงคาน คือ สีฟ้า ตราสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบล เชียงคาน ประกอบด้วย รูปแฉกคูดู้ ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอเชียงคาน เบื้องหลังเป็นรูปภูควายเงิน ซึ่งเป็นภูเขาที่มีตำนานเก่าแก่และเล่าขานเป็นนิทานปรัมปราแก่ชนลูกหลานในปัจจุบัน

๓.๑.๒ ลักษณะทางกายภาพ

(๑) ด้านอาณาเขตที่ตั้ง

เทศบาลตำบล เชียงคาน มีพื้นที่ ๒.๗ ตร.กม. ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเชียงคาน ห่างจากจังหวัดเลย ประมาณ ๔๘ กม. ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ ๕๖๘ กม. มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

-ทิศเหนือ

ตั้งแต่หลักเขตที่ ๑ ซึ่งตั้งอยู่ที่ฝั่งใต้ของแม่น้ำโขง ตอนที่อยู่ห่างจากวัดโพธิ์ชัย ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ระยะทาง ๓๕๐ เมตร และอยู่ห่างจากที่จอดเรือสาธารณะแม่น้ำโขงฝั่งใต้ไปทางทิศตะวันตก ระยะทาง ๑๓๕๐ เมตร จากหลักเขตที่ ๑ เลียบตามฝั่งใต้ของแม่น้ำโขงไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงฝั่งตะวันตกของปากลำน้ำฮวย ซึ่งเป็นหลักเขตที่ ๒

-ทิศตะวันออก

จากหลักเขตที่ ๒ เลียบตามฝั่งตะวันตกของลำน้ำฮวยไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านทางสายไปอำเภอท่าบ่อ ระยะทาง ๒๕๐ เมตร ซึ่งเป็นหลักเขตที่ ๓

-ทิศใต้

จากหลักเขตที่ ๓ เป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ผ่านทางหลวงแผ่นดินสาย เชียงคาน – เลย ตรงเชิงสะพานของทางหลวงแผ่นดินสายเชียงคาน – เลย ด้านเหนือ ตอนที่อยู่ห่างจากศาลาอำเภอ ระยะทาง ๓๕๐ เมตร ถึงจุดซึ่งอยู่ห่างจากทางหลวงแผ่นดิน สายเชียงคาน – เลย ระยะทาง ๑,๐๐๐ เมตร ซึ่งเป็นหลักเขตที่ ๔

-ทิศตะวันตก

จากหลักเขตที่ ๔ เป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ จนบรรจบกับหลักเขตที่ ๑

^๓ดูรายละเอียดใน วันทกกาญจน์ สีมารุทธ และสุวิชา ศรีถาน, การค้นหาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเชียงคาน จังหวัดเลย, รายงานวิจัย, หน้า ๔.

(๒) ด้านประชากร

เทศบาลตำบลเชียงคานมีจำนวนประชากรนับถึงเดือน พฤษภาคม ปี ๒๕๕๔ มีจำนวนทั้งสิ้น ๕๗๘๐ คน เป็นชาย ๒๗๙๑ คน เป็นหญิง ๒๙๘๙ คน ความหนาแน่นของประชากรในเขตเทศบาลคิดเป็น ๒๑๔๐.๗๔ คน/ตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือนรวม ๒๓๘๘ ครัวเรือน

ขอบเขตพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลตำบลเชียงคานแบ่งออกเป็น ๙ ชุมชนย่อย คือ

๑. ชุมชนคุ้มวัดท่าคก
๒. ชุมชนคุ้มวัดป่าไต้
๓. ชุมชนคุ้มวัดศรีพนมมาศ
๔. ชุมชนคุ้มวัดมหาธาตุ
๕. ชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง
๖. ชุมชนคุ้มวัดมัชฌิมาราม (ปากกลาง)
๗. ชุมชนคุ้มวัดโพนชัย
๘. ชุมชนคุ้มวัดสันติวนาราม
๙. ชุมชนส่วนราชการ

(๓) ด้านเศรษฐกิจ

รายได้ประชากรในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน มีรายได้จากการประกอบอาชีพค้าขาย, ธุรกิจส่วนตัว จากการเกษตรกรรม การรับจ้าง และการประมง รวมไปถึงการรับราชการ การพาณิชย์กรรม มีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดกลาง มีธนาคารของรัฐ มีโรงแรมและสถานบริการที่พัก

(๔) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปกรรม ที่วัดศรีคุณเมือง ตั้งอยู่ที่บ้านเชียงคานหมู่ที่ ๑ ตำบลเชียงคาน และสวนสุขภาพเฉลิมพระเกียรติ สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ ของประชาชนในเขตเทศบาล และชุมชนบ้านไม้เก่า

(๕) ด้านการนับถือศาสนาและวัฒนธรรม

ประชาชนในเขตเทศบาลโดยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ โดยในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน มีวัด ๘ แห่ง ได้แก่ วัดโพนชัย วัดท่าคก วัดสันติวนาราม วัดศรีคุณเมือง วัดปากกลาง วัดมหาธาตุ วัดป่าไต้ วัดศรีพนมมาศ และโบสถ์คาทอลิก ๒ แห่ง

ส่วนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา งานเทศกาลออกพรรษาที่เชียงคาน งานลอยกระทง งานประเพณีสงกรานต์ ที่จัดทำเป็นประจำทุกปี

๓.๑.๓ ลักษณะเด่นของเชียงคาน

๑) เป็นเมืองที่มีธรรมชาติสวยงาม มีโบราณวัตถุ และมีความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนและนักท่องเที่ยว

๒) เป็นเมืองที่มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม ได้แก่ แก่งคุดคู้, วัดพระพุทธรูปทศกัณฐ์เงิน, จุดชมวิว-ภูทอก, จิตรกรรมฝาผนังวัดศรีคุณเมือง, โครงการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ (บ้านคกิ้ว), ชมทิวทัศน์ริมฝั่งโขง, ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด, ศูนย์วัฒนธรรมผิชนน้ำ บ้านนาซ่าว, พระพุทธรูปนวมินทรมงคลลีลาทวินคราภิรักษ์ (พระใหญ่) วัดปากน้ำเหือง บ้านท่าตีหมี่

๓) เป็นเมืองที่มีดินอุดมสมบูรณ์เหมาะต่อการปลูกพืชผลได้ทุกชนิด และที่มีแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกที่สามารถพัฒนาศักยภาพได้

๔) เป็นเมืองที่มีศักยภาพในการอำนวยความสะดวกด้านการค้าขายแดนกับ สปป.

ลาว

๕) เป็นเมืองที่คนมีศักยภาพและสามารถพัฒนาตนเองได้ มีความแตกต่างทางความคิดน้อย และให้ความร่วมมือในการพัฒนา

๓.๑.๔ สภาพปัญหาทั่วไปของเชียงคาน

แม้ว่าเชียงคานจะเป็นเมืองที่มีศักยภาพในการเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และมีสภาพทรัพยากรที่สมบูรณ์ แต่อย่างไรก็ตาม พบว่า เชียงคานยังเผชิญกับปัญหาต่างๆ ซึ่งรวบรวมได้ ดังนี้

- ๑) ปัญหาขาดเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย
- ๒) ปัญหาสภาพเส้นทางคมนาคมไม่สะดวกและมีสภาพชำรุดทรุดโทรม
- ๓) ปัญหาขาดแคลนแหล่งเก็บกักน้ำเพื่อการเกษตร
- ๔) ปัญหาการลักลอบขนยาเสพติดเข้ามาในราชอาณาจักร
- ๕) ปัญหาตลิ่งริมแม่น้ำโขงถูกกัดเซาะพังทลาย
- ๖) ปัญหาบุคคลต่างด้าวลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย
- ๗) ปัญหาจำนวนเตียงของสถานพยาบาลไม่มีเพียงพอต่อปริมาณคนป่วย

กล่าวได้ว่า สภาพปัญหาของเชียงคานส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความเจริญของพื้นที่และการคมนาคม การจัดสรรเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการสาธารณสุขที่ไม่พอเพียง การขาดสิทธิ์ในที่ดินทำกิน การมีพื้นที่ติดชายแดนทำให้เกิดการลักลอบคนเข้าเมืองที่ผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นปัญหาที่มาพร้อมกับช่องทางการขนถ่ายยาเสพติดหรือสิ่งผิดกฎหมาย ซึ่งปัญหาเหล่านี้รบกวนทำการแก้ไขจากภาครัฐเข้ามามีส่วนในการให้กำลังสนับสนุน

๓.๑.๕ แนวทางการแก้ปัญหาที่ผ่านมา

เนื่องจากอำเภอเชียงคานมีหน่วยงานรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงในพื้นที่หลายหน่วยงาน ทำให้การแก้ปัญหาต่างๆ สามารถกระทำได้ในทางปฏิบัติภายใต้กรอบแนวคิดในการแก้ปัญหา ดังนี้

๑) แก้ไขปัญหาเชิงบูรณาการ ผนึกกำลังทุกส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และพลังประชาชน ในการแก้ไขปัญหาและจะต้องมีเอกภาพในการแก้ไขปัญหาและกำหนดเจ้าภาพรับผิดชอบอย่างชัดเจน

๒) กำหนดยุทธศาสตร์ ในการจัดการของกลุ่มเป้าหมาย ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ค้า กลุ่มผู้เสพและกลุ่มเสี่ยง

๓) วิธีดำเนินการจะต้องมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กัน เป้าหมายจะต้องสามารถวัดผลออกมาเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน

สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืนของเชียงคานนั้น พบว่า

๑) การผนึกกำลังของทุกส่วนราชการในการแก้ไขปัญหาต่อไปอย่างเข้มข้น จริงจัง และต่อเนื่อง

๒) การสร้างชุมชนเข้มแข็ง จะสร้างองค์กรประชาชนให้มีความเข้มแข็งมีโครงสร้างตัวบุคคลและภารกิจที่ชัดเจนดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

๓) สร้างแนวร่วมประชาชน เพื่อเป็นพลังแผ่นดิน สร้างหมู่บ้าน ชุมชนปลอดภัยเสถียร อย่างยั่งยืน จัดตั้งองค์กรพลังแผ่นดิน จำนวน ๘๑ หมู่บ้าน ๘ ชุมชน มีผู้ประสานพลังแผ่นดินทั้งสิ้น ๔๕,๔๒๐ คน

๔) จัดตั้งด่านตรวจตามเส้นทางสำคัญและพนักหน่วยกำลังในพื้นที่ตรวจจับผิดก้นบุคคลต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายแล้วดำเนินคดีผลักดันกลับประเทศ

นอกจากนี้ ยังมีการประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดินกินและที่อยู่อาศัยแก่ราษฎร พร้อมกับการยกระดับโรงพยาบาลให้เป็นโรงพยาบาลทุติยภูมิขนาด ๖๐ เตียง และมีการวางแผนงานในการบูรณาการระบบการจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ ควบคู่กับการปรับปรุงสภาพผิวการจราจรให้มีความสะดวกและปลอดภัย

เทศบาลตำบลเชียงคาน นับว่าเป็นพื้นที่หนึ่งของอำเภอเชียงคานที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวและปัญหาต่างๆ ที่มาพร้อมกับความเจริญ ดังนั้นเพื่อเป็นการสะท้อนปัญหาที่ปรากฏจริงในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลเชียงคาน ผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษาสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลเชียงคาน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน โดยได้นำเสนอประเด็นต่างๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

๓.๒ สภาพปัญหาและการจัดการท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลเชียงคาน

แม้ว่า เทศบาลตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน มีปัจจัยที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก มีความโดดเด่นทางสภาพภูมิศาสตร์ เป็นเขตติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นอำเภอที่มีความสำคัญและมีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี มีการสืบเชื้อชาติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน มีความโดดเด่นพิเศษของธรรมชาติ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน ภูมิอากาศหนาวเย็น มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว จึงมีความเหมาะสมทางด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี^๕

สำหรับแหล่งสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในเชียงคาน ได้แก่ แก่งคุดคู้ ถ้ำวัฒนาแบ่น น้ำตกतालซ้อ แก่งมี ศูนย์วัฒนธรรมไทยคำของหมู่บ้านป่าหนาด ศูนย์วัฒนธรรมผิชนน้ำที่บ้านนาข้าว พระพุทธนวมินทรมงคลลีลาทวินาคาภิรักษ์ (วัดปากน้ำเหือง) ริมฝั่งแม่น้ำ ในอดีตเชียงคานยังไม่มี ความเจริญเหมือนทุกวันนี้มีสถานบริการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เป็นแบบเรียบง่าย เช่นบ้านแบ่งให้เช่า มีโรงแรมขนาดเล็กเพียงไม่กี่แห่ง มีร้านอาหารไม่มากนัก มีนักท่องเที่ยวน้อยมาก และเป็นเมืองที่เคยมีชื่อเสียงในเรื่องของความเงียบสงบและอบอุ่น มีวิถีชีวิตที่ง่าย มีไมตรีจิตด้วยความจริงใจ จากความมีลักษณะที่มีความโดดเด่นทางด้านภูมิประเทศ มีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ซึ่งเป็นเสน่ห์ของเมืองเชียงคานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชม^๕

^๕สิทธิพร ภิรมย์รื่นและคณะ, โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นละลึงแหวดล้อม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จังหวัดเลย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^๕วันทกาญจน์ สี่มาโรฤทธิ์ และสุวิชา ศรีถาน, การค้นหาลักษณะทางการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเชียงคาน จังหวัดเลย, รายงานวิจัย, (คณะกรรมการท่องเที่ยวและการโรงแรม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, หน้า ๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.la.ubu.ac.th/uboncult>. [๒ ม.ค. ๒๕๕๘].

ปัจจุบันเมืองเชียงคานได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นเมืองท่องเที่ยวตามกระแสที่เกี่ยวทั่วไป การเปลี่ยนแปลงมีให้เห็นหลายอย่าง จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น บ้านเก่าแบบดั้งเดิมก็เริ่มเปลี่ยนไป มีนักท่องเที่ยวจากภายนอกเข้าไปลงทุน เศรษฐกิจมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดสำหรับผู้ที่เกิดและเติบโตที่เชียงคานรับรู้การเปลี่ยนแปลงไปมาก จากเดิมถนนที่เคยว่างเปล่า ขับรถได้ไปมาอย่างสะดวก กลายเป็นมีรถวิ่งแออัด และถนนริมโขงก็ปิดเป็นถนนคนเดิน ในช่วงฤดูสัปดาห์หรือช่วงเทศกาลที่ผู้คนหลั่งไหลเข้ามาเที่ยวจำนวนมากมาย แต่ก็ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นตามลำดับ และสิ่งอื่น ๆ ก็ทยอยตามมาอีกมากเหมือนเมืองท่องเที่ยวทั่วไป เช่น มีร้านอาหารเพิ่มขึ้น มีที่พักหลากหลายชนิดทั้งแบบโฮมสเตย์ และโรงแรมทันสมัย นักลงทุนต่างถิ่นเข้ามาสร้างที่พักหรูหรา ปรับเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิมเพื่อแสวงหาความต่างเพื่อหวังผลทางธุรกิจ ความดั้งเดิมเริ่มลดน้อยลง เชียงคานที่เคยเป็นเมืองที่สงบเงียบ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายก็เริ่มเปลี่ยนไป ซึ่งอาจทำให้ความเป็นตัวตนหรือความเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมสูญหายไป^๖ อันเนื่องจากกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ชอบความสะดวกสบาย ตลอดจนการเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีที่ทันสมัย กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชุมชนเองก็มีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เชียงคานในวันนี้จึงอยู่ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลง กำลังอยู่ในระหว่างการเรียนรู้ ปรับตัว จากกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการทั้งความสะดวกสบายของตนเอง แต่ก็ยังอยากสัมผัสวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนเชียงคาน อัตลักษณ์ อันมีเสน่ห์ของเชียงคาน ควบคู่กันไป ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากลำบากในการที่จะรักษาสมดุลย์ของทุกอย่างไว้เพื่อให้การท่องเที่ยวเมืองเชียงคานยั่งยืน

ดังนั้น เพื่อให้ได้รับทราบบริบทของสภาพปัญหาและการจัดการการท่องเที่ยวเทศบาลตำบลเชียงคาน ผู้วิจัยจึงได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในเทศบาลตำบลเชียงคาน ตามรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๑ จุดเด่นด้านอัตลักษณ์ของชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคาน

จากการลงพื้นที่ศึกษา พบว่า อัตลักษณ์ของชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคานนั้น มีลักษณะเด่นอยู่ ผลิตภัณฑ์ผ้าห่มนวมที่ผลิตจากฝ้ายจากการทำมือของชาวบ้าน การใส่บาตรข้าวเหนียว ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมแต่โบราณที่ท้องถิ่นยังร่วมกันอนุรักษ์ไว้และวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สภาพแวดล้อมที่สงบเงียบของชาวเชียงคาน ซึ่งอัตลักษณ์ดังกล่าวของเชียงคาน ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เล่าไว้ในแง่มุมที่น่าสนใจ ดังนี้

(๑) ผ้าห่มนวม : อัตลักษณ์ที่เป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์

เดิมที่เชียงคาน เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยฝ้ายทำให้ชาวบ้านได้นำฝ้ายเหล่านั้นมาผลิตแปรรูปโดยการทำผ้าห่มมือเก็บไว้สำหรับเป็นที่ระลึกให้กับผู้ที่มาเยี่ยมเยียน จุดเด่นของผ้าห่มนวมทำมือของเชียงคานนั้นคือ “การทำจากฝ้ายธรรมชาติทำให้ห่มแล้วอบอุ่น เพราะพื้นที่โดยรอบแควบริเวณนั้นพอถึงฤดูหนาวอากาศจะเย็นมาก”^๗ ผ้าห่มนวมของเชียงคานจึงมีชื่อเสียงและเป็นแหล่งทำรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นอย่างเป็นล่ำเป็นสัน มีคำเล่าว่า “ในอดีตฝ้านวม (ผ้าห่ม) เชียงคาน ขายทั่ว

^๖วันทกาญจน์ สีมารุทธิ์ และสุวิษา ศรีถาน, การค้นหาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเชียงคาน จังหวัดเลย, รายงานวิจัย, หน้า ๔.

^๗สัมภาษณ์ นางอมร ณรงค์ฤทธิ์, ประธานวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน และเจ้าของ แนน-พิมพ์ โฮมสเตย์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (๒ ส.ค.๒๕๕๗).

อีสาน โดยบรรทุกใส่รถ ๖ ล้อ วิ่งขายเป็นอาชีพ ใหญ่โตมาก คนมีอาชีพรับจ้างทำผ่านนมได้ค่าจ้าง ๐.๕๐ – ๒.๐๐ บาทต่อฝืน วันหนึ่ง ๆ ทำได้หลายฝืน ขบวนการในการทำผ่านนมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เริ่มจากปลูกฝ้าย สมัยก่อนที่เชียงคาน ปลูกฝ้ายจำนวนมากเก็บดอกฝ้ายมาตีมาปั่น เอาด้ายมาซึ่งเป็นฝืนผ้าห่ม แล้วทำการถ่วงผ่านนม เอาฝ้ายมาตีบนด้ายที่ซึ่ง ทำครั้งละ ๔ ฝืน ส่งขายทั่วอีสาน จนถึงฝืนลาว เพราะเมืองเชียงคานในอดีตเป็นด่านเรือ เจริญรุ่งเรืองและมีคาสีโน ทั้งฝืนไทยและลาว”^{๕๕}

การผลิตผ้าห่มนวมที่ทำจากฝ้ายของเชียงคานจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้าน การนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ พร้อมเพรียงในการผลิตจนกลายเป็นสัญลักษณ์ สร้างรายได้และชื่อเสียงทำให้ผลิตภัณฑ์เชียงคานมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของไทยและประเทศเพื่อนบ้าน แต่อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่และการสัมภาษณ์ พบว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าห่มนวมที่เป็นอัตลักษณ์ของเชียงคานในอดีตนั้น ได้ลดน้อยถอยลงตามกาลเวลา คงเหลือไว้แต่บริษัทเอกชนที่ทำการผลิตซึ่งเหลือเพียงไม่กี่เจ้าเท่านั้น

^{๕๕}สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, ผอ. กศน. อ.ด่านซ้าย จ.เลย, (๓ ส.ค. ๒๕๕๗).

แผนภูมิที่ ๓.๑ แสดงภาพการผลิตผ้าห่มนวมของเชียงคาน

(๒) การใส่บาตรข้าวเหนียว: อัตลักษณ์ที่เป็นวัฒนธรรมประเพณี

สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวเชียงคานนั้น คือ การรักษาประเพณีวัฒนธรรมให้คงอยู่ได้แก่ การใส่บาตรข้าวเหนียว ซึ่งลักษณะของการใส่บาตรนั้นแตกต่างจากชาวพุทธพื้นที่อื่นๆ เพราะคนเชียงคานจะนำเพียงข้าวเหนียวเท่านั้นที่ใส่บาตร ส่วนกับข้าวนั้นจะนำไปถวายที่วัด ทำให้ชาวบ้านได้พบปะพูดคุยกัน สร้างให้ชุมชนเชียงคานมีความเข้มแข็งและรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด วิถีดำเนินชีวิตของคนเชียงคานนั้น มีคนเล่าว่า “วิถีชีวิตดั้งเดิมคนเชียงคานผูกพันกับพุทธศาสนา มีตารางชีวิตประจำวัน คือ ๕.๓๐ น. ตื่นนอน หุงข้าวเหนียว ๖.๓๐ น. ใส่บาตรข้าวเหนียว ๗.๐๐ น. ทำกับข้าว เตรียมไปวัด (บางคราวก็ไปทำกับข้าวที่วัดก็มี) ๘.๓๐ น. ถวายอาหารเช้าพระ รับพรจากพระ และทานอาหารกันที่วัด คนเฒ่า คนแก่ พูดคุย ถวายไม้สรวล ทุกข์สุขติดกัน เสร็จแล้วก็ทำความสะอาดเก็บกวาดสถานที่”^๙

นอกจากนี้ มีเรื่องถึงวิธีการใส่บาตรของเชียงคานคือ “การตักบาตรข้าวเหนียว ถือเป็นอัตลักษณ์ของชาวเชียงคาน วิธีการที่ชาวเชียงคานถือปฏิบัติอยู่ คือ ใส่แต่ข้าวเหนียวใช้มือหยิบประมาณหนึ่งกำใส่ในบาตรพระ ส่วนอาหารคาวหวาน ชาวบ้านตามไปจิ้งห้น (เอาไปวัด) โดยแบ่งหน้าที่กันไป แต่ละวัดก็จะมีคุ้มวัดของตนเองดูแลเรื่องอาหาร และคนอื่น ๆ ก็สามารถนำอาหารมาถวายเพิ่มเติมที่วัดได้ ซึ่งวิธีนี้ชาวเชียงคานปฏิบัติมาตลอด”^{๑๐} สำหรับมุมมองของชาวเชียงคานบางคนเห็นว่า “ควรจะใช้คำว่า “ใส่” บาตรข้าวเหนียวมากกว่า เพราะใช้มือเปล่า หยิบข้าวเหนียวพอกำใส่ใน

^๙สัมภาษณ์, นางอุไรรัตน์ มั่งมีศรี, คณะกรรมการชุมชนและประธานชมรมใส่บาตรข้าวเหนียว, (๓ ส.ค. ๒๕๕๗).

^{๑๐}สัมภาษณ์, ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, ผอ. กศน. อ.ด่านซ้าย จ.เลย, (๓ ส.ค. ๒๕๕๗).

บาตรพระ ไม่มีการใช้ช้อนหรือทัพพีตักข้าวเหนียว แต่คนทั่ว ๆ ไปก็จะอนุโลมพูดทั้ง ๒ คำ คือใส่บาตร บ้างตักบาตรบ้าง ไม่ค่อยให้ความสำคัญสักเท่าไร การใส่บาตรข้าวเหนียว เน้นว่าใส่แต่ข้าวเหนียว เท่านั้น กับข้าวตามไปถวายพระที่วัด ส่วนวิธีการใส่บาตรต้องนั่งลงหรือคุกเข่า ไม่ต้องปูเสื่อสาดและใส่รองเท้าได้ แต่ที่สำคัญคือต้องล้างมือให้สะอาด”^{๑๑} แนวคิดดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับประเพณีธรรมเนียมใส่บาตรข้าวเหนียว ที่กล่าวว่า “แต่ก็เห็นความจำเป็นว่าวิถีชีวิตต้องปรับไปตามกาลเวลา หากจะให้ชาวบ้านชายแต่ข้าวเหนียว มูลค่า ๑๐ - ๒๐ บาท ก็ดำรงชีวิตอยู่ลำบาก และนักท่องเที่ยวก็เคยชิน การใส่บาตรที่ต้องครบสูตร มีกับข้าว ขนม ดอกไม้ ผลไม้ ปัจจัย ฯ แต่ในบทบาทของประเพณีธรรมเนียมใส่บาตร ข้าวเหนียว ก็ยังรณรงค์และจัดให้มีการใส่บาตรข้าวเหนียว โดยไม่ไปขัดแย้งกับกลุ่มค้าขาย ให้นักท่องเที่ยวสมัครใจเลือกเอง ถ้าเป็นวันพระสำคัญ ๆ ก็อนุโลมให้ใส่ขนม เช่น ขนมห่อเทียน ข้าวต้มมัดบ้าง ถ้ามีพระมาบิณฑบาตจากวัดไกล ๆ ชาวบ้านจะรู้ ก็มักจะใส่ข้าวเหนียวพร้อมกับข้าว เพราะไม่มีโอกาสเอากับข้าวไปถวายที่วัด ซึ่งก็เป็นการปรับวิถีชีวิตสอดรับกับปัจจุบัน”^{๑๒}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการใส่บาตรข้าวเหนียว หรือการตักบาตรข้าวเหนียว ยังคงเป็นอัตลักษณ์ของคนเชียงคาน ซึ่งเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวของคนเชียงคานซึ่งได้รับการสืบสานต่อของชุมชนท้องถิ่นไว้เป็นอย่างดี แต่เมื่อการท่องเที่ยวขยายตัวขึ้นทำให้ส่งผลกระทบต่อการรักษาวัฒนธรรมประเพณีนี้ไว้ และยังคงกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ โดยกระแสหนึ่งจะให้คงอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้ คือ การใส่บาตรแต่ข้าวเหนียวเพียงอย่างเดียว อีกกระแสหนึ่งก็อยากที่จะเอาใจนักท่องเที่ยวที่คุ้นเคยกับการใส่บาตรพระพร้อมกับข้าวคาวหวาน ซึ่งสาเหตุของปัญหาดังกล่าวนี้ สะท้อนได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังจะได้นำเสนอต่อไป

^{๑๑}สัมภาษณ์, นางอุไรรัตน์ มั่งมีศรี, คณะกรรมการชุมชนและประเพณีธรรมเนียมใส่บาตรข้าวเหนียว, (๓ ส.ค. ๒๕๕๗).

^{๑๒}อ้างแล้ว.

แผนภูมิที่ ๓.๒ แสดงภาพการใส่บาตรข้าวเหนียวของเชียงคาน

(๓) วิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่: อัตลักษณ์ด้านการดำเนินชีวิต

แต่เดิม ลักษณะบ้านเรือน ชาวบ้านของชุมชนเชียงคานสมัยก่อนนิยมปลูกบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยมีทั้งบ้านที่เป็นชั้นเดียวและสองชั้น บ้างก็สร้างจากไม้ทั้งหลัง บ้างก็ชั้นล่างเป็นปูนชั้นสองเป็นไม้ มีบ้านเรือนทรงไทยโบราณอายุกว่าร้อยปี ตั้งเรียงรายติดกัน แสดงให้เห็นถึงการรักษาอัตลักษณ์บ้านไม้เก่า ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก^{๑๓} จากคำบอกเล่าของคุณอมร กล่าวว่า “นักท่องเที่ยวที่มาเชียงคาน ต้องการมาชื่นชมบรรยากาศของเชียงคานมาเดินเล่นถนนริมน้ำและเดินไปตามซอก

^{๑๓}ดูรายละเอียดใน วันทกกาญจน์ สีมารุฤทธิ์ และสุวิชา ศรีถาน, การค้นหาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเชียงคาน จังหวัดเลย, รายงานวิจัย, หน้า ๘.

ชอย ชมวิถีชีวิต”^{๑๔} ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูสิริปัญญาวิสุทธ์ กล่าวว่า “. . .พวกนักท่องเที่ยวเนี่ย ถ้ามานั่งมาเชียงคานมาทำอะไร อาตมาเลยบอกว่าโยมมาเที่ยว เชียงคานเนี่ยเค้าไม่ได้มาดูความหรูหราหรืออะไรนะ เค้าต้องมาดูวัฒนธรรม ประเพณี การจับจ่ายใช้สอย การทำมาหากิน เค้าทำยังไง ไปยังไง หลวงพ่อก็ตอบไปยั้งนั้น วัฒนธรรมเนี่ย มันต้องแลกเปลี่ยนกัน ทางเหนือมาได้ ทางใต้ไปเหนือสลับเปลี่ยนกัน”^{๑๕}

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อความเจริญเข้ามาสู่วิถีชีวิตชนบทที่เรียบง่าย ย่อมนำกระแสบริโภค นิยามที่ยากแก่การต้านทาน ประกอบกับการควบคุมคนที่มาจากต่างท้องถิ่นให้คิด พูด ทำ โดยระลึกถึงวิถีชีวิตที่มีมาแต่โบราณ นับว่าเป็นเรื่องยาก ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าถึงสภาพปัญหาที่ส่งผลต่อวิถีดำเนินชีวิตของคนเชียงคาน

^{๑๔} สัมภาษณ์, นางอมร ณรงค์ฤทธิ, ประธานวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน และเจ้าของ แนน-พิมพ์ โฮมสเตย์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (๒ ส.ค. ๒๕๕๓).

^{๑๕} สัมภาษณ์, พระครูสิริปัญญาวิสุทธ์, เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (๖ ม.ค. ๒๕๕๘).

แผนภูมิที่ ๓.๓ แสดงภาพวิถีบ้านเรือนและสภาพความเป็นอยู่ของเชียงคาน

๓.๒.๒ สภาพปัญหาอัตลักษณ์ชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวของเชียงคาน

(๑) สภาพปัญหาของอัตลักษณ์ชุมชนด้านผลิตภัณฑ์

พบว่า เนื่องจากสินค้าผ้าหมักกลายเป็นสินค้าขายดี เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้ชาวเชียงคานต่างคนก็ต่างเร่งผลิต จนมิได้คำนึงถึงสภาพของธรรมชาติที่ถูกทำลายด้วยฝีมือมนุษย์ คือ การใช้ยาฆ่าแมลงเพื่อกำจัดหนอนที่มากินฝ้าย ทำให้ต้นฝ้ายทรุดโทรมและลดจำนวนลง พร้อมกันๆ คนปลูกฝ้ายที่พลอยได้รับสารพิษดังกล่าวด้วย จำนวนผู้ปลูกฝ้ายก็ล้มหายตายจากไปเช่นกัน ดังคำเล่าที่ว่า “ปัจจุบันปิดไปหมดแล้ว การทำธุรกิจค้าขายดีมีโรงงานทียบฝ้ายหลายโรงงานซึ่งปัจจุบันร้างไปเยอะแล้วเช่นกัน คนปลูกฝ้ายก็เสียชีวิตไปจำนวนมาก เนื่องจากใช้ยาฆ่าหนอน ซึ่งหนอนมันกินฝ้ายจำนวนมาก ใช้ในปริมาณมากก็ยังกำจัดหนอนได้ไม่หมด สุดท้ายคนงานเสียชีวิตเยอะ การลงทุนสูงขึ้น ผลผลิตแพงขึ้น ทำให้เลิกกิจการผลิตฝ้ายไปเยอะ คงเหลือในปัจจุบัน ๒ เจ้าหลัก ๆ คือนิยมไทย และ ไตเฮง และเมื่อการท่องเที่ยวเริ่มเจริญในราวปี ๒๕๕๐ นักท่องเที่ยวมาเชียงคานก็จะทราบว่ามีฝ้ายที่เชียงคาน ที่ทำจากฝ้ายและเป็นฝีมือแรงงานคนไม่ใช่เครื่องจักร ก็นิยมซื้อหาเป็นของฝาก ทำให้ธุรกิจฝ้ายเชียงคานปัจจุบันยังดำเนินอยู่”^{๑๖}

กล่าวได้ว่า การที่อัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ของเชียงคาน ที่จางหายไป ส่วนหนึ่งเพราะการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดการเอาใจใส่ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกวิธี การเร่งผลผลิตเพราะหวังแต่การค้าทำกำไรของพ่อค้า ทำให้อัตลักษณ์นี้เหลือเพียงแต่ชื่อเสียงเดิม และเป็นลักษณะของการทำธุรกิจมากกว่าเป็นสินค้าชุมชนของคนในท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวสามารถเห็นเยี่ยมชมเป็นแหล่งเรียนรู้ได้

^{๑๖}สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุนย์, ผอ. กศน. อ.ด่านซ้าย จ.เลย, (๓ ส.ค. ๒๕๕๗).

(๒) สภาพปัญหาของอัตลักษณ์ชุมชนด้านวัฒนธรรมประเพณี: การใส่บาตรข้าวเหนียว

พบว่า การเปลี่ยนแปลงของเชียงคาน เกิดขึ้นเพราะกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่กำลังเป็นที่นิยมทั้งชาวต่างชาติและชาวไทย เฉกเช่นเดียวกับ อ.ปาย ทำให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ถูกทำลายสำหรับการคงอัตลักษณ์ชุมชนเดิมของตนไว้ หรือการจะทำตามกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยว ดังคำบอกเล่าที่ว่า “ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง คนเชียงคานเองในปัจจุบันก็นิยมความสะดวกจึงใส่อาหารไปพร้อมกับข้าวเหนียว ในขณะที่นักท่องเที่ยวที่เริ่มเข้ามาเชียงคานตั้งใจมาดักบาตรข้าวเหนียว ก็ถูกยึดเยียดขายอาหารจากชาวบ้านทำให้ต้องใส่อาหารลงในบาตรพระด้วย ผู้เฒ่าผู้แก่ก็เริ่มไม่พอใจวิถีที่เปลี่ยนไป สมัยก่อนพระรับข้าวเหนียวอย่างเดียว และไม่มีการสวดให้พร เพื่อให้ชาวบ้านไปรวมตัวกันที่วัด พระก็จะมีโอกาสพูดคุยสั่งสอนธรรมะและให้พรในคราวเดียวกันเป็น กุศโลบายให้คนเข้าวัด แต่ปัจจุบัน พระที่เชียงคานรับใส่บาตรและนักท่องเที่ยวก็จะขอให้สวด มนต์ให้พร พระปฏิเสธไม่ได้จึงต้องสวดให้พรไป”^{๑๗}

นอกจากนี้ ดร.เพชรตะบอง ยังสังเกตพบว่า พระเองก็ปฏิบัติเปลี่ยนไปเยอะ พระผู้ใหญ่หลายองค์ที่เคยรับบาตรแถวบริเวณตลาดก็มีการย้ายสายไปเดินรับบาตรที่เป็นสายริมฝั่งโขง ซึ่งจะมีนักท่องเที่ยวดักบาตรเยอะ โอกาสจะได้รับปัจจัยก็เยอะขึ้น และยังมีพระจากที่อื่น ๆ ไกล ๆ ก็ย้ายมารวมตัวกันที่ฝั่งโขงเยอะขึ้นมาก ปัญหาต่าง ๆ ในปัจจุบันเริ่มมีมากขึ้น”^{๑๘} สอดคล้องกับคำเล่าที่ว่า “ปัจจุบันเชียงคานเป็นพื้นที่ที่มีคนนอกเข้ามาอาศัย ซึ่งส่วนมากมาจากปาย แม่ฮ่องสอน ซึ่งการเข้ามาของคนนอกถิ่นนั้นก่อนที่คนเชียงคานจะทันรู้ตัว ก็พบว่า มีคนมาซื้อบ้านจากผู้เฒ่าผู้แก่ หรือมาขอเช่าสัญญา ๕ ปี ๑๐ ปี เพื่อมาจัดทำที่พักนักท่องเที่ยว ซึ่งพบเห็นได้ในปัจจุบัน มีบ้านพักแบบโฮมสเตย์เกิดขึ้นมากมายเรียงรายฝั่งน้ำโขง ซึ่งส่วนหนึ่งนั้นมาจากคนนอกพื้นที่”^{๑๙}

ด้วยจำนวนนักท่องเที่ยวมีจำนวนมากขึ้น ประกอบกับมีคนนอกท้องถิ่นมาทำการค้าขายและแสวงหาผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวของเชียงคาน ทำให้ส่งผลต่อการรักษาอัตลักษณ์การใส่บาตรข้าวเหนียวของคนเชียงคาน เกิดการค้าขายการเตรียมของสำหรับใส่บาตรพระให้กับนักท่องเที่ยว สะท้อนจากคำบอกเล่าที่ว่า “ในฐานะเจ้าของโฮมสเตย์ป่าจะแนะนำลูกค้าที่มาพักโฮมสเตย์ และจัดเตรียมของใส่บาตรให้ด้วย แต่ปัจจุบันนี้ ใส่บาตรข้าวเหนียวตอนเช้า จะเห็นภาพแม่ค้ามายึดเยียดขายกับข้าว ขนม ผลไม้ ดอกไม้ ให้ตอนใส่บาตร ซึ่งเป็นเรื่องของธุรกิจผลประโยชน์ โดยแม่ค้าเหล่านี้ก็เป็นชาวเชียงคาน แต่เขามีความจำเป็นในการดำรงชีพ เพราะขายแต่ข้าวเหนียว จะไม่ได้ราคาเท่าไร จึงต้องเพิ่มของอย่างอื่น ถ้าหากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นหรือไม่ ป้าอมรบอกมีบ้างแต่ไม่รุนแรง มีการพูดคุยบอกกล่าวกัน ให้แต่ละคนทำหน้าที่ของตนเองให้เหมาะสม เพราะต่างคนต่างทำหน้าที่ ผู้ที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมการดักบาตรข้าวเหนียวให้ยั่งยืน ก็จะบอกกล่าวนักท่องเที่ยวแขกที่พักตามสถานที่ประกอบการ บางรายก็ติดประกาศอธิบายไว้ตามที่พักของตน ส่วนผู้ที่ต้องการผลประโยชน์ขายชุดดักบาตรอื่น ๆ นอกจากข้าวเหนียว ก็ได้รับการขอร้องไม่ให้ยึดเยียดขายให้

^{๑๗} สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, ผอ. กศน. อ.ด่านซ้าย จ.เลย, (๓ ส.ค. ๒๕๕๗).

^{๑๘} อ้างแล้ว.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางอมร ณรงค์ฤทธิ์, ประธานวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน และเจ้าของ แนน-พิมพ์ โฮมสเตย์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (๒ ส.ค.๒๕๕๗).

นักท่องเที่ยว ไม่ให้สร้างความรำคาญ ไม่ควรแย่งกันขายของเป็นต้น ป้าอมรสรุปว่าก็ต้องปรับวิธีการกันไปเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข”^{๒๐}

สภาพปัญหาที่สะท้อนผ่านจากคำบอกเล่านี้ แสดงให้เห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เชียงคานเริ่มมีปัญหา แต่ก็อยู่ในระดับที่ไม่รุนแรงเพราะมีการพูดคุย เห็นอกเห็นใจ และเข้าใจซึ่งกันและกัน ปัญหาเรื่องปากท้องของแม่ค้าพ่อค้าที่ต้องการเพิ่มผลกำไรจากการค้าขายอาหารสำหรับใส่บาตรให้นักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการแข่งขันและกลายเป็นการยึดเยียดสินค้า ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้สำหรับคนในชุมชนมองเห็นประเด็นปัญหาและมีความเข้าใจสาเหตุและความจำเป็นของแต่ละคน แต่ฝ่ายที่มีวิถีที่แตกต่างกัน นอกจากปัญหาที่มาจากการตอบสนองและต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวแล้ว ปัญหาที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์การใส่บาตรข้าวเหนียวนั้น อุดมการณ์และวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ว่ามีอิทธิพลอย่างยิ่ง จากข้อสังเกตของ ดร.เพชรตะบอง ที่กล่าวถึง วิถีปฏิบัติในการบิณฑบาตรของพระผู้ใหญ่ที่ย้ายเส้นทางบิณฑบาตรไปสู่ริมน้ำโขงที่มีนักท่องเที่ยวใส่บาตรจำนวนมาก เพราะหวังปัจจัยถวายที่มากขึ้น ประกอบกับการหลังไหลของพระต่างถิ่นมารวมตัวกันที่ริมฝั่งโขงเพิ่มขึ้น ทำให้จุดมุ่งหมายของการใส่บาตรข้าวเหนียวถูกมองข้ามไป เป็นเพียงแต่ภาพลักษณ์และพิธีการที่ขาดความศรัทธาและความเข้าใจ แต่อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของพระที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ก็ได้แสดงความเห็นว่า “ที่วัดมีพระ ๖-๗ รูป สามเณร ๔ รูป วัดตั้งอยู่ในบริเวณถนนคนเดินริมโขง ซึ่งทุกวันนี้นักท่องเที่ยวมาเยอะมาก ส่วนมากจะเป็นวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ เรื่องการบิณฑบาตรต้องไปทุกวัน เดินชอย ๙ ออกชอย ๕ ถ้าไม่ป่วยไม่ไข้จริง ๆ ก็จะไปบิณฑบาตตลอดแหละ ถ้าเป็นในเมืองใหญ่เค้าไม่บิณฑบาตกันแล้ว แต่วามันเป็นกิจของพระ ได้ไม่ได้ก็ต้องไป ส่วนชาวบ้านก็ยังเข้าวัดมาส่งข้าวส่งน้ำอยู่ คนต่างถิ่นเข้ามาเชียงคานเยอะมาก คนต่างจังหวัดเข้ามาค้าขาย นักท่องเที่ยวที่มาก็เอาของมาขายด้วย ไม่รู้ว่าจะกลายเป็นปายสองรีเปล่า ฝรั่งเศสมาเยอะ ที่ปายฝรั่งเศมนั่งกินเหล้ากินเบียร์กันเยอะแต่ที่นี่ไม่มี”^{๒๑}

จากคำบอกเล่าแสดงให้เห็นว่า สำหรับพระสงฆ์ในท้องถิ่นเชียงคาน ยังคงรักษาอัตลักษณ์และวิถีชีวิตการทำบุญใส่บาตรข้าวเหนียวไว้อย่างเคร่งครัด และสะท้อนให้เห็นถึงความคงอยู่ของความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนเชียงคาน ที่มีการใส่บาตรตามประเพณีดั้งเดิมและการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แม้จะมีพ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่นมาทำมาหากินกับการใส่บาตรของคนเชียงคานก็ตาม

(๓) สภาพปัญหาอัตลักษณ์ชุมชน ด้านของวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเชียงคาน

พบว่า “ปัญหาเรื่องการท่องเที่ยวที่เข้ามาสู่เชียงคาน ยายก้อยชี้แจงว่า ช่วงแรก ๆ คนนอกถิ่นเข้ามาอยู่ ก็ปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมเชียงคาน คนเชียงคานก็รับได้ แต่ระยะหลัง เน้นความสนุกสนานกัน ขายเหล้ามากขึ้น ทำให้มีปัญหาคนนอกถิ่นมาทำธุรกิจมีรายได้ แต่คนเชียงคานขาด

^{๒๐} สัมภาษณ์, นางอมร ณรงค์ฤทธิ, ประธานวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน และเจ้าของ แนน-พิมพ์ โสมสത്യ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (๒ ส.ค. ๒๕๕๗).

^{๒๑} สัมภาษณ์, พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ, เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (๖ ม.ค. ๒๕๕๘).

รายได้ก็อยู่กันลำบาก”^{๒๒} นอกจากนี้ยังพบว่า ปัญหาการซื้อขายที่ดินเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากนั้น ทำให้คนเชียงคานได้มีโอกาสจับเงินก้อนใหญ่จากการยอมขายที่ดินให้นายทุน ซึ่งในมุมมองนักการศึกษา มองว่า “การที่นักท่องเที่ยวเข้ามาในเชียงคานเพิ่มขึ้นและเริ่มมีการซื้อขายที่ดิน จะทำให้คนในเชียงคานเกิดความคิดที่จะทิ้งถิ่นของตัวเองรีเปลาเรื่องนี้จะกลายเป็นเรื่องใหญ่ในอนาคต ในปัจจุบันนี้ มีการเริ่มประกาศขายที่ดิน มีการเปลี่ยนมือกัน และมีนายทุนจากกรุงเทพฯ หรือจากต่างประเทศที่เข้ามาทำธุรกิจทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้มีโอกาสจับเงินขนาดใหญ่ แต่ก็ต้องให้ความรู้กับชาวบ้านให้มากขึ้น”^{๒๓}

๓.๓ สรุป

จากการศึกษาถึงสภาพปัญหาและการจัดการท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลเชียงคาน ผู้วิจัยพบว่า เชียงคานนั้นนอกจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสนใจแล้ว ยังมีเรื่องของอัตลักษณ์ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ชุมชนยังคงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีโบราณ ซึ่งสืบทอดมาแต่ครั้งที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ ได้แก่ การใส่บาตรข้าวเหนียว สะท้อนถึงความศรัทธาของความเป็นพุทธศาสนิกชนของคนเชียงคานได้เป็นอย่างดี ประกอบความเป็นผู้ที่ใช้ชีวิตเรียบง่าย รักความสงบ ทำให้เชียงคานสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้อยากมาเยี่ยมเยือน แม้ว่าอัตลักษณ์บางอย่าง ดังเช่น การผลิตผ้าไหมจะคงเหลือแต่ควีนหลงของอดีต แต่ก็พอจะทิ้งไว้ให้นักท่องเที่ยวได้เห็นร่องรอยภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้คนเชียงคานมีสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้น จากเดิมมีแหล่งรายได้แต่เพียงการเพาะปลูก และการผลิตภัณฑหัตถ์ของท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีผลดีก็ย่อมมีผลกระทบในทางลบ กล่าวคือ กระแสการท่องเที่ยวที่เพิ่มจำนวนขึ้น ดึงดูดให้คนต่างถิ่นต้องการมาแสวงหาผลประโยชน์ ซึ่งคนนอกถิ่นเหล่านี้มักจะไม่ได้ออกมาสนใจต่ออัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นมากนัก เน้นผลกำไรจากการลงทุนเสียเป็นส่วนใหญ่ ทำให้อัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมการใส่บาตรข้าวเหนียว เริ่มจะเป็นปัญหาและเกิดความขัดแย้งระหว่างคนในท้องถิ่นเชียงคานกับคนนอกที่เข้ามาลงทุน และยังส่งผลต่อการสร้างบ้านเรือนสถานที่ วิถีชีวิตที่เป็นเมืองพุทธไม่ค่อยส่งเสริมเรื่องสถานที่บันเทิง การค้าขายสุรา ก็เริ่มขยายตัว เพื่อเอาใจนักท่องเที่ยวที่ต้องการความสบาย วิถีความเจริญที่ตนเคยชิน พร้อมๆ กับการได้เห็นวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ทำให้ภาพท่องเที่ยวเชียงคานวันนี้ เริ่มจะมีทิศทางเดียวกับการท่องเที่ยวที่ปาย แต่อย่างไรก็ดี จากการศึกษาในพื้นที่พบว่า ประชาชนหรือชุมชนเชียงคานนั้น ยังมีความเข้มแข็งในการร่วมตัวกันเพื่ออนุรักษ์อัตลักษณ์ชุมชนให้คงอยู่ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การใส่บาตรแต่ข้าวเหนียว แล้วค่อยนำกับข้าวไปวัด หรือการแต่งตั้งคุ้มวัดให้ดูแลเป็นเจ้าภาพนั้น ส่งผลให้ชุมชนเชียงคานได้เข้าวัดฟังธรรมพร้อมหน้ากันนั้น เป็นการประสานชุมชนให้เกิดความรักสามัคคี และได้ฟังคำสอนที่สามารถเป็นหลักในการดำเนินชีวิต กล่าวได้ว่า เป็นกุศโลบายที่ช่วยให้คนมีความเห็นในทางเดียวกัน โดยอาศัยศรัทธาความเชื่อและคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น ชุมชนเชียงคานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงได้ตระหนักรวมกันเห็นปัญหา และไม่

^{๒๒} สัมภาษณ์, นางอมร ฌรงค์ฤทธิ์, ประธานวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน และเจ้าของ แนน-พิมพ์ โสมสเดย์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (๒ ส.ค. ๒๕๕๗).

^{๒๓} สัมภาษณ์, นายยงยุทธ ทิพรส, ผู้อำนวยการโรงเรียนเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (๖ ม.ค. ๒๕๕๘).

ประมาทถึงภัยที่มาเยือน จึงได้หาแนวทางในการแก้ไขเพื่อรักษาอัตลักษณ์ชุมชนให้คงอยู่ อีกทั้งยังทำให้ชียงคานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนส่งทอดถึงคนรุ่นหลังสืบต่อไป ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ ๔

แนวทางการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยอัตลักษณ์ชุมชน ตามหลักพุทธสันติวิธี

การศึกษากรณีตัวอย่าง อัตลักษณ์ชุมชน ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนของเทศบาล ตำบลเชียงคาน ประกอบกับแนวคิดทฤษฎีการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักพุทธสันติวิธี ได้แก่ หลักสารานีธรรม ๖ บทนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอ การใช้อัตลักษณ์ชุมชนตามหลักสารานีธรรม ๖ เป็น แนวทางการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ หลักสารานีธรรม ๖ ในฐานะพุทธสันติวิธีที่ใช้ในการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อ การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและการศึกษาพื้นที่ตัวอย่างการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ เทศบาลตำบลเชียงคาน สะท้อนให้เห็นว่าในยามที่ชุมชนกำลังประสบปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหา เรื่องอัตลักษณ์ชุมชนที่อาจจะถูกกลืนหายไปกับกระแสการตอบสนองกิจการการท่องเที่ยว ประเด็น หรือแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ ต้องอาศัยพลังของกลุ่มชุมชน การตระหนักเห็นถึงความสำคัญ ของอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องหมายที่แสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเอง ที่จะนำมาซึ่งความ ภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่น ทั้งนี้การที่เชียงคานประสบความสำเร็จในการจัดตั้งธรรมนูญเชียงคานได้นั้น หัวใจสำคัญที่เป็นเครื่องชี้้นำให้การประสานงานและความร่วมมือในการแก้ปัญหาของชุมชนให้เป็นไป ด้วยดีนั้น ผู้วิจัยพบว่า เป็นเพราะคนเชียงคานได้ดำรงตนในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การปฏิบัติตามหลักสารานีธรรม ๖ ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความรัก เป็นที่ เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอัน เดียวกัน^๑ โดยการปฏิบัติต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ด้วยความรักความเมตตาต่อกันทั้งทางกาย วาจาและใจ การเคารพในกฎกติกาหรือระเบียบที่สังคมตั้งไว้ การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันด้วย ความเป็นธรรม การตั้งความเห็นหรือจุดมุ่งหมายในทิศทางเดียวกัน ซึ่งการนำหลักสารานีธรรมมาใช้ ช่วยให้ชุมชนเชียงคาน แม้จะมีความแตกต่างของกลุ่มความคิด แต่ก็สามารถประสานอยู่ร่วมกันได้ อย่างสันติสุขสงบเรียบร้อย เพราะอาศัยหลักดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนของเชียงคานในการทำ เสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่มีสารานีธรรมเป็นพื้นฐานของความคิดและแนวทางปฏิบัติ ได้ ดังนี้

^๑ม.ม.(ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๒.

๔.๑.๑ ทฤษฎีสามัญญตา: การรักษาอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนของเทศบาลตำบลเชียงคาน พบว่า อัตลักษณ์ของชุมชนกำลังเผชิญกับปัญหาหรือมีความเสี่ยงต่อความเสื่อมถอยหรือสูญหายของ วัฒนธรรมประเพณี วิธีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นดั้งเดิมที่นับว่าเป็นจุดเด่นการท่องเที่ยวของ เชียงคาน ทำให้คนในพื้นที่เชียงคานหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เล็งเห็นและตระหนักถึงความสำคัญของ ปัญหา จึงเริ่มที่จะหันหน้าเข้าหากันเพื่อหาทางในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้ก็เพื่อให้เชียงคาน สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพราะสามารถรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้เป็นมรดกให้แก่คนรุ่น หลังได้สืบต่อไป จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ พบปะพูดคุยกับบุคคลหลายฝ่าย ทำให้พบว่า เชียงคานได้วางแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้อย่างเป็นระบบและเป็น รูปธรรม ภายใต้หลักคิดและจุดมุ่งหมายเดียวกันหรือกล่าวได้ว่ามี ทฤษฎีสามัญญตา ความเห็นตรงกัน ที่จะดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่นได้รวบรวมแนวคิดดังกล่าวไว้ ดังนี้

(๑) แนวคิดการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนของนักวิชาการท้องถิ่น

ตามทัศนะของ ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ในฐานะผู้อำนวยการ กศน. อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เห็นว่า การใส่บาตรข้าวเหนียว เป็นอัตลักษณ์ที่คนเชียงคานต้องร่วมกันรักษาไว้ให้ยั่งยืน เพราะปัจจุบันนี้คนเชียงคานยุคใหม่ก็เริ่มที่จะมีแนวคิดการใส่บาตรที่ต้องการความสะดวกสบาย กล่าวคือ การใส่ข้าวเหนียวพร้อมกับข้าวคาวหวานพร้อมกันทีเดียว จากเดิมที่คนรุ่นเก่าใส่แต่ข้าว ส่วน กับข้าวไปถวายที่วัด ก็เพื่อที่จะทำให้สร้างโอกาสในการพึ่งธรรมซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมากกว่าเพียงการรับ พึ่งพระสวดให้พรเหมือนคนเชียงคานรุ่นใหม่ หรือนักท่องเที่ยวที่นิยม ซึ่งแนวคิดการรักษาอัตลักษณ์ ดังกล่าวนี้อาจจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน และความเข้มแข็งของพระสงฆ์ที่จะไม่เห็น แก่อำมีสี^๒

ทั้งนี้ ดร.เพชรตะบอง ได้มีการเสนอแนะต่อเทศบาลตำบล ให้รณรงค์คุ้มวัดต่างๆ ร่วมมือ แนะนำ วิธีใส่บาตรข้าวเหนียวที่ถูกต้อง คือใส่แต่ข้าวเหนียวในบาตร หากต้องการใส่อาหารอื่น ๆ ให้ จัดที่ไว้ทุกคุ้มวัด รับเป็นศูนย์กลางนำไปวัดให้ เพราะเหตุที่ให้คุ้มวัดเป็นศูนย์กลาง แต่แนวคิดดังกล่าว ได้รับคำตอบว่าเทศบาลไม่มีเวลาจัดทำให้ และไม่มีอำนาจจะไปบังคับใครให้ทำตาม ท่านจึงนำเสนอ ให้หันกลับมาหาชุมชนซึ่งก็คือคุ้มวัดต่าง ๆ นั่นเอง ให้มีส่วนร่วมในการรักษาอัตลักษณ์ชุมชน และท่าน ยังได้นำเสนอแนวคิดในส่วนของที่พัก รีสอร์ท โรงแรมต่าง ๆ ก็ขอความร่วมมือให้ช่วยแนะนำ ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทราบ วิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชนเชียงคาน

สำหรับแนวคิดการจัดการความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่ต้องการขายกับข้าว เป็นชุดสำหรับอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว กับพ่อค้าแม่ค้าที่ต้องการรักษาอัตลักษณ์ชุมชน ดร.เพชรตะบอง มองว่า ให้แต่ละฝ่ายมองว่า การทำบุญตักบาตรไม่ว่าด้วยวิธีการใดก็มีแต่เรื่องการทำ

^๒สัมภาษณ์, ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, ผอ. กศน. อ.ด่านซ้าย จ.เลย, (๓ ส.ค. ๒๕๕๗).

ความดี การทำบุญกุศล ซึ่งทุกอย่างปรับเปลี่ยนตามกาลเวลาและความเหมาะสม โดยอาศัยทุกฝ่ายได้ร่วมกันหาหรือหาข้อตกลง ปรับตัว ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้^๓

ในขณะที่ นายยุงยุทธ ทิพรส ในฐานะผู้อำนวยการโรงเรียนเชียงคาน ได้เสนอแนวคิดในการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้อย่างน่าฟัง ความว่า การที่เชียงคานจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้นั้น ผู้ที่จะรักษาไว้ได้ดี คือ คนในชุมชนเองเป็นผู้จัดการท่องเที่ยวและรักษาอัตลักษณ์ชุมชน โดยอาศัยหลัก ๔ น. และ ๕ ดี. กล่าวคือ

๑. น่านดู คือ เรื่องความสะอาดของเชียงคาน

๒. น่านอยู่ คือ ผู้คนในเชียงคานต้อนรับ ยิ้มแย้ม เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ มีน้ำใจ และจะต้องสอดคล้องต่อความเป็นอยู่แบบพอเพียงของในหลวงด้วย และนี่มันคือเสน่ห์อย่างหนึ่งของเชียงคาน

๓. น่านเรียนรู้ คือ การดักบาตรข้าวเหนียว มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับหลวงพระบางด้วยและยังมี ภาษาพูด สำเนียง การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ และอื่น ๆ อีกมากที่สอดคล้องกัน

๔. น่านเที่ยว คือ ปัจจุบันนี้นักท่องเที่ยวที่มาจากเชียงคานก็จะมาเดินที่ถนนคนเดิน ทำให้คนในเชียงคานต้องคิดต่อว่าจะต้องเพิ่มอะไรบ้าง ที่จะป็นเนื้อที่ในการรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอีกในอนาคต

แนวคิด ๔ น. นี้ เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่คนเชียงคานจะต้องยึดถือและปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน แต่ทั้งนี้ถ้าจะทำให้การท่องเที่ยวเชียงคานเกิดความยั่งยืนได้นั้น ต้องอาศัยหลัก ๕ ดี. คือ

๑. ดี การท่องเที่ยว คือ จำนวนพื้นที่ขายของที่เต็ม จะต้องมีการขยาย และมีมาตรฐานในการควบคุมราคาสินค้า หรือคุณภาพของสินค้า

๒. ดี การศึกษา คือ เด็กและเยาวชนในเชียงคานจะต้องได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมกันกับเด็กเตรียมอุดม และสวนกุหลาบ เด็ก ๆ จะต้องได้รับการศึกษาที่ดีโดยเฉพาะเรื่องภาษา การสื่อสารมีหนังสือฉบับใหม่ ที่โรงเรียนเชียงคานใช้กับคุ้มวัดทั้งหมด ๑๑ คุ้มวัด เป็น

พื้นฐานในการพัฒนาเมืองเชียงคานให้ยั่งยืนด้วย การพัฒนาด้านการศึกษาของเชียงคานจะก้าวหน้าได้ต้องดีคู่กับวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย เพราะการศึกษาของคนรุ่นหลัง การเรียนรู้ประวัติของเชียงคานและสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาในเชียงคาน จะมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคตมาก

๓. ดี การกีฬา คือ ในอดีตจะเน้นเป็นกีฬาฟุตบอล ได้รับการสนับสนุนจากพลเอกอาทิตย์ ท่านเป็นปูชนียบุคคลของเชียงคาน ส่งเสริมทั้งกีฬา วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนา กีฬาฟุตบอลในเชียงคาน ค่อนข้างจะมีชื่อเสียง มีติดทีมชาติ ซีเกมส์ เป็นต้น

๔. ดี การอาชีพ คือ ถ้าประชาชนมีความขยัน ประหยัด ยึดมั่นในเศรษฐกิจพอเพียงแล้วจะทำให้คนเชียงคานมีรายได้และมีคุณภาพที่ดี ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องพยายามช่วยกันค้นหาอาชีพเพื่อให้ในชุมชนได้เกิดอาชีพเพิ่มมากขึ้นและหลากหลายขึ้น และต้องขยายพื้นที่ในการค้าขายให้

^๓สัมภาษณ์, ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, ผอ. กศน. อ.ด่านซ้าย จ.เลย, (๓ ส.ค. ๒๕๕๗).

กระจายออกไปในหลาย ๆ พื้นที่ การเตรียมของใส่บาตร การทำโฮมสเตย์ ก็เป็นอาชีพที่หลากหลาย และสร้างสรรค์

๕. ดี เศรษฐกิจ คือ คุณภาพชีวิตจากเรื่องของอาชีพก็ส่งผลให้กับด้านเศรษฐกิจ ในเมื่ออาชีพดีก็ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ มีรายได้เข้ามาในเชียงคาน^๕

นอกจากนี้ ยังได้เสนอให้นำหลักพระพุทธศาสนาจากการวัฒนธรรมชาวพุทธของเชียงคานที่มีคุ้มวัด ๑๑ คุ้ม มาร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมที่ให้นักเรียนในพื้นที่มีส่วนร่วมโดยตรง เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ช่วงเข้าพรรษาครูจัดให้นักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมกับคุ้มวัดในการดูแลถวายอาหารเพลในช่วงที่ตรงกับวันหยุดเสาร์อาทิตย์ นำหลัก “บวร” บ้าน วัด โรงเรียนในเชียงคานมาร่วมทำกิจกรรมจะทำให้แนวทางการอนุรักษ์อัตลักษณ์ชุมชนมีความยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม เพราะเป็นการปลูกฝังการรักท้องถิ่นให้กับเยาวชน ซึ่งนับว่าเป็นอนาคตของคนเชียงคานให้ได้รับความรู้ เป็นคนมีคุณภาพและมีคุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคม

แนวคิดของนักวิชาการที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นถึงจุดหมายของการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนนั้นนอกจากเป็นการรักษามรดกวัฒนธรรมไทยให้เหลือไว้แก่คนรุ่นหลังแล้ว ยังมีนัยของการนำอัตลักษณ์นั้นมาเป็นจุดส่งเสริมการท่องเที่ยวของเชียงคาน ให้มีเอกลักษณ์ของตนเองโดยที่ไม่ถูกความเจริญกลืนหายความเป็นตนเอง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนเป็นสำคัญ ภายใต้ฐานคิดของความเป็นพุทธศาสนิกชน คือ การเห็นอกเห็นใจ การให้ความเมตตาต่อผู้อื่น ไม่กล่าวร้ายหรือมองผู้ที่ไม่เห็นต่างในทางที่ไม่ดี แต่พยายามทำความเข้าใจและหันหน้าร่วมกันหาทางแก้ไข

(๒) แนวคิดของกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมต่อการรักษาอัตลักษณ์ชุมชน

พบว่า ชาวเชียงคานได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มได้แก่ กลุ่มวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน, กลุ่มชมรมใส่บาตรข้าวเหนียว, ทั้งนี้แนวคิดกลุ่มดังกล่าวนี้จัดตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของชาวเชียงคาน เพื่อให้อัตลักษณ์ของเชียงคานยังสามารถเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

สำหรับประธานวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน นางอมร ณรงค์ศักดิ์ กล่าวว่า ในฐานะตนเองทำหน้าที่ประธานวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ดังนั้น จึงพยายามอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไว้ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้จักและถือปฏิบัติสืบทอดกันไปไม่ให้สูญหาย สำหรับผู้ที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมการตักบาตรข้าวเหนียวให้ยั่งยืน ก็ควรณรงค์บอกกล่าวนักท่องเที่ยว แยกที่พักตามสถานที่ประกอบการ หรือมีการติดประกาศอธิบายไว้ตามที่พักของตน และปฏิบัติต่อผู้ที่ต้องการผลประโยชน์ขายชุดตักบาตรอื่น ๆ นอกจากข้าวเหนียว ด้วยการขอร้องไม่ให้ยึดเหยียดขายให้นักท่องเที่ยว ไม่ให้สร้างความรำคาญ ไม่ควรแย่งกันขายของเป็นต้น เป็นการปรับวิธีการเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข บทบาทของตนเองในฐานะประธานวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนว่า ได้จัดตั้งกลุ่มสตรีเชียงคานทำหน้าที่อนุรักษ์เรื่องการฟ้อนรำ เรื่องการแต่งกายก็จะนุ่งซิ่นยาว แต่งเหมือนชาวหลวงพระบาง โดยทุกคนลงทุนแต่งกายด้วยเสื้อผ้า เครื่องประดับของตนเอง เวลามีแขกบ้านแขกเมืองทางราชการให้มาต้อนรับก็จะมาแสดงโชว์ โดยชุดเพลงประจำเชียงคานมีชื่อว่า รำเป็งโขง

^๕สัมภาษณ์, นายยงยุทธ ทิพรส, ผู้อำนวยการโรงเรียนเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (๖ ม.ค. ๒๕๕๘).

และตอนนี้ก็ได้ฟื้นฟูประเพณีที่เรียกว่า “ผาสาด ลอยเคราะห์” ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ ทำได้ทุกฤดูกาล เมื่อรู้สึกว่ามีเคราะห์ให้ลอยไปกับแม่น้ำโขง เครื่องเซ่นที่จะใช้ลอยให้ใช้กากกล้วยเป็นภาชนะ ตัด ผม เล็บ ใส่ดอกเทียนชูป ดอกผึ้งและพราหมณ์สวดให้ อธิษฐานแล้วเอาไปลอยแม่น้ำโขง ลอยฝากเคราะห์ไปแล้ว ก็ห้ามหันไปมอง ให้ลอยไปเลย ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวกลุ่มส่งประกวดได้รางวัลระดับที่ ๒ ของประเทศ ปัจจุบันหากนักท่องเที่ยวต้องการให้จัดทำพิธีผาสาดลอยเคราะห์ สามารถติดต่อได้^๕

ดังนั้น สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ชมรมนี้นอกจากต้องมีจุดหมายในการรักษาอนุรักษ์ สืบสาน วัฒนธรรมประเพณี และคงความอัตลักษณ์ของเชียงคานแล้ว จำเป็นจะต้องรู้จักทำความเข้าใจคนในชุมชนที่เห็นต่างกันไป เพราะความต้องการพื้นฐานเพื่อการเลี้ยงชีพ โดยการร่วมกันประชุมกับทุกฝ่าย พุดคุยกันและการรู้จักปรับตัวเข้าหากัน การเคารพในหน้าที่ของแต่ละคน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นแนวทางในการจัดการกับปัญหาและเป็นการจัดการการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน เพราะมาจากพื้นฐานความเห็นพ้องต้องกัน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

สำหรับแนวคิดของประธานชมรมใส่บาตรข้าวเหนียว คุณอุไรรัตน์ มั่งมีศรี ได้แสดงมุมมองในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ แม้ตนเองจะมีตำแหน่งประธานชมรมใส่บาตรข้าวเหนียว แต่ก็เห็นความจำเป็นว่าวิถีชีวิตต้องปรับไปตามกาลเวลา หากจะให้ชาวบ้านขายแต่ข้าวเหนียว มูลค่า ๑๐-๒๐ บาท ก็จจะดำรงชีวิตอยู่ลำบาก ประกอบกับนักท่องเที่ยวที่เคยชินการใส่บาตรที่ต้องครบสูตร มีกับข้าว ขนม ดอกไม้ ผลไม้ ปัจจัย ฯ ทำให้แนวทางในการแสดงบทบาทของประธานชมรมใส่บาตรข้าวเหนียว แม้จะยังรณรงค์และจัดให้มีการใส่บาตรข้าวเหนียว แต่ก็เป็นไปได้โดยไม่ไปขัดแย้งกับกลุ่มค้าขาย โดยให้นักท่องเที่ยวสมัครใจเลือกเอง และมีการปรับวิถีปฏิบัติอย่างเช่น ถ้าเป็นวันพระสำคัญ ๆ ก็อนุโลมให้ใส่ขนม เช่น ขนมห่อเทียน ข้าวต้มมัดบ้าง หรือถ้ามีพระมาบิณฑบาตรจากวัดไกล ๆ ชาวบ้านจะรู้ ก็มักจะใส่ข้าวเหนียวพร้อมกับข้าว เพราะไม่มีโอกาสเอากับข้าวไปถวายที่วัด ซึ่งก็เป็นการปรับวิถีชีวิตสอดคล้องกับปัจจุบัน ที่มาของชมรมใส่บาตรข้าวเหนียวนั้น ก่อตั้งมาก่อนปี ๒๕๕๐ ทั้งนี้ก็เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และมีวัตถุประสงค์หลักที่จะร่วม สืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมให้สู่คนเชียงคานรุ่นต่อ ๆ ไป สำหรับการรณรงค์ให้กับนักท่องเที่ยว ด้วยการให้บริการเตรียมผ้าถุงสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวแต่งกายด้วยความเรียบร้อย และมีการให้คำแนะนำการล้างมือให้สะอาดก่อนใส่บาตร พร้อมกับเตรียมบริการอ่างน้ำที่ใส่ผลมะกรูดลอยเพื่อดับกลิ่นเครื่องสำอองหรือโลชั่น น้ำมันนวดต่างๆ ที่ติดมือนักท่องเที่ยวมา เป็นการทำให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงการใส่บาตรข้าวเหนียวต้องมีความสะอาดมาก ๆ^๖

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของประธานชมรมทั้งสองท่านต่างก็มีจุดหมายร่วมกัน คือ การอนุรักษ์อัตลักษณ์ของเชียงคาน พร้อมกับการปรับตัวและทำความเข้าใจกับผู้เห็นต่างกัน หาวิธีการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ไม่กระทบต่อด้านหรือใช้ความรุนแรงกับกลุ่มที่มุ่งทำการค้าและตอบสนองนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม เป็นพุทธสันติวิธีแบบวิถีธรรมชาติ ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นเพราะชาวเชียงคานยัง

^๕สัมภาษณ์, นางอมร ณรงค์ฤทธิ์, ประธานวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน และเจ้าของ แนน-พิมพ์ โสมสเดย์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (๒ ส.ค. ๒๕๕๗).

^๖สัมภาษณ์, นางอุไรรัตน์ มั่งมีศรี, คณะกรรมการชุมชนและประธานชมรมใส่บาตรข้าวเหนียว, (๖ ส.ค. ๒๕๕๗).

ได้รับการอบรมและปฏิบัติตนอยู่ในหลักของการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ดังนั้นแนวทางแก้ปัญหาจึงเต็มไปด้วยความเห็นอกเห็นใจ มากกว่าการมองกันเป็นศัตรู

โดยแนวคิดดังที่กล่าวมา ทำให้ชาวเชียงคานมีการจัดตั้งรวมตัวเป็นกลุ่มและก่อตั้งคณะกรรมการชุมชน ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ก็เพื่อการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรักษาอัตลักษณ์ของเชียงคานให้คงอยู่ได้อย่างไรที่สามารถส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีคุณภาพและเกิดความยั่งยืน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตท้องถิ่นเดิมของเชียงคาน จึงเป็นที่มาของการกำหนดธรรมนูญชุมชน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งชาวเชียงคานต่างก็มองเห็นว่าการนำหลักพุทธสันติวิธีเป็นฐานในการใช้ปรับวิธีการมองปัญหาด้วยการปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยคงความเป็นอัตลักษณ์ตามวิถีแห่งพุทธสันติวิธี ดังนี้

ผู้วิจัยเห็นว่า ชาวเชียงคานนั้นมีความเข้มแข็งทางความคิดอันเป็นทิวทัศน์ที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ในการตระหนักถึงคุณค่ามรดกของวัฒนธรรมตนเอง โดยเริ่มจากกลุ่มคนชั้นนำทางความคิดที่มีอิทธิพลต่อชุมชน ได้แก่ นักวิชาการ การรวมตัวของชุมชนท้องถิ่น ที่แม้ว่าการใส่บาตรข้าวเหนียวจะดูเป็นกิจกรรมพื้นฐานธรรมดาของชาวบ้านเชียงคาน แต่ก็นำมาซึ่งจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสการวางแผนในอัตลักษณ์ของชุมชน ทำให้เกิดแนวคิดการร่วมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันหาทางรักษาโดยพื้นฐานของคนเชียงคาน เป็นคนรักความสงบ มีจิตใจที่อ่อนโยน เพราะถูกกล่อมเกลามาจากคำสอนพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนเป็นคนดี ไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ทำให้แม้จะมีกลุ่มบุคคลภายนอกหรือคนเชียงคานบางส่วนที่มุ่งแสวงหาความต้องการเลี้ยงปากท้องมากกว่าอดอยากอดคอกับอุดมการณ์รักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ แต่แนวร่วมอนุรักษ์กลับไม่ใช่ความรุนแรงในการตอบโต้แต่เลือกใช้การหันหน้าพูดคุยด้วยความเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน เป็นการลดช่องว่างของความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้การที่จะทำให้ทุกคนหันมาร่วมไม้ร่วมมือเพื่อกำหนดทิศทางการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันนั้นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม การรับฟังความคิดเห็น โดยภาครัฐ คือ ฝ่ายเทศบาลตำบลมิมิบทบาทในการประสาน เชื่อมสัมพันธ์ กระทำด้วยความโปร่งใสภายใต้ความไม่รีบร้อนแต่ไม่หยุดดำเนินการ จึงทำให้เชียงคานเห็นพ้องไปในทิศทางเดียวกันเห็นคุณค่าของ อัตลักษณ์ชุมชนจะช่วยให้การจัดการท่องเที่ยวชุมชนมีความยั่งยืน

๔.๑.๒ สีสสามัญตา: การจัดตั้งธรรมนูญชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เมื่อชุมชนต่างก็มีแนวคิดความเห็นไปในทางเดียวกันที่จะรักษาอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อคงคงสัญลักษณ์ของกลุ่มชน และการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อันเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้อยากมาเยี่ยมเยือนต่อไป แนวทางสำคัญประเด็นต่อมาในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องมีกฎกติการ่วมกัน จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับ นางไพรินทร์ แก้วกัญญา ในฐานะนักพัฒนาชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ ดังนี้

๑) มีการควบคุมการก่อสร้างอาคารบริเวณถนนคนเดินริมโขง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กล่าวคือ เทศบาลได้มีการทำข้อตกลงกับชาวบ้าน แรกเริ่มมีการทำเรื่องข้อตกลงกับชาวบ้าน

๒) มีการจัดทำประชาคมและประชาพิจารณ์ และได้ทำข้อตกลงร่วมกันจะทำธรรมนูญ

เชียงคาน เช่น การแต่งกาย การนุ่งผ้าถุงในการเข้าวัด การตักบาตรก็ต้องต่ำกว่าพระ และอะไรที่ควรไม่ควรอีกหลาย ๆ อย่างด้วยกัน

๓) มีการหาวิธีที่จะทำอย่างไรเพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวรีบร้อนควบคุมรูปแบบไม่ได้ โดยได้จัดทำเอกสารที่ส่งไปลงในประกาศรัฐกิจจานุเบกษา ใช้เวลาทั้งสิ้น ๓ ปี ถึงได้ประกาศออกมาหลาย ๆ ข้อด้วยกัน เช่น รูปแบบของการสร้างอาคาร การจำกัดความสูง การปรับภูมิทัศน์ การจัดบริเวณในพื้นที่ต่าง ๆ ห้ามการดื่มสุรา การใช้เสียงที่ดังเกินไปไม่ได้ หรือใช้ได้ก็ห้ามเกิน ๔ ทุ่ม

๔) มีการแก้ปัญหาสำหรับเรื่องการใส่บาตรข้าวเหนียวและการรักษาวัฒนธรรมประเพณีของเชียงคาน โดยได้มีการเชิญกลุ่มที่ปู่เสียดักบาตรรองรับนักท่องเที่ยวมาทำการหารือแบ่งเขต (Zoning) กันเพื่อความยุติธรรมและกระจายรายได้โดยตกลงแบ่งพื้นที่กัน โดย ๑ คน จะได้พื้นที่ ๓ เมตร ปู่เสียดักบาตรได้ ๙ ชุด

๕) มีการส่งเสริมการจัดประเพณีผาสาดลอยเคราะห์ ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งในปี พ.ศ.๒๕๕๑ ได้ทำพิธีเปิดเมืองเชียงคานด้วยกัน

๖) มีการส่งเสริมสำหรับเรื่องการศึกษา โดยในส่วนของเทศบาลได้ร่วมกับโรงเรียน มีการทำวิจัยไทยและเชียงคาน ซึ่งเด็กหรือเยาวชนจะต้องค้นหาอัตลักษณ์ของตัวเองและสืบสานต่อไป ในปัจจุบันนี้ชุมชนมีการจัดการท่องเที่ยว มีที่พัก อาหาร การนำเที่ยว กิจกรรมการแสดงต่าง ๆ ทั้งหมดเหล่านี้เด็ก ๆ หรือเยาวชนก็จะมีส่วนร่วมด้วยทั้งหมดในการประชุมหรือการพบปะหารือ ซึ่งใช้สถานที่ประชุมในวัด จะไม่มีห้องประชุม และบุคลากรที่ดูแลก็จะได้จากทางโรงเรียน ทั้งครูและนักเรียนก็ร่วมมือและช่วยกัน

แนวปฏิบัติทั้งหมดนี้ทางเทศบาล คาดหวังว่านักท่องเที่ยวที่มานั้นจะได้วิถีวัฒนธรรมของเชียงคานจริง ๆ ได้ลงไปในกลุ่มผ่านวม มะพร้าว ข้าวหลาม และอื่น ๆ อีกมากมาย และคาดหวัง ททท. จะเชื่อมโยงไปถึงกลุ่มจริง ๆ มีกลุ่มวัดศรีคุณเมือง จะมีกลุ่มชมรมต่างๆ กลุ่มดีเหล็กและอื่น ๆ ให้เชื่อมโยงกัน^๗

ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยการรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชนนั้น การออกกฎระเบียบทางสังคม เรียกว่า ธรรมานุญชุมชนเชียงคานนั้น นับว่าเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้น สะท้อนเป็นหลักปฏิบัติให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชุมชน การไม่ละเมิดกฎกติกาของส่วนร่วมจะช่วยลดความเบียดเบียน การเอารัดเอาเปรียบและเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น มีอำนาจในการต่อรองและรักษาผลประโยชน์ของชุมชน หลักการนำเรื่องศีลในข้อการไม่เบียดเบียนกัน โดยกำหนดห้ามการดื่มสุราซึ่งเป็นมูลเหตุที่นำความเดือดร้อนมาให้ การห้ามส่งเสียงรบกวนดังเกินไป และกำหนดเวลาปิดของแหล่งท่องเที่ยวบนเทิง เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการใช้กฎกติกาในการปรับตัวร่วมกัน ซึ่งเป็นผลดีทั้งกับชาวเชียงคาน ผู้ทำการค้าและนักท่องเที่ยว ทั้งนี้กฎดังกล่าวได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่ายก่อนจึงจะประกาศใช้ สำหรับภาครัฐที่จะเป็นผู้ควบคุมการใช้กฎต้องไม่อาศัยอำนาจ แต่เน้นการรับฟัง การเปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมแสดงความคิดเห็นให้ได้มากที่สุด สำหรับชุมชนที่จะนำแนวทางการจัดตั้งธรรมานุญของเชียงคานไปใช้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกระทำด้วยความจริงใจ ไม่มีประโยชน์ซ่อนเร้นของพวกพ้องหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

^๗สัมภาษณ์, นางไพรินทร์ แก้วกัญญา, นักพัฒนาชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคาน, (๖ ม.ค.๒๕๕๘).

นอกจากนี้ แนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยการจัดตั้งธรรมนูญเขียงคานนั้น สอดรับและเป็นไปในทางเดียวกับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนตามหลักสากลของ เซอร์ลี อีเบอร์ (Shirley Eber) ในด้านของการมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับท้องถิ่น (Involving Local Communities) โดยผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวมีการร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมแก้ไขปัญหาด้วยกัน หรือเป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้นนอกจากนั้นยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่น และในด้านการหมั่นประชุม หรือปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting Stakeholders and the Public) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคี ได้แก่ (๑) ชุมชนในพื้นที่ (๒) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (๓) กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว (๔) สถาบันการศึกษา (๕) สถาบันการศาสนา (๖) หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ร่วมประชุมปรึกษาหารือ เป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยวพร้อมกับหาทางป้องกันปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อท้องถิ่น

แผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงภาพการรณรงค์ข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวในการใส่บาตรข้าวเหนียว

๔.๑.๓ เมตตามโนกรรม เมตตากายกรรม และเมตตาวจีกรรม หลักปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติสุขเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

กล่าวคือ การคิดเมตตาต่อความทุกข์ของผู้อื่นจะช่วยให้ทัศนคติที่มีต่อผู้ที่ไม่เห็นต่างไม่เต็มไปด้วยไฟโมหะ ไฟโทสะ เพราะเข้าใจปัญหาของเขา อย่างกรณีของพ่อค้าแม่ค้าที่ต้องการขายอาหารชุด ซึ่งขัดต่ออัตลักษณ์ชุมชนเชียงคานเดิม ที่มีการใส่บาตรแต่ข้าวเหนียว ซึ่งสำหรับชาวเชียงคานแม้ว่าจะมีความต้องการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของตนไว้ แต่ในขณะที่เดียวกันก็มองเพื่อนมนุษย์ด้วยความเข้าใจ เห็นใจว่าปัญหาการจำหน่ายแต่เพียงข้าวเหนียว ไม่สามารถทำกำไรได้พอที่จะเลี้ยงปากท้องของบางคน ดังนั้น ด้วยแนวคิดที่เมตตาต่อกันจะส่งผลถึงการกระทำ และคำพูดที่ใช้ต่อกัน ก่อให้เกิดเมตตากายกรรม โดยการแสดงออกต่อกันด้วยความเป็นมิตรทั้งต่อหน้าและลับหลัง ก็จะกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ชัดจากการศึกษากรณีตัวอย่างที่เชียงคาน อีกทั้งยังทำให้การใช้วาจาต่อกัน เป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล ไม่ได้มุ่งทำร้ายกันด้วยคำพูด เป็นวจีที่สุจริต จริงใจ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้แม้เชียงคานจะพบกับปัญหาความขัดแย้งด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ ก็สามารถผ่านพ้นไปโดยปราศจากความรุนแรงต่อกันทั้งกายและวาจา อันเกิดจากใจที่เมตตา ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า กุศโลบายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ให้คนใส่บาตรแต่ข้าวเหนียว ส่วนกับข้าวให้ปลาวายวัด เป็นวิธีหนึ่งที่หล่อหลอมให้ชาวเชียงคานมีจิตใจที่นุ่มนวล เพราะได้รับฟังคำสั่งสอนอยู่เสมอ การกินอยู่ร่วมกันด้วยความพร้อมเพรียงเป็นตัวช่วยฝึกกำลังของความสามัคคี อันเกิดจากความคุ้นเคยสัมพันธ์ภาพของคนในชุมชนมีความใกล้ชิด แตกต่างจากชุมชนของคนเมือง กล่าวได้ว่า ด้วยการคิดพูด ทำ ด้วยความรักเมตตาต่อกัน จึงเป็นสัญลักษณ์ของคนในชุมชนที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้หลงเสน่ห์ชาวเชียงคาน เป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน ด้วยเหตุเพราะการแสดงออกต่อกันของคนในชุมชน

๔.๑.๔ สาธารณโภคี: การจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

กล่าวคือ การแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่กันและกันได้อย่างทั่วถึง เป็นธรรม จากปัญหาที่เกิดขึ้นในเชียงคาน ส่วนหนึ่งนั้นเป็นเพราะความต้องการผลประโยชน์จากธุรกิจท่องเที่ยว ทำให้การรักษาอัตลักษณ์ชุมชนเชียงคานนั้นอยู่ท่ามกลางความท้าทายเรื่องการขัดผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม ดังนั้น แนวทางตามธรรมนูญเชียงคานที่นำมาใช้ จึงไม่ได้ละเลยกับการจัดการปัญหาเหล่านี้อย่างจริงจัง ซึ่งเป็นจุดแข็งของแนวทางการจัดการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนของเชียงคาน เพราะเป็นการสลายความขัดแย้งที่ต้นเหตุของปัญหา คือ การจัดสรรผลประโยชน์โดยอาศัยหลักความเท่าเทียม โปร่งใส และเป็นธรรม การจัดสรรพื้นที่หรือสัดส่วนพื้นที่ (Zoning) โดยใช้หลัก ๑ คนหนึ่งสิทธิ์ ไม่ได้แบ่งว่าจะทำการค้าขายแบบไหนมีทั้งส่วนที่คงอัตลักษณ์ชุมชนไว้โดยขายแต่ข้าวเหนียวใส่บาตร แต่บางคนที่ขายเป็นชุดพร้อมกับข้าว ทำให้เกิดความชัดเจนในการแบ่งสรรผลประโยชน์พื้นที่ด้วยความเป็นธรรม ในขณะที่เดียวกันก็เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ตัดสินใจและเลือกที่จะพักแบบไหน ปัญหาความเลื่อมล้ำจึงไม่เกิดขึ้นในเชียงคาน จึงทำให้คนเชียงคานสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสันติ ท่ามกลางอุดมการณ์ที่แตกต่าง

แผนภูมิที่ ๔.๒ แสดงภาพร้านขายชุดตัดกบาตร

กล่าวโดยสรุป การจะดำเนินการต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงได้นั้น ประเด็นสำคัญหลักคือ เรื่องของความคิดเห็นของคน ซึ่งในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนของเชียงคานที่ปัจจุบันมีไขมีแต่ชาวเชียงคานเท่านั้น แต่มีคนนอกพื้นที่อาศัยอยู่ในฐานะนักลงทุน ดังนั้นหลักในการดำเนินการใดๆ อาจมีทั้งที่สอดคล้องกับความคิดเห็นของชาวเชียงคานดั้งเดิม และอาจมีประเด็นที่เห็นต่าง ๆ เป็นมูลเหตุให้เกิดความขัดแย้งได้ พุทธสันติวิธีเป็นวิธีการที่ผู้วิจัยพบว่า ชาวเชียงคานได้นำมาใช้เป็นหลักในการแก้ปัญหาเพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวของเชียงคานเป็นไปด้วยความยั่งยืน

หลักสารานุกรม นับว่าเป็นพุทธวิธีจัดการความขัดแย้งและเครื่องมือที่ช่วยประสานให้การจัดการท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืน เพราะสังคมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนต่างก็ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยหลักธรรม ๖ ประการดังกล่าว จึงทำให้ชุมชนนั้นเกิดความรักสามัคคี ร่วมคิดร่วมกัน ช่วยกันหาทางออก แม้จะมีความเห็นหรือวิถีคิดที่ต่างกันไปตามความจำเป็น แต่ก็ปฏิบัติตามธรรมเนียมปฏิบัติด้วยความเคารพต่อกัน เป็นชุมชนที่เข้มแข็งในการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่มาพร้อมกับการท่องเที่ยวชุมชน ทำให้การท่องเที่ยวชุมชนนั้นเป็นไปด้วยความยั่งยืนและเกิดสันติสุข ส่งเสริมความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดและความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานได้เห็นคุณค่าที่แฝงอยู่ในวิถีดำเนินชีวิตการปฏิบัติตนในฐานะพุทธศาสนิกชนได้สืบต่อไป

บทที่ ๕

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ชุมชน: แนวคิดและการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยยึดหลักพุทธสันติวิธีของเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นการศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนของเทศบาลตำบลเชียงคานแบบยั่งยืน โดยคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชนเชียงคานในเรื่อง การตักบาตรข้าวเหนียว ที่ถือปฏิบัติเป็นประจำสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ชาวเชียงคานภาคภูมิใจ และเป็นสิ่งหนึ่งที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้นๆ ทุกปี และการที่จะจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยยังคงอัตลักษณ์ชุมชน สามารถนำเอาหลักพุทธสันติวิธี เกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม ๖ มาปรับใช้ในการบริหารจัดการ เนื่องจากสาราณียธรรม ๖ เป็นธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันด้วยดีทั้งกาย วาจา ใจ การแบ่งปัน ประโยชน์ การทำความดีร่วมกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งจากการศึกษาวิจัยดังกล่าว มีสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษา พบว่า อัตลักษณ์ของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเมืองท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หากชุมชนใดไม่มีซึ่งอัตลักษณ์ ก็จะไม่มีความโดดเด่น ความน่าสนใจ ที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม ซ้ำแล้วซ้ำอีก คงเป็นการมาเยือนเพียงครั้งเดียวแล้วก็ผ่านไปเที่ยวที่อื่น ๆ แต่ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเชียงคานเรื่องการตักบาตรข้าวเหนียวนั้น มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีความเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นความภาคภูมิใจของชุมชนเชียงคาน และมีเสน่ห์ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว จากสถิติความเจริญเติบโตด้านการท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวล้นหลามเข้าเชียงคานมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะช่วงฤดูหนาว ที่มีอากาศหนาวเย็น เชียงคานหนาแน่นไปด้วยผู้คนมากหน้าหลายตา ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยว โดยเฉพาะโปรแกรมท่องเที่ยวยอดนิยมทุกโปรแกรม นอกจากจะมาเที่ยวสัมผัสอากาศหนาวเย็น พักที่บ้านไม้โบราณริมฝั่งโขง ซื้องานหัตถกรรม และที่พลาดไม่ได้เลยคือ การตักบาตรข้าวเหนียว ที่ทัวร์ทุกคนจะดำเนินการจัดเตรียมพื้นที่ตักบาตร เตรียมข้าวเหนียว อาหาร และปัจจัยอื่น ๆ จนเกิดเป็นธุรกิจแฝงของชาวเชียงคาน

จากการตักบาตรข้าวเหนียวที่เป็นวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของชาวเชียงคานที่ยึดมั่นผูกพันในพุทธศาสนา กลับกลายมาเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน และเชียงคานก็พัฒนาขึ้นมาอย่างรวดเร็ว ในการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่คนไทยใฝ่ฝันอยากมาเยือน มาสัมผัส ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นในหลายแห่ง หลายพื้นที่ในประเทศไทย ยกตัวอย่างเช่น ปาย น่าน กระแสการท่องเที่ยวที่นิยมวิถีชีวิต การท่องเที่ยวแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และการเผยแพร่ของข้อมูลข่าวสารในโลกออนไลน์ ทำให้บางแหล่งตั้งรับไม่ทัน เกิดการถาโถมของจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาจนเกินขีด

ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ มีเรื่องของผลประโยชน์ก็ทำให้มีความขัดแย้ง คนในพื้นที่ไม่ได้ รับการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชนถูกทำลาย สุดท้ายก็ถึงจุดเสื่อนักท่องเที่ยวก็หนีไปค้นหาสถานที่ใหม่ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เชียงคานจะต้องมีการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และไม่ทำลายวัฒนธรรมอันดีงามของบรรพบุรุษ

แนวคิดการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น ชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง สมาชิกชุมชนต้องมีส่วนร่วม มีความต้องการร่วมกัน ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาค มีการกระจายรายได้และท้ายสุดต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของธรรมชาติ คำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีอยู่ดั้งเดิม ที่ยังคงต้องรักษาไว้

ปัญหาและของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนเชียงคาน จากการศึกษาพบว่าเชียงคานเริ่มมีปัญหาในเรื่องคนนอกพื้นที่ นักธุรกิจต่างท้องถิ่น พ่อค้า แม่ค้า แม้กระทั่งพระสงฆ์จากต่างพื้นที่เข้ามาเดินสายรับปิ่นบาทตรตอนเข้าจำนวนมาก ทำให้ต้องมีการวางแผนในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยทั้งชุมชนเองและภาครัฐอันได้แก่ เทศบาลตำบล ซึ่งปัญหาเรื่องคนนอกพื้นที่เข้ามาอยู่ โดยการเช่าพื้นที่เพื่อทำการค้าขาย ทำธุรกิจ โรงแรม บ้านพัก ร้านอาหาร ส่วนหนึ่งและบางรายก็ขอซื้อเป็นกรรมสิทธิ์เลย เนื่องจากทำเลที่ตั้งบริเวณถนนคนเดินและซอยข้างเคียงทั้งหมดเดิมเป็นที่อยู่อาศัย เป็นบ้านไม้สวยงาม แม้สภาพจะเก่าทรุดโทรม แต่ก็ไม่มีตึก อาคาร มาปะปน จึงเป็นเอกลักษณ์ที่สวยงามของเชียงคาน ดังนั้น เพื่อจะคงสภาพภูมิทัศน์ที่สวยงาม ไม่เปลี่ยนรูปแบบของภูมิสถาปัตยกรรมไปจากเดิม เทศบาลตำบลได้มีการระดมความคิดเห็นชุมชนจัดทำธรรมนูญเชียงคาน และออกเป็นเทศบัญญัติประกาศในราชกิจจานุเบกษา ควบคุมเรื่องการก่อสร้างที่พักริมโขงห้ามสูงเกิน ๒-๓ ชั้น และอาคารภายนอกต้องหุ้มด้วยเปลือกไม้ ซึ่งถือว่าเป็นการบริหารจัดการภาครัฐที่เป็นรูปธรรม และคงไว้ในเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนเชียงคานต่อไป

สำหรับปัญหาเรื่องตักบาตรข้าวเหนียวที่เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวเชียงคาน จากการศึกษา พบว่า ชาวเชียงคานยังรักและหวงแหนวัฒนธรรมตักบาตรข้าวเหนียว มีการจัดตั้งชมรมตักบาตรข้าวเหนียว มีการเผยแพร่ข้อมูล วิธีการในการปฏิบัติที่ถูกต้องในการตักบาตร ไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ แจกตามที่พัก เจ้าของที่พักที่เป็นชาวเชียงคานจะให้ความรู้แก่ นักท่องเที่ยวที่มาพัก ซึ่งการตักบาตรข้าวเหนียวตามประเพณีดั้งเดิม จะใช้แต่ข้าวเหนียว ส่วนกับข้าวชาวบ้านจะนำไปถวายที่วัด อันนี้เป็นกุศโลบายของพระสงฆ์แต่ดั้งเดิม จากที่คนเชียงคานเล่าให้ฟัง คือเป็นการดึงคนเข้าวัดไปทำบุญ ฟังพระสวดมนต์ สันสอนศีลธรรม และหลังจากพระฉันเสร็จแล้ว บางคุ้มวัดชาวบ้านก็จะทานข้าวด้วยกัน ได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน อันเป็นชีวิตที่สงบเรียบง่าย โดยวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชน แต่มาปัจจุบันการท่องเที่ยวนำพาผู้คนหลังไหลเข้ามาเชียงคาน การตักบาตรข้าวเหนียวเป็นกิจกรรมยอดนิยม คนต่างพื้นที่ไม่ชินกับการตักบาตรข้าวเหนียว กังวลว่าพระจะไม่มีกับฉัน หรือเกรงว่าจะบุญไม่ครบสูตร จึงมีพ่อค้าแม่ค้า ซึ่งเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งเข้ามาจัดทำอาหารตักบาตรคาวหวาน รวมไปถึงจ่ายเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว เกิดเป็นธุรกิจที่กระจายรายได้ แต่ก็มีความขัดแย้งกับประเพณีดั้งเดิม

การบริหารจัดการเพื่อลดความขัดแย้ง ก็ได้มีการพูดคุยหารือกันในระดับชุมชน ส่งตัวแทนมาหารือกัน และเทศบาลตำบลส่งเจ้าหน้าที่มาจัดทำในเรื่องแบ่งเขตขายของกันอย่างเท่าเทียม คนหนึ่งจะได้พื้นที่ขายชุดตักบาตรคนละ ๙ ชุด ส่วนเรื่องราคาก็ตกลงกันเอง เป็นการปรับเรื่องของ

การตัดขาดข้าวเหนียวให้ดำรงอยู่แต่เพิ่มของในเรื่องของความเชื่อที่แตกต่าง และการแบ่งปันผลประโยชน์ให้ทั่วถึง

แนวทางในการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนด้วยอัตลักษณ์ชุมชนเชียงคานตามที่ได้ศึกษามานี้เห็นว่าชุมชนได้มีการปรับการขัดแย้ง โดยหลักพุทธสันติ และสาราณียธรรม คือมีการแบ่งปันผลประโยชน์กัน มีการยอมรับซึ่งกันและกัน เพราะหากยังคงให้ตัดขาดข้าวเหนียวอย่างเดียว ชุดตัดขาดที่ขายราคาอย่างมาไม่เกิด ๕๐ บาท พ่อค้าแม่ค้าจะอยู่อย่างไรกับเศรษฐกิจปัจจุบัน แต่หากให้ขายอาหารคาวหวานเพิ่มก็จะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดขึ้น เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ชุมชนซึ่งตามหลักสาราณียธรรม อันเป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันด้วยดี ทั้งกาย วาจา ใจ การประพฤติปฏิบัติ การทำความดีร่วมกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้ชุมชนเชียงคานสามารถคงอัตลักษณ์ไว้ได้ โดยในส่วนของชาวเชียงคานยังคงปฏิบัติยึดมั่นในการตัดขาดข้าวเหนียวอย่างเดียวเหมือนเดิม ในขณะที่นักท่องเที่ยวก็ให้ความรู้ความเข้าใจและให้โอกาสนักท่องเที่ยวเลือกปฏิบัติได้เองว่าจะตัดขาดแบบใด ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงก็เพื่อประโยชน์ร่วมกัน อยู่กันอย่างสันติสุข โดยไม่ทำลายอัตลักษณ์ดั้งเดิมเสียทั้งหมด

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นที่น่าสนใจ สำหรับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชนของชาวเชียงคาน สมควรที่จะให้ภาครัฐเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เนื่องจากชุมชนเชียงคานเป็นชุมชนขนาดเล็ก การบริหารจัดการปัจจุบันพึ่งพาตนเอง และวัดยังคงเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ในชุมชน ดังนั้น แนวคิดการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตามแนวพุทธสันติวิธีมีอยู่แล้วเป็นพื้นฐานของชุมชน ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะนโยบายในการบริหารจัดการใน ๒ ประเด็นหลัก ดังนี้

(๑) ข้อเสนอแนะให้เทศบาลตำบลเชียงคาน บรรจุเรื่องของแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยคงอัตลักษณ์ชุมชนเรื่องการตัดขาดข้าวเหนียว และเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ให้คงอยู่สืบต่อไป ให้เป็นรูปธรรมในแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพราะจากการได้มีโอกาสศึกษาแผนพัฒนาเทศบาลตำบลเชียงคาน ๓ ปี (พ.ศ.๒๕๕๕ – ๒๕๕๗) เรื่องของการท่องเที่ยวยังคงเน้นในเรื่องของการก่อสร้าง การพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าการดูแลรักษาอัตลักษณ์ท่องเที่ยวชุมชนให้คงอยู่สืบไป ซึ่งควรที่จะเพิ่มเติมในส่วนนี้ให้จริงจังมากขึ้น

(๒) ข้อเสนอแนะให้โรงเรียนต่าง ๆ ในเทศบาลตำบลเชียงคาน เน้นในเรื่องกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของชุมชนเชียงคาน โดยให้ความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้เยาวชนเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน และรักษาไว้ให้คงอยู่ และเสริมในเรื่องของแนวพุทธสันติวิธี หลักสาราณียธรรม ๖ เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ให้เห็นถึงการประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุข และสมประโยชน์ทุกฝ่าย เพราะในชุมชนเชียงคาน วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงวิจัย

จากการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาต่อ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการท่องเที่ยวของเชียงคาน โดยคำนึงถึงอัตลักษณ์ชุมชน ตามแนวพุทธสันติวิธี ได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอประเด็นสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรทำการศึกษาวิจัยกรณีต้นแบบของการตักบาตรข้าวเหนียวที่หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวหลวงพระบางนั้นคือบรรพบุรุษของชาวเชียงคาน นับถือศาสนาพุทธเช่นกัน มีความคล้ายคลึงกันในการดำรงชีวิต ปัจจุบันหลวงพระบางยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของการตักบาตรข้าวเหนียวที่น่าชื่นชม ซึ่งถือว่าเป็นความยั่งยืนของการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว จึงควรศึกษาเชิงลึกเพื่อดูว่าปัจจัยเอื้อในการคงอยู่ของประเพณี และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ของหลวงพระบางเพื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงระบบการจัดการท่องเที่ยวของเชียงคานต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ :

(๑) หนังสือ

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. สถิตินักท่องเที่ยวปี ๒๕๕๕. กรุงเทพมหานคร:

กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๕๖.

กาญจนา แก้วเทพ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ครรชิต พุทธิโกษา. คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

ฉันทวีวรรณอนม. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: สามลดา, ๒๕๕๒.

พจนา สนวนศรี, การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ, (นนทบุรี:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๖.

พระมหาสุทนต์อภากโร (อบอูน) และ เขมณัฏฐ์อินทรสุวรรณ. ตัวชี้วัดความสุข : กลยุทธ์การสร้าง

และการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน เสริมสร้างการ

เรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๕๓.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, การบูรณาการพุทธปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร:

ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์

พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนารวมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์,

๒๕๔๕.

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. โครงการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวด้าน Hospitality Management.

ปฐมธานี: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.

สิทธิพร ภิรมย์ริน และคณะ. โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม

เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จังหวัดเลย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.

สิริกร ไชยมา. ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตชาวล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โครงการพัฒนา

หลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนร่องวางอนุสรณ์, ๒๕๔๔.

(๒) วิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัย :

ทรงคุณ จันทจร, พิสิฐภูมิ บุญไชย และไพรัช ฤทธิยผาด. “คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.

ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด และคณะ. รายงานผลการวิจัยเรื่องระบบนวัตกรรมรายสาขาเพื่อพัฒนาระบบ เศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. สำนักนโยบายด้านการศึกษามหาภาค : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๓.

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ และคณะ. โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจังหวัดเลย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.

วันทกาญจน์ สีมารุทธิ และสุวิชา ศรีถาน, “การค้นหาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเชียงคาน จังหวัดเลย”. รายงานการวิจัย. คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔.

วันใหม่ แดงแก้ว. “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”. วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

อรุณสวัสดิ์พิพร ภูริทัตพงศ์. “การพัฒนาบนพื้นฐานของคุณค่าทางวัฒนธรรมของอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

(๓) บทความ :

ดวงกมล เวชวงศ์. “กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านหอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ : ศึกษากรณีชุมชนยวนตำบลต้นตาล อำเภอเสนาไห้ จังหวัดสระบุรี”. วารสารวิทยบริการ. ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๔) : ๑๓๓.

ประสิทธิ์ ลีปรีชา, “การค้า พื้นที่ และอัตลักษณ์มั่งคั่งอยู่”. ใน อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมือง วัฒนธรรมของประเทศไทยในสังคมไทย. ยศ สันตสมบัติ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๑.

มณีวรรณ ผินนิ่ม. “พัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ”. รวมบทความวิจัยการท่องเที่ยวชุดโครงการนโยบายและแผนอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๗.

ยศ สันตสมบัติ. อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของประเทศไทยในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๑.

(๔) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์. ผอ. กศน. อ.ด่านซ้าย จ.เลย. ๓ ธ.ค. ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นางไพรินทร์ แก้วกัญญา. นักพัฒนาชุมชนเทศบาลตำบลเชียงคาน. ๓ ธ.ค. ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นางอมร ณรงค์ฤทธิ์. ประธานวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน และเจ้าของ แนน-พิมพ์ โฮมสเตย์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. ๒ ธ.ค. ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นางอุไรรัตน์ มั่งมีศรี. คณะกรรมการชุมชนและประธานชมรมใส่บาตรข้าวเหนียว. ๖ ธ.ค. ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์. นายยงยุทธ ทิพรส. ผู้อำนวยการโรงเรียนเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. ๖ ม.ค. ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ. เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. ๖ ม.ค. ๒๕๕๗.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

Available from : <http://www.la.ubu.ac.th/uboncult>. (online) retrieved on January, 2, 2015.

๒. ภาษาอังกฤษ**(I) Book**

Good, C. **Dictionary of Education**.^{3rd} ed.. New York: McGraw Hill, 1973.

RahulaWalpolaSri. **What the Buddha Taught**. 5th ed.. Bangkok: Haw TraiFoundation, 2006.

Reymond W. Mack and John Peace.**Sociology and Social Life**. New York: D Van Nostrand Company, 1673.

Ruth Alsop, Mette Frost and Jeremy Holland.**Empowerment in Practice from Analysis to Implementation**. Washington DC :The World Bank, 2006.

(II) Article

Fawcett, S.B. et al. "A Contextual - behavioral model of empowerment : Case studies involving people with physical disabilities". **American Journal of Community Psychology**. Vol. 22 (1994) : 471-495.

Hunt, S. D. "Sustainable marketing, equity and economic growth: A resource-advantage economic freedom approach". **Journal of the Academy of Marketing Science**. Vol. 39 No. 1 (2010) :7-20.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	:	นางวิไลวรรณทวิชศรี
เกิด	:	๓๑ มีนาคม ๒๔๙๘
สถานที่เกิด	:	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
การศึกษา	:	
พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๕๕:		สถาบันพระปกเกล้า หลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สำหรับนักบริหารระดับสูง (ปร.) รุ่น ๑๕
พ.ศ.๒๕๕๓	:	สถาบันพระปกเกล้า หลักสูตรการกำกับดูแลกิจการสำหรับกรรมการและผู้บริหารระดับสูงของรัฐวิสาหกิจและองค์การมหาชน
พ.ศ.๒๕๕๑	:	The School of Travel, Hawai, EDIT Programme
พ.ศ.๒๕๕๐	:	คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) หลักสูตรนักบริหารระดับสูง (นบส.) รุ่นที่ ๕๖
พ.ศ.๒๕๑๖-๒๕๒๐ :		มหาวิทยาลัยหอการค้า บัญชีบัณฑิต สาขาบัญชี

ประสบการณ์การทำงาน:

ต.ค.๒๕๕๔-ปัจจุบัน:		รองผู้ว่าการด้านสินค้าและธุรกิจท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
พ.ศ.๒๕๕๓	:	รองผู้ว่าการด้านบริหาร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
พ.ศ.๒๕๕๑	:	ผู้อำนวยการฝ่ายการเงิน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
พ.ศ.๒๕๔๕	:	ผู้อำนวยการฝ่ายบัญชีและงบประมาณการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
พ.ศ.๒๕๔๑	:	ผู้อำนวยการกองงบประมาณ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
พ.ศ.๒๕๔๐	:	ผู้อำนวยการกองการเงิน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ผลงานทางวิชาการ:

พ.ศ.๒๕๕๕	:	กระบวนการปรองดองกับระบอบประชาธิปไตย : กรณีศึกษาความขัดแย้งทางการเมืองกับการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย
พ.ศ.๒๕๕๐	:	Value for Money
ปีที่เข้าศึกษา	:	พ.ศ.๒๕๕๖
ปีที่สำเร็จการศึกษา:		พ.ศ.๒๕๕๘
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	๘๖ ซ.สามัคคี ๓๖ ถ.สามัคคี ต.ท่าทราย อ.เมืองนนทบุรี จ.นนทบุรี ๑๑๐๐๐โทร. ๐๘ ๑๗๑๐ ๘๔๕๐ Email: vilaiwantoi@gmail.com